

มโนทัศน์สำคัญที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

1. ประวัติและความเป็นมาของพระเครื่อง

พระเครื่อง นับเป็นวัตถุมงคลทางศาสนาที่คุ้นเคยกับชาวไทยและมีประวัติความเป็นมายาวนาน มีการค้นพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปเป็นพุทธรูปตั้งแต่องค์ใหญ่จนกระทั่งองค์เล็กที่เรียกว่า พระบูชา พระพิมพ์หรือพระเครื่องราง โดยมีรูปแบบต่างๆกัน อาทิเช่น รูปปั้นเคารพหลายขนาดที่มีการขุดพบโดยนักโบราณคดี และพิสูจน์ได้ว่ามีอายุนับพันปี รวมถึงในด้านประวัติศาสตร์การเผยแพร่ศาสนาพุทธได้กล่าวว่า เมื่อครั้งหลังสมัยพุทธกาลได้ไม่นาน โดยพระมหาโมคคัลลิตตสละเถระเจ้า ได้ส่งสาวกออกไปเที่ยวประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาในที่ต่างๆหลายแห่ง รวมถึงดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่งนี้ด้วย

ศาสตราจารย์แสง มนวิthur ได้กล่าวข้อความตอนหนึ่งในหนังสือเรื่อง *ศาสนาวงศ์ หรือ ประวัติศาสนา* ความว่า “พระมหาโมคคัลลิตตสละเถระได้พิจารณาเห็นว่า ศาสนาของพระพุทธเจ้าจะประดิษฐานที่ไหนดี เห็นว่า ศาสนาของพระพุทธเจ้า เหมาะที่จะตั้งอยู่ในปัจจุบัน* ประเทศ ดังนั้น ท่านจึงส่งมหาเถระแยกกันไป ๙ แห่ง เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาในที่ต่างกัน และในครั้งนั้นได้มี พระโสณมหาเถระ และพระอุตรมหาเถระ ได้เดินทางไปสู่สุวรรณภูมิ”**

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ในหนังสือตำนานพระพุทธเจดีย์ความว่า“พระพุทธศาสนาได้มาประดิษฐานในสยามประเทศนี้แต่เมื่อใดบ้างว่ามาประดิษฐานในคราวเมื่อพระเจ้าอโศกมหาราชให้เที่ยวสอนพระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศบ้างว่าต่อมาภายหลังสมัยนั้นช้านาน ถ้าว่าตามหลักฐานอันมีโบราณวัตถุปรากฏประกอบกับพงศาวดารรู้ได้แน่ชัดว่าพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในสยามประเทศ แต่สมัยเมื่อยังเป็นถิ่นฐานของชนชาติลาว(ละว้า) ราชธานีตั้งอยู่ ณ เมืองนครปฐม ซึ่งเรียกนามในสมัยนั้นว่า“เมืองทวารวดี ” ด้วยมีพุทธเจดีย์ใหญ่น้อย เช่น พระปฐมเจดีย์ เป็นต้น ปรากฏอยู่เป็นสำคัญฯ จึงสันนิษฐานว่า

---

* พจนานุกรมบาลี-ไทย คำว่า ปัจจุบัน(ค) สุดเขต, สุดแดน ในความหมายนี้ ผู้เขียนตีความว่าเป็นพื้นที่หรือสถานที่ชายแดน เลยไปจนสุดเขตดินแดนชมพูทวีปตามทิศต่างๆ

** สุวรรณภูมิ นั้นนักประวัติศาสตร์ได้ให้ความเห็นต่างกันไป บ้างว่าได้แก่เมืองสะเทิม(มอญ) บ้างว่าได้แก่ แคว้น ทริภูชัย บ้างว่าได้แก่ รัฐสยาม

พระพุทธศาสนาเห็นจะมาประดิษฐาน ในสยามตั้งแต่ก่อนพ.ศ.500 และนับถือมั่นคงสืบมาตั้งแต่ครั้งนั้น" เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามาประดิษฐานในประเทศสยามนี้แล้ว ในระยะเวลาแรกๆ อาจมีนักปราชญ์ชาวอินเดียเข้ามาพร้อมกับนำเอา "พระพิมพ์" ที่เป็นของเก่าติดตัวเข้ามาด้วยหรือมิฉะนั้นท่านนักปราชญ์ชาวอินเดียคงจะได้แนะนำให้คนชาวสยามผู้นับถือพระพุทธศาสนาสร้างพระพิมพ์ ขึ้นโดยอาศัยแบบอย่างของเก่า มูลเหตุที่จะสร้างพระพิมพ์ก็เนื่องมาจากสร้างเพื่อเป็นพุทธรูปบ้าง สร้างเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาบ้าง สร้างเพื่ออุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วหรือสร้างเพื่อเป็นสิ่งไว้เคารพสักการะบูชา ด้วยเหตุนี้จึงได้เกิดมีพระพิมพ์ขึ้นในประเทศสยาม และ พระพิมพ์ที่เป็นของอย่างเก่า จัดว่าเป็นศิลปะสมัยทวารวดี ได้ขุดพบที่เมืองนครปฐม เป็นส่วนมาก (เทิม มีเต็ม, 2545: 39)

การสันนิษฐานอีกประการคืออาจได้รับอิทธิพลจากอารยธรรม และความเชื่อจาก ชาวจีนที่มีความเชื่อเรื่องรูปเคารพอิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ ซึ่งได้ถ่ายทอดสัญลักษณ์และวัตถุและการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่มีองค์ประกอบของพิธีกรรมอันรวมกับวัตถุที่เป็นองค์ประกอบของพิธีกรรมต่างๆ เช่น การเซ่นไหว้ภาวนาดรูปปั้นของเทพเจ้าบนสรวงสวรรค์อันศักดิ์สิทธิ์ หรือการสร้างรูปศิวิลิ่งค์ของพราหมณ์ และการสร้างรูปไม้กางเขนของชาวคริสต์ เป็นต้น และแม้กระทั่งอารยธรรมจากเพื่อนบ้านของไทย เช่น เขมร-กัมพูชา ก็พอสันนิษฐานได้ว่าเป็นการสืบทอดความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลควบคู่กัน พิธีกรรมต่างๆ ที่มักจะนำหลักคำสอนของศาสนาเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เหตุผลหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นกุศโลบายในการเพิ่มความขลังของพิธีกรรม การเรียกความศรัทธาจากผู้คน การสร้างขวัญและกำลังใจให้กับชาวบ้าน การมอบสิ่งของตอบแทนเป็นน้ำใจ การเชื่อมโยงความเชื่อทางศาสนาเข้ากับวิถีชุมชนในสังคมอื่นๆ

การสร้างรูปแทนในศาสนาพุทธเพื่อไว้เป็นที่เคารพสักการะบูชาในตอนแรกๆนั้นก็มิปรากฏหลักฐาน เป็นรูปแทนไว้เท่านั้น เช่น การสร้างรูปเสมาธรรมจักรกับรูปกวางหมอบ หรือรูปรอยพระพุทธบาท รูปพระพุทธรูปอาสน์ ต่อมาในระยะหลังๆ จึงได้เกิดนิยมการสร้าง รูปองค์พระปฏิมา (แบบรูปเหมือน) ขึ้น และได้เป็นที่นิยมกันจน ถึงปัจจุบันนี้

เมื่อครั้งก่อนพุทธกาลราว 2000 ปีเศษ ศาสนาพราหมณ์ถือเอาพระผู้เป็นเจ้า เป็นสรวงก็บังเกิดขึ้นพระผู้เป็นเจ้านั้นก็คือ พระศิวะ พระนารายณ์ พระพรหม และเมื่อต้องการความสำเร็จผลในสิ่งใดก็มีการสวดอ้อนวอนอันเชิญขออำนาจของเทพเจ้าทั้งสาม ให้มาบันดาลผลสำเร็จที่ต้องการนั้นๆ การกระทำดังกล่าวนี้จำต้องมีที่หมายทางใจเพื่อความสำรวม ฉะนั้นภาพจำหลักของเทพเจ้าทั้ง 3 ก็มีขึ้น จะเห็นได้จากรูป หริหระ (Hari Hara) แห่งปราสาทอันเดต (Prasat Andet) ที่พิพิธภัณฑสถานเมืองพนมเปญอันเป็นภาพจำหลักของพระนารายณ์ ในศาสนาพราหมณ์ กับเทวรูปมหาพรหม แห่งพิพิธภัณฑสถานกีเมต์ ที่ประเทศฝรั่งเศส นับเป็นปฏิมากรรมที่สร้างขึ้นด้วยความ

มุ่งหมายเอาเป็นที่พึงยึดเหนี่ยวทางใจในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาเก่าแก่ในประเทศอินเดีย (สมชาย ไตมัน, 2535)

กาลต่อมาพระพุทธศาสนาได้เกิดขึ้นในโลก โดยพระบรมศาสดา (เจ้าชายสิทธัตถะ) เป็นผู้ทรงค้นพบอมตะธรรมวิเศษ อันมีผู้เลื่อมใสสักการะยึดเป็นสรณะจำนวนมาก พระธรรมคำสั่งสอนในหลายประเด็นก็จะแตกต่างจากลัทธิหรือศาสนาที่เคยมีมาแต่เดิม อาทิเช่น พระพุทธองค์ทรงห้ามพระสาวกหรือสมณะให้เลิกขาดจากการรตนน้ำมนต์ การบูชาด้วยไฟ การทำนาย-ดูหมอ การให้ฤกษ์ให้ยาม การบนบานอ้อนวอนขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น (โพธิรักษ์และชาวอโศก, 2522)

ศาสตราจารย์ ยอช เซเดส์ ได้อธิบายเรื่องราว และความเป็นมาของพระพิมพ์ ไว้ดังนี้ พระพิมพ์ เป็นของเก่าแก่ที่ได้มีผู้ทำขึ้นตั้งแต่ตอนต้นพระพุทธศาสนา (คือภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไม่นานนัก) ชาวเจ้าถือว่าเป็นของที่ควรเคารพนับถือ และเป็นประโยชน์ในการสวดมนต์ทางศาสนามาก

ประเพณีการสร้างพระพุทธรูปโดยวิธีใช้กดด้วยแม่พิมพ์ และประทับด้วยตราที่ปรากฏแต่ในฝ่ายพระพุทธศาสนาเท่านั้น บรรดาพระพิมพ์ต่างๆ ที่ได้พบในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ในประเทศอินเดีย มณฑลชุนานในประเทศจีน ที่ตามถ้ำต่างๆ ในแหลมมลายู และที่บนฝั่งทะเลญวน เหล่านี้ก็เป็นอย่างฝ่ายพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น

ตามความคิดเห็นอันแยบคายของศาสตราจารย์ พูเซ เราอาจจับเค้าได้ว่า พระพิมพ์ต่างๆ เหล่านี้ มีมูลเหตุมาจากสังเวชนียสถานของพระพุทธเจ้าใหญ่ๆ ทั้ง 4 ตำบลในอินเดีย คือ เมืองกบิลพัสดุ์ อันเป็นที่ๆ พระศากยมุนีสัมมาสัมพุทธเจ้าประสูติตำบล 1 พุทธคยาที่ๆ พระองค์ตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมมาสัมโพธิญาณตำบล 1 ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสีที่ๆ พระองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาตำบล 1 เมืองกุสินารานครที่ๆ พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานตำบล 1

พระพิมพ์ได้ยุติกันมาตั้งแต่เดิมแล้วว่า เป็นของนับถือกันเหมือนอย่างอนุสาวรีย์ ด้วยเหตุที่ความนิยมนับถือรูปหล่อเจริญมากขึ้น การสร้างรูปพระพุทธเจ้าหรือรูปเคารพอื่นๆ ในทางศาสนาถือกันว่าเป็นมูลเหตุแห่งกุศล แต่การหล่อรูปด้วยโลหะ แกะด้วยไม้ หรือสลักด้วยหิน เป็นของที่ทำกันไม่ได้ทั่วไป คนจนๆ ผู้มีความปรารถนาบุญเพื่อหวังจะให้ตนมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นในชาติหน้า จึงพากันสร้างรูปด้วยก้อนหินดินอันถือว่าเป็นหนทางได้บุญกุศล โดยไม่ต้องอาศัยสติปัญญาชั้นสูงหรือทรัพย์สมบัติ เมื่อเขาปรารถนาเช่นนี้และมีโอกาสที่จะทำได้ด้วย จึงได้เกิดสร้างรูปด้วยดิน ขึ้นเป็นจำนวนมาก บางครั้งรายหนึ่งตั้ง 84000 ซ่อนี่เอง เป็นมูลเหตุแห่งการสร้างรูปพระพุทธเจ้าด้วยดิน ซึ่งได้พบเป็นจำนวนมากมาย ที่ตามถ้ำต่างๆ ในแหลมมลายู ฝีมือที่ทำดูเหมือนจะเป็นฝีมือของพวกฤๅษี ที่ยังชีวิตของตนให้ล่วงไปโดยการแสวงบุญกุศล

พระพิมพ์ซึ่งขึ้นต้นทำแทนของหรือรูปเป็นที่ระลึกของสังเวชนียสถานนั้น ได้กลายเป็นรูปอันสำคัญชนิดหนึ่งขึ้นโดยลำดับและเป็นของถูกๆ ซึ่งทำให้คนจนๆ สามารถได้ส่วนกุศลกับเขาด้วย

คือว่า รูปพระพิมพ์หรือคาถาอันได้จารึกที่พระพิมพ์ เป็นเครื่องทำให้คนกลับใจนับถือศาสนา เหมือนกับมนต์อันศักดิ์สิทธิ์นั้น เป็นบุญกุศลของคนจนๆผู้ได้สร้างพระพิมพ์ถูกๆนั้นขึ้นด้วยเหมือนกัน และทุกวันนี้ ก็ยังได้ใช้เป็นเครื่องรางอันเข้าใจกันว่า เป็นของคงกระพันชาตรีกันอยู่มาก

พระพิมพ์ที่ได้พบในพระราชอาณาจักรสยาม อาจแบ่งออกได้เป็นหลายหมวดด้วยกัน ตามที่สืบสวนได้จากพระราชพงศาวดารสยาม คือ

หมวดที่ 1 แบบพระปฐม โดยมาจากบริเวณพระปฐมและมีลักษณะเหมือนกับรูปสลักที่ได้พบที่พระปฐม พระพิมพ์พระปฐมมักจะเป็นรูปมหาปาฏิหาริย์ของเมืองสาวัตถี พระพิมพ์พระปฐมชนิดเก่าที่สุด ทำขึ้นเมื่อราวๆ พ.ศ.950 ถึง พ.ศ.1250 คาถา เย ธมมา ที่จารึกเป็นภาษาบาลี เขียนด้วยตัวอักษรคฤณณ์หรืออักษรขอมโบราณ

หมวดที่ 2 แบบถ้ำแหลมมลายู พระพิมพ์หมวดนี้เกือบจะทั้งหมดทำด้วยดินดิบ ราวๆ พ.ศ.1450-1550 เป็นรูปพระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายาน คาถา เย ธมมา ที่จารึกเป็นภาษาสันสกฤต เขียนด้วยตัวอักษรนาครี ที่ใช้อยู่ในอินเดียฝ่ายเหนือ

หมวดที่ 3 แบบขอม อยู่ในสมัยเดียวกันกับแบบถ้ำแหลมมลายู หรือใหม่กว่าสักเล็กน้อย รู้ได้โดยลักษณะการและเครื่องประดับซึ่งเป็นอย่างเดียวกันกับลัทธิมหายาน

หมวดที่ 4 แบบสุโขทัย อยู่ในราว พ.ศ.1750-1950 โดยมากเป็นพระพุทธรูปดินหรือที่เรียกกันว่า พระลีลา

หมวดที่ 5 แบบอยุธยา เป็นแบบใหม่โดยแท้ตามธรรมดาเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้ามีท่าตามปางต่างๆ อยู่ได้ชั้นเล็กๆชนิดหนึ่ง เรียกกันว่า เรือนแก้ว

หมวดที่ 6 พระเครื่องต่างๆ แบบที่ 1 พระพิมพ์พระปฐมมีแปลกแยกกันเป็น 2 ชนิด ตามสมัยและทั้ง 2 ชนิดที่เก่ามากเป็นฝีมือช่างชาวอินเดีย ในรัชสมัยพระเจ้าอู่ตะเภา(ราวพ.ศ.900-1200) ซึ่งได้พบตามถ้ำของวัดพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก (คำว่าถ้ำ ในที่นี้ คือถ้ำที่เขาสกัดหินทำขึ้นภายใต้ภูเขา สร้างเป็นสถูปหรือเจดีย์ขึ้นไว้ แล้วบรรจุพระพุทธรูปไว้ในที่นั้น) แบบที่ 2 ได้แก่พระพิมพ์ต่างๆที่ได้พบเป็นจำนวนมาก ตามถ้ำทั้งหลายในแหลมมลายูซึ่งได้กล่าวมาแล้วพระพิมพ์เหล่านี้เป็นดินดิบหรือดินเหนียวลวกแดดมาจากวัดหาญและเขาขาวในจังหวัดตรังบ้าง มาจากถ้ำเขาขรม ช้างเมืองไชยาบ้าง มาจากเขาออกทะเลและถ้ำคูหาสวรรค์เมืองพัทลุงบ้าง นอกจากรูปองค์พระพุทธรูปแล้ว ยังมีรูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร หรือโลกेश্বরอยู่ด้วย คาถา เย ธมมา ที่จารึกเป็นภาษาสันสกฤตอย่างเดียวไม่มีภาษาบาลีเลย ข้อนี้ทำให้น่าเชื่อว่าลัทธิผู้สร้างพระพิมพ์ชนิดนี้ นับถือลัทธิฝ่ายมหายานเป็นแท้

พระพิมพ์ของแหลมมลายูบางชนิด เหมือนกับรูปสลักของบรรดาเมืองระหว่างอินเดียกับชวา เรื่องนี้ไม่น่าจะประหลาดใจอะไรเลย เพราะอาณาจักรศรีวิชัยซึ่งราชธานีอยู่ที่เมืองปาเลมบัง ในเกาะสุมาตรา นั้น เมื่อพ.ศ.1150-1750ได้แผ่อำนาจเขตไปถึงฝั่งบนแหลมมลายูและทางทิศเหนือ

จนถึงเมืองไชยา รูปพระโพธิสัตว์อันสวยงามซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ได้พบที่เมืองไชยานั้น เป็นฝีมือช่างอันวิจิตรของอาณาจักรศรีวิชัย และพระพิมพ์แบบที่ 2 นี้ ก็เห็นจะเป็นฝีมืออย่างดีที่สุดของอาณาจักรนั้นเป็นส่วนมากเหมือนกัน

ยังมีพระพิมพ์อีกชนิดหนึ่งเป็นพระขนาดเล็ก ซึ่งอาจแยกออกได้ว่าเป็นพระเครื่อง สมัยของพระพิมพ์ชนิดนี้เป็นการยากที่จะกำหนดให้แน่นอนลงได้ แต่มีประเภทหนึ่ง ซึ่งเป็นของเก่าแก่มากที่สุด คือชนิดที่เรียกกันว่าพระอยู่คง (หรือยังไม่ออกฟันไม่เข้า) ได้ทำขึ้นที่วัดๆหนึ่งในเมืองลำพูน ชื่อว่า วัดพระคง วัดพระคงนี้ตั้งอยู่ข้างนอกประตูเมืองลำพูนทิศเหนือห่างประตูเมืองออกไปราว 100 เส้น โบสถ์ วิหาร ที่ยังเห็นอยู่ทุกวันนี้เป็นแบบใหม่แต่โครงรากเป็นของเก่าครั่งมอญยังปกครองเมืองลำพูนอยู่ก่อน พระเจ้ามังรายได้ขับไล่พวกมอญไป และได้เมืองลำพูนไว้ในอำนาจ เมื่อพ.ศ. 1740 โบสถ์ วิหารของวัดนี้ คงจะเป็นปูชนียสถานแห่งหนึ่งในครั้งโบราณ เพราะยังมีพระพิมพ์เล็กๆเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นรูปพระพุทธรูปเจ้าประทับนั่งอยู่ใต้ต้นโพธิพฤกษ์ อันได้ทำขึ้นที่นั่นเป็นเวลานานมาแล้ว จุดได้ในบริเวณวัดนี้หลายร้อยหลายพัน แม้จนทุกวันนี้ ถึงว่าจะได้มีการเปิดกรุพระพิมพ์กันมาแล้วเป็นเวลานานก็จริง แต่พระพิมพ์ยังมีอยู่เสมอ จนกล่าวกันเป็นสามัญว่า ถ้าใครมีบุญแล้ว เป็นแต่คุ้มเขี้ยวแผ่นดินที่นั่นเพื่อหาพระ เป็นต้องได้เสมอทีเดียว

สำหรับพระเครื่องอื่นๆอีกมาก ยังไม่สามารถกำหนดสมัยได้ และทุกวันนี้ก็ยังมีผู้นิยมทำกันขึ้นอยู่เสมอๆ ซึ่งเป็นความเชื่อที่สอดคล้องกับ พุทธทำนายว่า ศาสนาพุทธจะสิ้นไปเมื่ออายุครบ 5,000 ปี ต่อให้เกิดมหายุทกภัยซึ่งสามารถจะพัดพาเอาวัตถุต่างๆ ในพระศาสนาไปทั้งหมดเป็นต้นว่า โบสถ์ วิหาร รูปหล่อ พระคัมภีร์ และของอื่นๆอีก ขอให้เหลือแต่พระพิมพ์อย่างเดียวเท่านั้น นักโบราณคดีสมัยเลย 5,000 ปีไปนั้นเมื่อได้พบเห็นพระพิมพ์แล้วจะสามารถรู้ได้ว่าศาสนาอันสูงสุดกว่าศาสนาที่ปวงได้เคยมาเจริญอยู่ในอาณาเขต ซึ่งเรียกกันว่าบูรพทิศนี้ครั้งหนึ่ง คือ พระพิมพ์เหล่านี้ จะแสดงให้เห็นนักโบราณคดีทราบถึง พระผู้เป็นเจ้าของศาสนา ซึ่งเป็นที่นับถือของชนทั้งหลาย ทั้งจะให้อำนาจวิชาของประเทศไทยในสมัยต่างๆ และให้อำนาจเทวดาสาคัญ ซึ่งพวกมหายาน ค่อยๆนับถือกันขึ้น ในศาสนาที่ไม่นับถือเทวดามาแต่ก่อน ถ้านักโบราณคดีสามารถแปลจารึกย่อๆ ซึ่งโดยมากมักจะมีอยู่บนพระพิมพ์เหล่านั้นออกได้แล้ว เขาก็จะรู้ได้โดยความหมายของข้อความย่อๆนั้นทีเดียวว่าเป็นลัทธิที่มีแก่นสารมาก

1.1 จากพระพิมพ์ถึงพระเครื่อง

พระเครื่อง เป็นวิวัฒนาการจาก พระพิมพ์ ในอดีต หรือกล่าวได้ว่าประวัติศาสตร์ของพระเครื่องในปัจจุบันนี้ ได้ถือกำเนิดมาจากพระพิมพ์ อันมีประวัติยาวนานสืบเนื่องเรื่อยมา

ศรีศักร วัลลิโภดม (2537) ได้กล่าวถึงด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ว่า ความเชื่อเรื่องพระเครื่อง เป็นสิ่งที่ไม่พบเห็นในสังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา และก็ไม่น่าจะมีในสมัยกรุง

ธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นๆด้วย สมัยก่อนที่จะมีพระเครื่องนั้น คนไทยไม่นิยมเอาพระพุทธรูปเข้าบ้าน เพราะเป็นของศักดิ์สิทธิ์ที่บริสุทธิ์ควรอยู่ที่วัด ไม่ใช่ในบ้านเรือน การนำเข้ามาอาจทำให้เป็นอัมภมคลได้ ความเชื่อเรื่องนี้น่าจะยังสืบเนื่องอยู่จนกระทั่งรัชกาลที่ 4 จึงมีการเปลี่ยนแปลงเพราะอิทธิพลแนวคิดใหม่ๆ ที่มาจากทางตะวันตก ดังจะเห็นว่รัชกาลที่ 4 เองก็ทรงมีบทบาทหลายอย่างในการเปลี่ยนแปลงประเพณีพิธีกรรมบางอย่างโดยอ้างเหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์ประกอบ

ค่านิยมต่างๆ เช่น การสะสมของเก่า ก็เริ่มเข้ามามีอิทธิพลในสังคมไทยสมัยนั้น มีการขุดกรุ พระเจดีย์ร้างหรือโบสถ์ร้างกันอย่างแพร่หลายเพื่อหาสมบัติ มีการสันนิษฐานเอาว่าการเล่นของเก่าก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการเอาพระเข้าบ้านกันขึ้น เพื่อการสะสมของที่เป็นศิลปโบราณ และการขุดกรุแต่ละครั้งก็หาได้แต่พระบูชาและแก้วแหวน เงินทองเท่านั้นไม่ ยังพบพวกพระพิมพ์รวมอยู่ด้วย ก็เกิดเป็นพระเครื่องเป็นผลตามมา เพราะฉะนั้นการขุดกรุแต่ละครั้งจึงมุ่งที่จะแสวงหาพระพิมพ์ และพระเครื่องเป็นสำคัญ

อาจารย์ศรีศักร กล่าวอีกว่า: "เหตุที่พระพิมพ์กลายเป็นพระเครื่องไปก็เพราะ มีการเปลี่ยนแปลงบางอย่างในระบบการทำเครื่องรางของขลังขึ้นในช่วงเวลานั้น หรือก่อนหน้านั้น นั่นคือเกิดความนิยมในเรื่อง พระกริ่ง ขึ้น"

"พระกริ่ง" นับเป็นพระเครื่องรางของขลังขนานแท้ เป็นผลผลิตของความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับลัทธิตันตริก ในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน แต่ทั้งนี้พระกริ่งมีลักษณะที่ต่างไปจากเครื่องรางของขลังในระบบความเชื่อทางไสยศาสตร์ทั่วไป นั่นคือเป็นวัตถุทาง "ไสยขาว" มากกว่า "ไสยดำ" ไสยขาว คือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ ที่เน้นในเรื่องความดีและการแก้ไขป้องกันสิ่งชั่วร้ายที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำทางไสยดำ ที่เป็นไสยศาสตร์ที่เน้นการทำลายและการกระทำที่ผิดศีลธรรม เพราะฉะนั้น ไสยขาว จึงเป็นเรื่องที่พระสงฆ์จะเกี่ยวข้องได้ คือ อาจเล่าเรียนและสั่งสอนบรรดาศิษยานุศิษย์ได้ เพราะอาจช่วยเหลือผู้คนที่ได้รับความเดือดร้อนจากไสยดำและการกระทำที่ไม่เป็นธรรมจากผีสิง เทวดาได้ ดังนั้น การเกิดพระกริ่งขึ้น ก็คือ การนำเอาพุทธคุณมาผนวก กับเรื่องของไสยขาวนั่นเอง และนี่คือต้นเค้าที่มาของการเกิดพระเครื่องขึ้น

พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว(2541: 30-33) ได้รวบรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการสร้างพระเครื่อง ความเป็นมาและวิวัฒนาการของพระเครื่องในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ไว้โดยสังเขปดังนี้

ยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ.2325-รัชกาลที่ 4)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จเถลิงถวัลย์สิริราชสมบัติ เป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี ย้ายราชธานีมาตั้งอยู่ที่กรุงเทพฯ เมื่อ พ.ศ.2325 แล้ว พระองค์ได้ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับโดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงกระตุ้นเตือนให้พระภิกษุ

สนใจศึกษาปริยัติธรรมและวิปัสสนากรรมฐาน มิใช่การเข้ามาบวชเพื่อหาความสุขสบายหวังคบบาชมรรวาส และติดด้วยเบญจกามคุณโดยมิเห็นแก่พระศาสนา อีกทั้งได้ทรงชี้แนะราษฎรให้แก้ปัญหาคความทุกข์โศกด้วยการเข้าหาพระรัตนตรัยมิใช่ไปนับถือผีสังเทพารักษ์ต่างๆ

ในยุคสมัยรัตนโกสินทร์เริ่มแรกนี้ คติความเชื่อ ยังคงเป็นไปตามความเชื่อในยุคศรีอยุธยา ประชาชนยังคงถือคติพระโพธิสัตว์ คติบารมี คติพระศรีอารียเมตไตรย และคติผีสังเทวดา ซึ่งเป็นเหตุให้พุทธศาสนาในยุคดังกล่าวเจือปนไปด้วยเรื่องปาฏิหาริย์ คติความเชื่อดังกล่าวสืบทอดต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 4 แต่มีลักษณะที่ไม่รุนแรงเหมือนสมัยแรกเริ่มตั้งราชธานี ทั้งนี้ก็เป็นเพราะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว องค์อัครศาสนูปถัมภก ได้ทรงพยายาม ชี้แจงให้ราษฎรเข้าใจการนับถือพระพุทธเจ้า มิใช่ยึดถือศาสนวัตถุและศาสนสถาน เช่น พระพุทธรูปและพระเจดีย์เป็นสรณะแต่พระองค์มิได้ทรงห้ามการบูชาสิ่งเหล่านั้นที่สำคัญก็คือพระองค์ทรงประกาศห้ามมิให้เชื่อการหลอกหลวงด้วยอำนาจผี การบรรลุธรรณ ด้วยวิธีการประทุษร้ายตนเอง หรือฆ่าตัวตายด้วยวิธีการต่างๆ นอกจากนี้พระองค์ยังทรงชี้ให้เข้าใจเกี่ยวกับอายุของพุทธศาสนาที่จะสิ้นไปเมื่อครบกำหนด 5,000 ปีนั้น แม้พระองค์จะมีได้ทรงปฏิเสธโดยตรงแต่ทรงเน้นให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาจะดำรงสืบกาลนานก็ด้วยพุทธศาสนิกชนร่วมกันกระทำสมาปฏิบัติเป็นนิจ (สุภาพรรณ ณ บางช้าง, 2535 : 115-117 อ้างถึงใน พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว, 2541: 31) แม้การบำรุงพระพุทธศาสนา จะได้กระทำไปโดยสัมมาปฏิบัติเพียงใดในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ แต่ความเชื่อในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของอำนาจเหนือธรรมชาติที่มีทั้งคุณและโทษอันเนื่องมาจากการกระทำของผีสังเทวดา และพระโพธิสัตว์ที่มีชื่อเรียกต่างกันตามคติของผู้เชื่อก็ยังคงมีอยู่ตลอดมา และ เป็นเหตุให้ต้องเชื่อในบุญฤทธิวิทยาคมของพระเครื่อง หรือเครื่องรางของขลังที่มีอยู่แล้วในยุคก่อนๆ และที่สร้างขึ้นใหม่โดยผู้ที่มีอำนาจแห่งญาณและสมาธิ โดยเฉพาะพระเกจิอาจารย์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนเป็นที่เลื่อมใสของผู้ศรัทธาทั้งหลาย

ประชุม กาญจนวัฒน์ ได้ยกตัวอย่างพระเครื่องที่สร้างขึ้นในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ที่เป็นที่รู้จักกันและนิยมกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ (2521: 92-134 อ้างถึงใน พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว, 2541: 32)

1. พระสมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี แห่งวัดระฆังโฆสิตาราม มีรูปลักษณะเป็นพระพิมพ์เนื้อดิน เรียกกันทั่วไปว่า พระสมเด็จวัดระฆัง มีหลายพิมพ์ด้วยกันสร้างโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี
2. พระสมเด็จฯ บางขุนพรหม มีรูปลักษณะเป็นพระพิมพ์ สร้างโดยเสมียนตราดั่ง ผู้เป็นต้นตระกูล ธนโกศ แต่ได้รับการปลุกเสกโดยสมเด็จพระพุฒาจารย์โต พรหมรังสี พระพิมพ์นี้ได้ถูกบรรจุไว้ในเจดีย์องค์ใหญ่ ณ วัดใหม่อมตรส เมื่อ พ.ศ.2413

3. พระสมเด็จจอร้าง สร้างโดยสมเด็จพระสังฆราชสุก พระสังฆราชองค์ที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ มีลักษณะเป็นพระพิมพ์เช่นกัน สร้างบรรจุกรุวัดมหาธาตุ ท่าพระจันทร์ เมื่อ พ.ศ.2363
4. พระวัดพลับ สร้างที่วัดพลับ หลังวัดราชสิทธิารามเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2380 (สมัยรัชกาลที่ 3) และบรรจุกรุพระเจดีย์ไว้ มีลักษณะเป็นพระพิมพ์ดิน เช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีพระเครื่อง(พระพิมพ์เนื้อดิน)อีกเป็นจำนวนมากที่กำเนิดในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ เช่น พระวัดสามปลื้ม พระวัดท้ายตลาด พระสมเด็จปลัดหนัง พระหลวงปู่ภู เป็นต้น

ยุครัตนโกสินทร์ตอนกลาง – ปัจจุบัน (สมัยรัชกาลที่ 5-9)

แม้ว่าพุทธศาสนาในยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้เน้นย้ำอธิบายสาระธรรมทั้งภาคปริยัติและภาคปฏิบัติเพียงใด คติความเชื่อเดิมที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถดลบันดาลความสุขทุกข์ความทุกข์ให้แก่มนุษย์ยังคงมีอยู่ แม้จะเสื่อมคลายลงไปบ้าง สภาพการณ์ดังกล่าวยังคงปรากฏต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5-6 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ประชาชน เชื่อว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระประชวรครั้งหนึ่ง ก็ด้วยการที่ได้ทรงโปรดให้เชิญพระพุทธรูปชินสีห์ลงมาจากเมืองพิษณุโลกซึ่งเป็นผลให้แม้พระองค์เองก็มีพระราชดำริว่า “เห็นว่าการที่ถือต่างๆเช่นนี้ จะไม่ควรถือก็ตาม แต่ไม่ควรจะทำการกุศลให้เป็นทีเดือร่อนรำคาญ ไม่เป็นที่พอใจของคนเป็นอันมาก” และต่อเนืองในสมัยรัชกาลที่ 6 แต่ความเชื่อในเรื่องปาฏิหาริย์ขององค์พระปฐมเจดีย์ได้ปรากฏอีกเมื่อ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จไปประทับ ณ จังหวัดนครปฐมและได้ทรงเห็นแสงสว่างพุ่งขึ้นไปจากยอดองค์พระปฐมขนาดประมาณเท่าลำตาล สว่างไสวไปทั่วองค์พระเจดีย์ (สุภาพรณ ณ บางช้าง 2535:157 อ้างถึงใน พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว, 2541: 31)

คติความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องปาฏิหาริย์ต่างๆได้รับการกล่าวถึงน้อยลงในสมัยรัชกาลที่ 7 ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า นอกจากพระองค์จะทรงส่งเสริมการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรม ในลักษณะการอธิบายด้วยเหตุด้วยผลตามเนื้อความที่ได้ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก อีกทั้งยังส่งเสริมให้เผยแพร่สาระธรรมให้แก่เด็กและเยาวชนแล้ว ในขณะนั้นประเทศไทยตกอยู่ในภาวะการณ์ทางการเมืองที่มีกลุ่มบุคคลต่างๆ พยายามจะล้มเลิกการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นเหตุให้บ้านเมืองครุครุ่นไปด้วยเรื่องความขัดแย้งของคนในชาติ ฉะนั้นการกล่าวถึงคติความเชื่อต่างๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือปาฏิหาริย์จึงไม่ปรากฏเป็นหลักฐานให้เล่าสืบกันมา

การสร้างพระเครื่องในยุครัตนโกสินทร์ตอนกลาง แม้ว่าพระมหากษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์ตอนกลางจะมีได้สร้างพระพุทธรูป (น่าจะรวมถึงพระเครื่องด้วย) ดังเช่น นุภาพัตริย์ แต่ในยุคนี้ปรากฏว่ามีพระเกจิอาจารย์ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ และมีความสามารถในด้านวิปัสณากรรมฐานเป็นจำนวนมาก ทั้งได้เป็นผู้สร้างพระเครื่องแจกจ่ายให้แก่ พุทธศาสนิกชนเพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว

จิตใจมิให้กระทำในสิ่งที่ไม่ถูกต้อง และคุ้มครองป้องกันภัย ดังเช่น การสร้างพระเครื่องในยุคก่อน พระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงปรากฏมาจนทุกวันนี้ พร้อมทั้งพระเครื่องที่ท่านได้สร้างไว้ พอประมาณ เป็นตัวอย่างได้ดังนี้ (ประชุม กาญจนวัฒน์ 2528: ภาพพระเครื่องสี่ อ่างถึงใน พรชัย ลิขิตธรรม-โรจน์ และถาวร เกียรติทับทิว, 2541: 34)

1. หลวงปู่เอี่ยม พระภาวนาโกศล (เอี่ยม) แห่งวัดหนังราชวรวิหาร กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.2375-2469) สร้างพระปิดทวารยันต์ยุง และเหรียญหลวงปู่เอี่ยมวัดหนัง
2. หลวงพ่อเงิน (พุทธโชติ) (พ.ศ.2353-2462) วัดบางคลาน จังหวัดพิจิตร สร้างพระรูปหล่อหลวงพ่อเงิน
3. หลวงปู่ภู พระครูธรรมมานุกูล วัดอินทรวินัย กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.2373-2476) สร้างพระเครื่อง (พระพิมพ์) ไว้มากมายหลายรุ่น เช่น พระพิมพ์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมหาวชิราลงกรณ และพระพิมพ์สมาธิห้าเหลี่ยม
4. หลวงพ่อเดิม พระครูนิราศธรรมขันธุ์ วัดหนองโพธิ์ จังหวัดนครสวรรค์ (พ.ศ.2403-2494) สร้างพระรูปหล่อหลวงพ่อเดิม
5. หลวงพ่อสด พระมงคลเทพมุนี วัดปากน้ำภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร (พ.ศ.2427-2502) สร้างพระพิมพ์เนื้อผงเรียกว่า พระหลวงพ่อดปากน้ำ
6. หลวงพ่อสี พระสุทธิธรรมรังษีคัมภีร์เมธาจารย์ วัดโคกการาม จังหวัดสมุทรปราการ (พ.ศ.2449-2504) สร้างพระพิมพ์เนื้อดินเผาผสมผง เรียกว่า พระหลวงพ่อดสี วัดโคกการาม
7. สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร สร้างพระกริ่งปวเรศ เมื่อประมาณ พ.ศ.2420
8. สมเด็จพระสังฆราชแพ ดิสสเทโว วัดสุทัศน์เทพวราราม (พ.ศ.2399-2487) สร้างพระกริ่งวัดสุทัศน์

สืบต่อนั้นมาจนถึงปัจจุบัน การสร้างพระเครื่องโดยพระเกจิอาจารย์ในรูปแบบเดียวกันกับการสร้างพระเครื่องของพระเกจิอาจารย์ ตามตัวอย่างที่ยกประกอบข้างต้น ก็มีมากขึ้นตามลำดับ การสร้างส่วนมากจะกระทำเพื่อตอบแทนการบริจาคทรัพย์ทำบุญก่อสร้างพระอุโบสถ ศาลาวิหาร การเปรียญ มณฑปเจดีย์ โรงเรียนปริยัติธรรม โรงพยาบาล หรือโรงเรียน รวมทั้งการกุศล หลากหลายรูปแบบดังที่ทราบกันทั่วไป ข้อแตกต่างในการสร้างพระเครื่อง ยุคปัจจุบันกับยุคกาลก่อนคือ มิได้กระทำเพื่อวัตถุประสงค์สืบต่อพระศาสนา ดังเช่นในยุคการสร้างก่อนสมัยลพบุรี หากแต่สร้างขึ้นไว้เพื่อเป็นพระเครื่องราง ดังเช่น พระเครื่องสมัยลพบุรี หรือเพื่อแจกจ่ายให้ศรัทธาญาติโยมไว้เป็นที่พึ่งในยามมีภัยอันตรายต่างๆ ดังที่สร้างกันในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น-กลาง และเพื่อเป็นเครื่องตอบแทนการบริจาคเพื่อการกุศลดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ในด้านพุทธประวัติขององค์พุทธศาสนานั้น ความเชื่อมโยงเกี่ยวกับสถานที่และสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา ที่พอกกล่าวโดยสังเขป ได้แก่ สังเวชนียสถาน 4 ตำบล อันเป็นสถานที่ควรจะต้องเห็น ควรจะให้เกิดสังเวทสำหรับพุทธบริษัทผู้มีศรัทธา(กรรมศาสนา, 2525: 2-4) สถานที่ทั้ง 4 แห่งนั้น คือ

1. สถานที่ประสูติของพระตถาคต
2. สถานที่ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ของพระตถาคต
3. สถานที่ทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นปฐมเทศนาของพระตถาคต
4. สถานที่เสด็จดับขันธปรินิพพานของพระตถาคต

สถานที่ทั้ง 4 ตำบลนี้ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงประโยชน์ไว้ว่า ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา ผู้มีศรัทธาพากันมายังสถาน 4 ตำบลนี้ด้วยความเชื่อ จักเป็นผู้มีจิตเลื่อมใสเมื่อทำกาลกิริยาลง ณ เหล่านั้นจักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์

นอกจากสถานที่ 4 ตำบลดังกล่าวแล้วนี้ว่า เป็นสถานที่พุทธบริษัท จะพึงเห็นพึงดูเพื่อให้เกิดบุญกุศล ยังมีสิ่งที่จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ของพุทธบริษัท ผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จะได้ยึดเป็นหลักเพื่อกราบไหว้ และเคารพบูชา อีกอย่างหนึ่ง คือ เจดียที่สร้างขึ้นในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีผู้จำแนกไว้เป็น 4 ประเภทคือ ธาตุเจดีย บริโภคเจดีย ธรรมเจดีย และอุทเทสิกเจดีย

ธาตุเจดีย หมายถึงพระบรมสารีริกธาตุทั้ง 8 ส่วนที่โศภนพรหมณีได้แบ่งปันแล้วอัญเชิญไปประดิษฐานบรรจุไว้ในพระสถูป เพื่อเป็นที่นมัสการกราบไหว้ ทำสักการบูชา เรียกว่า "ธาตุเจดีย"

บริโภคเจดีย หมายถึง ตมพสถูป อังคารสถูป และสังเวชนียสถานทั้ง 4 ตำบล

ธรรมเจดีย หมายถึง พระธรรมคำสั่งสอนที่จารึกในใบลาน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเจดีย์ปริยัติธรรมทั้งสิ้น มีปฏิมากรรมรูปบาทเป็นต้น แล้วบรรจุเข้าไว้ในพระธาตุประดิษฐานเป็นพระสถูปตั้งไว้เป็นปูชนียวัตถุเพื่อสักการบูชากราบไหว้ เรียกว่า "ธรรมเจดีย"

อุทเทสิกเจดีย หมายถึง เจดีย์ที่สร้างขึ้นโดยเจตนาอุทิศต่อพระพุทธเจ้า ไม่กำหนดว่าจะต้องทำเป็นอย่างไร คือ ถ้ามิได้เป็น พระธาตุเจดีย หรือบริโภคเจดีย หรือธรรมเจดีย แล้วก็เรียก "อุทเทสิกเจดีย" ทั้งสิ้น ต้นพระศรีมหาโพธิ์ รูปสลักเกี่ยวกับพุทธประวัติ และพุทธรูปก็นับเป็น อุทเทสิกเจดีย ด้วย

บรรดาศิลปโบราณ วัตถุสถานเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนานั้น ได้พบหลักฐานว่าเริ่มเกิดขึ้นในประเทศอินเดียครั้งสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ประมาณ พ.ศ.270-311 ซึ่งเป็นรัชกาลที่ 3 ในโมริยะราชวงศ์ ผู้ทรงเลื่อมใสในพุทธศาสนา และได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ถึงกับได้ทรงยกพระพุทธศาสนาขึ้นเป็นศาสนาสำหรับประเทศ และได้ทรงสร้างพุทธเจดีย์สถานไว้หลายแห่ง แต่ในอินเดียสมัยนั้นยังมีข้อห้ามมิให้ทำรูปคนสำหรับเคารพบูชา คือ ไม่ทำรูปพระพุทธ

องค์เป็นรูปมนุษย์ จึงทำแต่รูปอื่นเป็นสัญลักษณ์ขึ้นแทน เช่น ปางมหาภิเนษกรมณ์ ที่ทำเป็นรูปม้า ผูกเครื่องไม่มีคนขี่ ปางประทานปฐมเทศนา ก็ทำเป็นรูปธรรมจักรมีรูปกวางหมอบอันหมายความว่า ทรงแสดงธรรมจักรในมฤคทายวัน ปางประสูติ ก็ทำเป็น พระนางเจ้าศิริมหายากำลังประทับนั่ง หรือยืนอยู่บนดอกบัว มีข้างสองเชือกถือเต้าน้ำ หรือบูรณฆฎะเทลงบนพระเศียรของพระนาง ดังที่ปรากฏอยู่ที่พระมหาสุปสาณจี

วิวัฒนาการของวงการพระเครื่อง จากความเป็นมาและวัตถุประสงค์ในการสร้างพระพิมพ์ หรือพระเครื่องรวมถึงปรากฏการณ์เกี่ยวกับพระเครื่องในปัจจุบันสามารถจำแนกวิวัฒนาการของการสร้างพระเครื่องได้เป็น 4 ยุคสมัยหลักๆ คือ (ชายน่า ภาควิมล, 2537: 6)

1. **ยุคสมัยที่เป็นอุทิสเวจฺจยฺ** เป็นยุคสมัยที่สร้างพระพิมพ์ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เผยแผ่และสืบต่อพระพุทธศาสนา ให้ครบ 5,000 ปี ตามความเชื่อในเรื่องพุทธทำนาย และเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์ หรือเป็นอนุสรณ์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วการสร้าง พระพิมพ์ในยุคสมัยนี้ยังไม่มีอิทธิพลจากแนวคิดและความเชื่อทางไสยศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง
2. **ยุคสมัยแห่งพุทธไสยเวทย์** เป็นยุคสมัยที่ได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทางไสยศาสตร์ ของพราหมณ์ และลัทธิต่างๆ ของศาสนาพุทธทางฝ่ายมหายาน พระพิมพ์ได้แปรสภาพเป็นเสมือนหนึ่งเครื่องรางของขลัง หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถคุ้มครองป้องกัน ยุคสมัยนี้ สันนิษฐานว่าเริ่มต้นตั้งแต่สมัยลพบุรี เป็นต้น มาจนถึงปัจจุบัน
3. **สมัยของวัตถุนิยม** เป็นยุคสมัยที่พระเครื่องถูกสร้างหรือสถาปนาขึ้น เพื่อเป็นที่ระลึกสมนาคุณ หรือตอบแทนแก่ผู้ร่วมทำบุญในพระบวรพุทธศาสนา หรือสาธารณกุศลต่างๆ โดยมีจุดเริ่มต้นตั้งแต่การสร้างเหรียญที่ระลึกต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ความเชื่อทางไสยศาสตร์ยังคงเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญ ค่านิยมเกี่ยวกับพุทธศิลป์และการสะสมพระเครื่องได้รับความสนใจ และขยายตัวอย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังคงจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มนักนิยมพระเครื่องที่สนใจพระเครื่องด้วยความชอบอย่างแท้จริง
4. **ยุคสมัย “พุทธพาณิชย์”** เป็นยุคสมัยที่พระเครื่องแปรสภาพเสมือนสินค้าประเภทหนึ่ง ที่มีการนำแนวคิดทางการตลาด การโฆษณาประชาสัมพันธ์ และการจัดการเข้ามาใช้ในการดำเนินงานอย่างเป็นระบบเกิดสภาพตลาดสมบูรณ์ในธุรกิจพระเครื่องขึ้น กลไกราคาเป็นตัวแปรสำคัญ ที่ทำให้คนหันมาสนใจกับการซื้อขายแลกเปลี่ยนพระเครื่องกันอย่างเปิดเผย สื่อต่างๆ เช่น หนังสือพระเครื่อง หนังสือพิมพ์รายวัน หนังสือพิมพ์เศรษฐกิจ วิทยุ โทรทัศน์ ฯลฯ เป็นเครื่องมือสำคัญทางการตลาด

จิตร บัวบุศย์ (2514) กล่าวว่า เจตนารมณ์สำคัญในการสะสมพระเครื่อง ซึ่งบรรดานักสะสมพระพิมพ์ทั้งที่เป็นชาวพุทธ และชาวต่างประเทศในศาสนาอื่น นอกจากศาสนาอิสลามได้สนใจสะสมพระพิมพ์ไว้ในครอบครอง แบ่งออกเป็น 4 พวก ดังนี้คือ

1. พวกที่สะสมไว้ เพื่อเป็นเครื่องเตือนให้ระลึกถึง "พระธรรม" ของพระพุทธองค์อยู่ตลอดเวลาที่มีความรู้สึกสัมผัสกับองค์พระพิมพ์เล็กๆ จะเป็นด้วยการห้อยอยู่ที่คอ หรืออยู่ในตลับ ในกระเป๋าเสื้อ หรือกัลลัดติดอยู่กับเสื้อก็ตาม ขณะใดที่เกิดสัมผัส ย่อมเกิดสติในธรรม หรืออาจจะพูดได้ว่าอยู่ในศีล-สมาธิ-ปัญญา
2. พวกที่สะสมไว้เพื่อเตือนให้ระลึกถึง "พระเดช" "พระคุณ" ของพระพุทธเจ้ามหายานองค์ใดก็ตามที่ตนนับถือตราบใดที่มีความรู้สึกสัมผัสองค์พระพิมพ์ จะน้อมรำลึกถึง "พระเดช" "พระคุณ" ของพระพุทธเจ้ามหายาน จะช่วยให้เกิด "พลังอำนาจ" ของพระพุทธเจ้าองค์นั้นๆ ปรากฏผลขึ้นได้ แล้วแต่ครูอาจารย์ผู้สร้างและปลุกเสกพระพิมพ์แบบนั้นๆ จะบรรจุปลุกเสกด้วยพลังอำนาจแบบใด
3. พวกที่สะสมไว้เพื่อการศึกษาทางโบราณคดีและสกุลศิลปะ การสะสมพระพิมพ์ของนักศึกษาพวกนี้ มุ่งไปทางเรื่องราวเบื้องหลังของการสร้างพระพิมพ์

นักสะสมเพื่อการศึกษาทางโบราณคดีและทางสกุลศิลปะนี้ ได้มีนักศึกษาต่างประเทศหลายชาติ ได้เข้ามาศึกษาค้นคว้า และวิจัยกันเป็นจำนวนมาก แต่ที่ปรากฏแพร่หลายและเป็นหลักวิชาการมีคุณค่าทางการศึกษา (Educational values) จริงๆ นั้น ได้แก่ "ตำนานพระพิมพ์" ของศาสตราจารย์ ยอช เซเดซ์ ซึ่งได้เรียบเรียงเขียนขึ้นไว้เป็นเวลาหลายปีมาแล้ว หนังสือพระพิมพ์ที่เขียนขึ้นอีกเป็นจำนวนมากนอกนั้นหนักไปทางเรื่องของอาถรรพณ์ คือ "พระเดช" "พระคุณ" ของพระพิมพ์ จึงห่างไกลต่อคุณค่าทางการศึกษาของโบราณคดีและสกุลศิลปะ ตลอดจนประวัติศาสตร์ยุคสมัยของการสร้างพระพิมพ์

นักสะสมพระพิมพ์พวกที่ 3 นี้ได้ให้ประโยชน์ต่อคุณค่าทางการศึกษา (Educational values) ทางโบราณคดี (Archaeological values) และคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical values) ตอนที่ยังไม่ปรากฏในประวัติศาสตร์แห่งใด หรือประวัติศาสตร์บางตอนที่คัดลอกต่อเติมต่อๆ กันมาจนคลาดเคลื่อน ก็จะได้หลักฐานแน่ชัดทางวัตถุ ซึ่งถือเป็นเรื่องของหลักฐานโบราณคดีที่แน่ชัด (Archaeological evidence) ตรงต่อความเป็นจริงได้ตามหลักการของวิทยาศาสตร์

สำหรับผู้มีความรู้ อาจจะทราบเรื่องราวของโบราณคดีและประวัติศาสตร์ได้ เพราะสามารถ กะอายุ (Dating) ทราบถึงสกุลศิลปะอินเดีย (Indian Art School) ที่สร้าง หรือสกุลศิลปะพื้นเมืองซึ่งได้รับอิทธิพลแบบอย่างในการสร้างพระพิมพ์ได้โดยง่าย และความรู้ที่ได้รับนี้ ย่อมเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาส่วนรวมอย่างมหาศาล

4. พวกที่สะสมไว้เพื่อการค้า นักการค้าผู้สะสมแลกเปลี่ยนและซื้อหา เพื่อนำพระพิมพ์แลกเปลี่ยนให้เขา เป็นการค้าปัจจุบันนี้ แพร่หลายมาก ในร้านค้าของเก่า และ “ตลาดพระ” ทั่วไป หรือแม้แต่พิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล (Private Collections) ฉะนั้น การลักลอบขุดค้นพระพุทธรูปทั้งพระบูชาขนาดใหญ่ และพระพิมพ์ขนาดเล็ก จึงมีอยู่ทุกวัน ถือเป็นอาชีพเร่ร่อนล้นอยู่ตามจังหวัดต่างๆที่มีซากเมืองเก่า (แม้แต่พระพุทธรูปบูชาขนาดใหญ่ก็ไม่มีการยกเว้น) การค้าพระพิมพ์นี้มีทั้งคุณและโทษที่เป็นคุณก็เพราะประชาชนโดยทั่วไปมีโอกาสจะได้พระพิมพ์ไว้กราบไหว้บูชา (ทั้งฝ่ายพุทธนิยานและมหายาน)

ส่วนที่เสียนั้น มีเหตุและผลน่านปการ ที่เห็นชัดก็คือ การทำลายเจดีย์และพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่บรรจุพระพิมพ์ไว้ภายในองค์พระ และในกรุใต้ฐานพระ ตลอดจนเจดีย์ โบสถ์ วิหาร แม้แต่กำแพงแก้วของโบสถ์วิหารก็มี เช่น ที่วัดพระคง จังหวัดลำพูน และกำแพงแก้ว ที่เจดีย์วัดป่าสัก จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

การสร้างพระพิมพ์ ควรยึดหลักการที่จะให้พุทธศิลป์แขนงนี้ มีคุณค่าทางศิลป 10 คุณค่า คือ(จิตร บัวบุศย์, 2514: 56)

1. คุณค่าทางความงาม (Aesthetic Values)
2. คุณค่าทางวิชาการ (Technological Values)
3. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical Values)
4. คุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural Values)
5. คุณค่าทางภูมิศาสตร์ (Geographical Values)
6. คุณค่าทางเชื้อชาติ (Ethnological Values)
7. คุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economical Values)
8. คุณค่าทางสังคม (Sociological Values)
9. คุณค่าทางศีลธรรมจรรยา (Ethical Values)
10. คุณค่าทางปรัชญาธรรมทางวัตถุ (Econographical Values)

1.2 พระเครื่องกับเครื่องรางของขลัง

พระเครื่องกับเครื่องราง แม้มีนัย ของการเป็นสิ่งของที่เป็นวัตถุด้วยกันทั้งคู่ แต่ในความเชื่อและการนับถือของชาวไทยนั้น มีรูปแบบที่ต่างกันอย่างมาก เช่น รูปแบบการพกพา การเก็บรักษาการให้ความเคารพกราบไหว้ เป็นต้น

นักวิชาการโบราณคดีกำหนดเรียกพระเครื่องว่า “พระพิมพ์” ที่เกิดขึ้นในประเทศสยาม นี้มีรูปพุทธลักษณะและ ศิลปะในแบบต่างๆกัน ส่วนมวลสารและวัตถุที่นำมาสร้าง พระเครื่องนั้น

พอแยกออกได้ 2 ประเภท (เทิม มีเต็ม, 2545) คือ

1. ประเภทโลหะได้แก่ พระเครื่องฯ ที่สร้างขึ้นโดย ทองคำ เงิน นาก ทองเหลือง ทองแดง ตะกั่ว ชินฯ
2. ประเภทโลหะได้แก่ พระเครื่องฯ ที่สร้างขึ้นโดย ดินดิบ ดินเผา ผสมผงว่าน ผงเกสร ปูนขาวฯ

สำหรับ "เครื่องราง" นั้น ชาวไทยรู้จักกันดีในชื่อที่เรียกรวมๆ กันคือ เครื่องรางของขลัง ซึ่งในตำราพิชัยสงคราม กล่าวว่า เครื่องรางของขลังที่นักรบโบราณจะมีติดตัวเป็นมงคล มีด้วยกันหลายชนิดและมีความเชื่อมั่นต่อเครื่องรางของขลังชนิดนั้นและพระคณาจารย์เหล่านั้นอย่างมั่นคง จะเห็นได้จาก การสืบทอดสรรพตำราตกทอดกันมานาน และสามารถแบ่งออกไปตามประเภทย่อยๆ ดังนี้

การแบ่งตามลักษณะการใช้งาน

- เครื่องคาด อันได้แก่ เครื่องรางที่ใช้คาดศีรษะ คาดเอว คาดแขน ฯลฯ
- เครื่องสวม อันได้แก่ เครื่องรางที่ใช้สวมคอ สวมศีรษะ สวมแขน สวมนิ้ว ฯลฯ
- เครื่องฝัง อันได้แก่ เครื่องที่ใช้ฝังลงในเนื้อหนังของคน เช่น เข็มทอง ตะกรุดทอง ตะกรุด สาลิกา และการฝังเหล็กไหลหรือโลหะมงคลต่างๆ ลงไป
- เครื่องอม อันได้แก่ เครื่องรางที่ใช้อมไว้ในปาก อาทิเช่น ลูกอม ตะกรุดลูกอม

การแบ่งตามระดับชั้น

- เครื่องรางชั้นสูง อันได้แก่ เครื่องรางที่ใช้บนส่วนสูงของร่างกาย ซึ่งนับตั้งแต่ศีรษะลงมาถึงบั้นเอว สำเร็จด้วย พระพุทธรูป พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ
- เครื่องรางชั้นต่ำ อันได้แก่ เครื่องที่เป็นของต่ำ อาทิเช่น ปลัดขิก อีเปือ ไอ้จิ้ง อื่นๆ ไม่ได้สำเร็จด้วยของสูง
- เครื่องรางที่ใช้แขวน อันได้แก่ ธง รูปนก รูปปลาหรือกระบอกไสยันต์ และอื่นๆ

การแบ่งตามการใช้วัสดุ

- โลหะ
- ผง
- ดิน
- วัสดุอย่างอื่น อาทิ กระดาษสา ชันโรง ดินχυบู่
- เชี่ยวสัตว์ เขาสัตว์ เล็บสัตว์ หนังสัตว์
- ผงผีพราย ผ้ายตราสัง ผ้าห่อศพ ผ้าผูกคอตาย
- ผ้าทอต่างๆ ไป

“เครื่องราง” กับ “เครื่องราง” ในพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 อธิบายว่า “เครื่องราง” อันหมายถึง ของที่นับถือว่าป้องกันอันตราย ยังไม่ออก พันไม่เข้า เช่น ตะกรุด ผ้ายันต์ เหล็กไหล แต่สำหรับนักนิยมสะสมเครื่องรางระดับสากลนิยมจะเรียกว่า “เครื่องราง” อันหมายถึง เครื่องที่ใช้เกี่ยวกับโชคลาง เพราะดั้งเดิมนั้นมนุษย์เป็นผู้ทำของเช่นนี้ขึ้นเพื่อป้องกันเหตุร้ายที่เรียกกันว่า “กลาง” ซึ่งเป็นกลางดีและไม่ดี

พระราชวุฒาจารย์ หลวงปู่ดูลย์ อตุโล (อ้างถึงใน พระโพธิญาณมุนี: 2544) กล่าวสอน เตือนสติผู้ที่เข้าไปหาท่าน ขณะที่ท่านนั่งพักผ่อนอยู่ที่มกุฏศาลาการเปรียญในวัด ได้มีชายหนุ่มคนหนึ่งซึ่งคงเข้าใจว่าหลวงปู่คงสนใจกับเรื่องเครื่องรางของขลังอย่างดี และได้พูดถึงชื่อเกจิอาจารย์อื่นๆ ว่า ให้ของดี ของวิเศษ แก่ตนหลายอย่างในที่สุด ก็เอาของมาอวดกันเองต่อหน้าหลวงปู่ คนหนึ่งมีเขี้ยวหมูตัน คนหนึ่งมีเขี้ยวเสือกหลง อีกคนหนึ่งมี นอแรด ต่างคนก็ต่างอวดอ้างว่า ของตนวิเศษอย่างนั้น อย่างนี้ มีคนเอ่ยว่า “หลวงปู่ะ อย่างไหนแน่ ดี วิเศษ กว่ากันอะ” หลวงปู่ มีอารมณ์รื่นเป็นพิเศษยิ้มๆแล้วว่า “ไม่มีดี ไม่มีวิเศษ อะไรหรอกเป็นของสัตว์เดรัจฉานเหมือนกัน”

สุริวงศ์ พงศ์ไพบูลย์(2518: 114-115) แสดงทัศนะเกี่ยวกับ ปาฏิหาริย์กับวัตถุ เครื่องราง ไว้ว่า “วัตถุธรรม” ทั้งปวงย่อมปฏิบัติธรรมไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ปราศจากจิต ปราศจากวิญญาณ วัตถุธรรมทั้งปวง จึงแสดงปาฏิหาริย์ไม่ได้ วัตถุธรรมจะมีอำนาจบ้าง ก็แต่คุณสมบัติทางกายภาพ ของวัตถุนั้นๆเท่านั้น เช่น สารบางชนิดใช้สำหรับบำบัดโรคบางอย่างได้ พืชบางชนิดคุณสมบัติเป็น สมุนไพร แก่โรคบางอย่างได้ หรืออาจมีสารบางอย่างเจือปนอันอาจให้ปฏิกิริยาในการเล่นแร่แปร ธาตุบางอย่างได้ อาจช่วยให้เกิดการเปลี่ยนสีแสง เปลี่ยนคุณสมบัติทางกายภาพ และเกิดพลังงาน ได้ คุณสมบัติเหล่านั้นทำให้เกิดอำนาจและคุณสมบัติใหม่ตามหลักวิทยาศาสตร์เท่านั้น ไม่นับว่า พันวิสัยของชนสามัญ ดังนั้นการอ้างว่า เครื่องรางของขลัง หอก ดาบ เรือ น้ำมันต์ บ่อน้ำร้อน เส้า เรือน ศาลพระภูมิ โคนไม้ มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหล่านี้ล้วนแต่เป็น อุดริมนุชยธรรม ความศรัทธา เช่นนั้นอาจเกิดจาก อวิชชา คือ ความรู้ไม่แจ่มแจ้งบ้าง เกิดจากอุปทาน คือ ความเข้าไปถือเอาบ้าง เกิดจาก มายาการ คือการเล่นกลเพื่อการหลอกลวงบ้าง เกิดจาก พาลตา คือ ความโง่เขลาหลงมกมาย อันหมายถึงปักใจเชื่ออย่างมกมายทั้งผู้แสดงและผู้ร้องขอให้เราช่วยแสดง เช่นการหลงรักษาโรค ระบาดร้ายแรงด้วยวิธีรดน้ำมันต์ การทำเสน่ห์มนตราหรือยาแฝด การเชื่อในโชคลาง เป็นต้น

ผู้ใดนำเอาหลักพระพุทธศาสนาไปบิดเบือนให้เป็นประโยชน์แก่การประกอบมายาการ หรือประกอบการแสดงอุดริมนุชยธรรมจะโดยสำคัญผิด หรือโดยเจตนาจะบิดเบือนก็ตาม ผู้นั้นคือ ผู้ทำลายพุทธศาสนา.

2. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความเชื่อ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมาย ของ คำว่า “เชื่อ” ไว้ว่า “เห็นตามด้วย มั่นใจ ไว้ใจ เชื่อหรือขายโดยติดค้างไว้ไม่ต้องชำระเงินทันที”

ท่านพุทธทาสภิกขุ(2547: 8-18) ได้กล่าวถึงความเชื่อ ไว้ 5 ประการ หลักๆว่า “ ความเชื่อ ” หรือที่ เรียกโดยภาษาบาลีว่า สัทธา นี้ มีความสำคัญมากที่สุด แต่คนก็เห็นว่ามันเป็นเรื่องเบื้องต้นเกินไป เป็นเรื่อง ก. ข. ก. กา เกินไปในทางอวดตัว ว่าเราก็มีศรัทธาแล้ว ก็ไม่ต้องสนใจกันว่ามันมีอะไรบ้างที่แท้แล้วยังไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า สัทธาหรือ“ศรัทธา”หรือ“ความเชื่อ”สักก็มากนักยั้งที่มีความสำคัญมาก

ข้อแรก อยากรู้จะพูดว่า ความปกติสุขของมนุษย์เราขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความปกติสุข ความสงบใจ ความรู้สึกสบายใจของคนเรานี้มันขึ้นอยู่กับความเชื่อ คนโดยมากพอพูดถึงความเชื่อก็จะไปนึกถึงเรื่องเชื่อทางธรรม ทางศาสนา เชื่อพระ เชื่ออะไรไปทางโน้น นั้นมันก็เป็นความเชื่อชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน แต่ความเชื่อที่สำคัญที่สุดที่เป็นที่รบยออด ของความเชื่อทั้งหลายนั้น มันคือความเชื่อต่อตัวเอง ความเชื่อต่อตัวเองนี้ มันก็มีความหมายกว้างขวางเหมือนกัน แต่สรุปรวมแล้วก็มีเชื่อต่อตัวเองว่าปลอดภัย ถ้าเราไม่มีความเชื่อต่อตัวเองว่าปลอดภัย หรือถูกแล้วหรือดีแล้วอะไรนี้ เราจะนอนไม่หลับ เด็กๆ เขาพูดกันว่า “ชีวิตนี้อยู่ด้วยความหวัง” ความที่เขาหวังว่าจะต้องได้ตามที่เขาต้องการนั้น เป็นเหตุให้เขาอยากมีชีวิตอยู่ คนหนุ่มสาวสมัยนี้ก็มักจะมีพูดกันแบบนี้ “ ความหวัง”ในที่อย่างนี้นั้นก็คือ “ความเชื่อ” นั่นเอง คือเขาหวังว่าจะได้แน่ มันจึงอยากจะมีชีวิตอยู่

ข้อที่ 2 ความเชื่อมันเป็นเงื่อนไขต้นของการกระทำทุกชนิด ขอให้ท่านสังเกตดูให้ดี ๆ ว่าถ้าเราไม่เชื่อในอะไรแล้ว เราก็จะไม่ทำในสิ่งนั้น จะเป็นเรื่องทางบ้านหรือทางวัด ทางโลกหรือ ทางธรรม ทางอะไรก็ตาม เมื่อมีความเชื่อแล้วก็อยากจะกระทำตามความเชื่อ ฉะนั้นต้องมีความเชื่อมันจึงจะเกิดการกระทำนั้นความเชื่อก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญที่สุดที่เราจะต้องทำให้มันดี ให้มันถูกต้อง ให้มันมากพอ คือเราต้องมองดูไปตามลำดับว่า ชีวิตนี้มันอยู่ได้ด้วยการทำงานหรือมีการงาน ไม่ว่าจะชีวิตของใคร ชีวิตของคนหรือชีวิตของสัตว์เดรัจฉาน ก็เหมือนกัน ชีวิตมันอยู่ด้วยการงานอย่างน้อยก็การหากิน ที่นี้ความเชื่อมันเป็นเหตุให้ทำงานและทำงานอย่างเป็นล่ำเป็นสันมีความสำเร็จ

ข้อที่ 3 ความเชื่อเป็นเสบียง เครื่องหล่อเลี้ยงกำลังกายและกำลังจิต คำว่า *เสบียง* เราหมายถึงเครื่องหล่อเลี้ยงระยะยาว ที่นี้ความเชื่อ หรือ ศรัทธานี้ เป็นเสบียงเครื่องหล่อเลี้ยง ทั้งกำลังกายและกำลังจิต ถ้าเราหมดความเชื่อ มันจะสูญหมดทั้งกำลังกายและกำลังจิต ถ้าเราเชื่อ ว่าเราจะ

ยกไหวอย่างนี้ มันก็มีกำลังกายขึ้นมา เนื่องมาจากมันมีกำลังจิต กำลังจิตมี กำลังกายก็มี แม้แต่ทางระบบร่างกายล้วนๆ มันก็อาศัยความเชื่อ ฉะนั้น ความเชื่อจะต้องมีอยู่ตลอดเวลาของการทำงานและตลอดชีวิต ซึ่งพระบาลีก็มีว่า สหุสา พนุติ ปาถะยฺย ศรัทธารวบรวมไว้ซึ่งเสปียงเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง

ข้อที่ 4 ความเชื่อเป็นรากฐานที่จำเป็นสำหรับเรื่องศาสนา เรื่องทางศาสนาหรือ เรื่องทางวิญญาณนี้มันเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าเป็นเรื่องทางกายทำมาหากิน นี้เราไม่จัดเป็นเรื่องศาสนา แต่ถ้าเป็นปัญหาทางจิต ทางวิญญาณทางอะไรต่างๆ ก็เป็นเรื่องทางศาสนา ศาสนาทำให้เกิดความอุ่นใจ ในทางวิญญาณนั้น มีรากฐานอยู่บนความเชื่อกล่าวคือ เชื่อศาสนานั้นอีก เรามีความอุ่นใจในชีวิตประจำวันทุกอย่าง ในการเป็นอยู่เฉยๆนี้ มันก็ต้องการความอุ่นใจ แน่ใจ สบายใจหล่อเลี้ยง หรือว่า ในการต่อสู้ ในกิจการที่ยากๆ ทุกอย่างมันก็ต้องมีความอุ่นใจ นั้นศาสนาเป็นเครื่องให้ความอุ่นใจ มันก็เลยจำเป็น แล้วก็จำเป็นที่จะต้องมีการปฏิบัติซึ่งเป็นรากฐานของความเชื่อในทางศาสนา

ข้อที่ 5 ความสำคัญของ ความเชื่ออย่างน้อยที่สุดสิ่งที่เรียกว่า "ความเชื่อ" นี้ มันทำให้เกิดความสนใจ เกิดการค้นคว้า เกิดการพิสูจน์ทดลองสู่การบรรลุ ผลสุดท้ายที่ต้องประสงค์ การที่จะไปสนใจในอะไรสักอย่างหนึ่ง มันมีมูลมาจากความเชื่อที่น่าสนใจ ถ้ามันลง เชื่อว่าเรื่องนี้ น่าสนใจเสียแล้ว เราก็สนใจ ถ้าไม่อย่างนั้นก็จะปล่อยให้ผ่านไป ฉะนั้นอย่างน้อยที่สุดความเชื่อ เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความสนใจ แล้วก็เกิดความค้นคว้าขึ้นมา ถ้าค้นคว้าถึงขนาด มันก็มีการพิสูจน์ ทดลองเพื่อให้มันพบความจริงของความสนใจ

ท่านพุทธทาส ได้แสดงทัศนะในเรื่องแก่นของพระพุทธศาสนา ไว้อีกว่า สิ่งที่เราเรียกว่าพุทธศาสนานั้นมีลักษณะหลายเหลี่ยม หลายมุม เหมือนกับภูเขาสูงเดียวมองจากทิศต่างๆกัน ได้ประโยชน์ต่าง ๆ กันแล้วแต่ใครจะมองอย่างไร แม้พระพุทธศาสนาจะมีมูลมาจากความกลัว ก็ไม่ใช่ความกลัวที่โง่เขลาของคนป่าคนเถื่อน จนถึงกับนั่งไหวรูปเคารพหรือไหวสิ่งที่มีปรากฏการณ์แปลก ๆ แต่เป็นความกลัวชนิดที่สูงด้วยสติปัญญาคือ กลัวว่าจะไม่ได้รอดพ้นไปจากการบีบคั้นของความแก่ เจ็บ ตาย หรือความทุกข์ทั้งหลายที่เรามองเห็น ๆ กันอยู่

พุทธศาสนาตัวแท้ไม่ใช่หนังสือ ไม่ใช่คัมภีร์ ไม่ใช่เสียงบอกเล่าตามพระไตรปิฎก หรือตัวพิธีรีตองต่างๆ ซึ่งไม่ใช่ตัวแท้ของพระพุทธศาสนา ตัวแท้ต้องเป็น ตัวการปฏิบัติด้วยกายวาจาใจ ชนิดที่จะทำลายกิเลส ให้อ่อนหรือสิ้นไปในที่สุด ไม่จำเป็นต้องเนื่องด้วยหนังสือตำรา ไม่ต้องอาศัยพิธีหรือสิ่งภายนอก เช่น ฆีสงเวทดาแต่ต้องด้วยกายวาจาใจโดยตรงคือจะต้องบากบั่นกำจัดกิเลสให้หมดจนเกิดความรู้ แจ่มใส สามารถทำอะไรให้ถูกต้อง ได้ด้วยตนเอง ไม่มีความทุกข์เกิดขึ้นตั้งแต่ต้นจนจบ นั่นคือตัวแท้ของพระพุทธศาสนาในส่วนที่เราจะต้องเข้าใจให้จงได้ อย่าได้ไปหลงไหลยึดเอาเนื้องอกที่หุ้มห่อพระพุทธศาสนา มาถือเอาว่าเป็นตัวพระพุทธศาสนา กันเลย (พุทธทาสภิกขุ, 2545: 17-18)

พระธรรมปิฎก(2537: 94 -103) ได้กล่าว เน้นถึงหลักพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับ “ความเชื่อ” ไว้ว่า คนจำนวนมากยังไม่แว่วเสียงธรรม ถ้าจะยอมละเว้นการประพฤติตามอำเภอใจ เพราะ เชื่อถือ และเกรงกลัวต่ออำนาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์บางอย่าง ก็ยังดีกว่าปล่อยให้เขา เคว้งคว้างไม่มีหลักอะไร ข้อสำคัญก็คือ อย่าหยุดจมกัน อยู่กับความเชื่อแบบปฐมกับเรื่อยไป หรือเอาความ ศักดิ์สิทธิ์นั้นไปปรับใช้สนองกิเลสของเขา ล่อให้เขาหาลาภให้แก่ตัว แทนที่จะช่วยยกเขาให้ขยับขึ้นมา ต่อจากนั้นต้องปฏิบัติให้ถูกหลักการ 3 อย่าง

หลักการที่ 1 *หลักกรรม* คือ การที่จะเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อภินิหารจะต้องไม่ให้เสียหลักกรรม เชื่อในหลักเหตุผลได้แก่ความเป็นไปตามเหตุปัจจัย เชื่อในการกระทำของมนุษย์ว่าผลที่ต้องการสำเร็จ ด้วยการกระทำ เมื่อเราหวังผลสำเร็จเราต้องทำ และจะต้องทำเหตุดี เพื่อให้เกิดผลดีนี้คือหลักความ เชื่อที่สำคัญ ถ้าทำให้คนรอคอยการดลบันดาลของสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว ผิดหลักกรรมทันที คือว่าผิดจาก ความเป็นพุทธศาสนิกชนเลย

หลักการที่ 2 *หลักศึกษา* คือฝึกฝนพัฒนาตนขึ้นไปเรื่อย ๆ ต้องก้าวต่อไป ไม่ใช่มัวเพลินหยุด นิ่ง พระจะต้องจูงให้เขาเดินหน้า ตอนแรกอาจจะเชื่อถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นกำลังใจก่อน แต่พอพฤติกรรม ที่วุ่นวาย พึ่งพาอาศัยปัจจัยภายนอกนั้น จะต้องเบาบางลดน้อยลงไปตามลำดับ ถ้าต้องมัวปลอบขวัญ กันอยู่ ก็ไม่รู้จักเติบโตเป็นผู้ใหญ่สักที กลับยิ่งเสี่ยงภัยหนักขึ้นไปอีก เพราะเป็นภัยในความเพลิดเพลิด ที่เกิดจากความหลง และความประมาทของตัวเอง ถ้าจะหาที่พักพิงอย่างนี้บ้าง ก็เอาพอช่วยให้สดชื่น มีกำลังใจขานขึ้น แล้วรีบลุกขึ้นเดินทางมุ่งหน้าต่อไป จนในที่สุด จะไม่ต้องอาศัยสิ่งเหล่านี้ไปเอง เพราะ ความเชื่อไม่ผิดหลักกรรม การปฏิบัติไม่ผิดหลักศึกษา

หลักการที่ 3 คือ *ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์* ประวัติเทพเจ้ามีแต่เรื่องวุ่นวายแย่งชิง ครอบครองกัน คือฤทธิ์จะควมมากกับกิเลสในพุทธศาสนา ความหมายของความศักดิ์สิทธิ์ค่อย ๆ ไน้ม มาสู่ปัญญา ความบริสุทธิ์และคุณธรรม

ฤทธิ์อะไรก็สู้ฤทธิ์แห่งความจริง ความดี และความบริสุทธิ์ไม่ได้ ความศักดิ์สิทธิ์ทั้งหมดมา สูงสุดที่ความบริสุทธิ์ ปัญญา และคุณธรรม เราสร้างพระพุทธรูปเป็นมนุษย์ธรรมดานั้น งามสง่า ด้วยธรรมะ ไม่ต้องແฉงฤทธิ์สงบเย็นมีเมตตา ยิ้มแย้มให้คนอุ่นใจ สบายใจมีความสุขนี้คือความ ศักดิ์สิทธิ์ที่แท้

ความเชื่อ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ฤทธิ์เดชปาฏิหาริย์ของเทพเจ้า ตลอดจนเรื่องไสยศาสตร์ เป็นเครื่อง บำรุงขวัญให้อุ่นใจมั่นใจขึ้นมา แต่ถ้านหลงเพลินอยู่ ก็จะปล่อยตัวปล่อยใจไม่คิดทำอะไร ๆ ที่ควรทำ ตามเหตุตามผล ทอดทิ้งเรื่องเหตุปัจจัยเสีย การเอาความหวังกล่อมใจ จมอยู่ในความประมาทไม่อยู่ กับความเป็นจริง ก็คือหลอกตัวเองนั่นเอง

ถ้าความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในความหมาย ที่ล่อยพันกิเลสหันสู่คุณพระรัตนตรัย ซึ่งมีความศักดิ์สิทธิ์ที่เกิดจากคุณธรรม มีความบริสุทธิ์ มีปัญญา มีกรุณาเป็นหลัก ก็ใช้ได้เมื่อนับถือความศักดิ์สิทธิ์ ที่ถูกต้องแล้ว ก็ปฏิบัติตามหลักคือ หลักกรรม ให้หวังผลจากการกระทำด้วย ความเพียรพยายาม โดยใช้ปัญญาทำที่เหตุปัจจัย และหลักสิกขาให้ฝึกฝนพัฒนาตนก้าวหน้าในวิถีทางแห่งธรรม ยิ่งขึ้นไป

หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี(2535: 3) กล่าวว่า *สทุธิธ วิตุตฺติ ปุริสสุตฺต เสฏฺฐิ* ศรัทธาเป็นทรัพย์อันประเสริฐของมนุษย์ ท่านจึงเรียกได้ว่า พลังหรืออินทรีย์ ก็อันเดียวกัน ศรัทธาอันหนึ่ง ปสาทะอันหนึ่ง เราเรียกควบคู่กันไปว่าศรัทธापสาทะ ความเชื่อ ความเลื่อมใส มีแต่ศรัทธา ปสาทะไม่มี หรือมีแต่ปสาทะแต่ไม่มีศรัทธาก็มี ศรัทธาคือ ความเชื่อมั่นในใจของตนว่าทำสิ่งนี้ถูกต้องแล้ว ทำสิ่งนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ทำสิ่งนี้เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น เป็นความเชื่อมั่นในใจของตน เรียกว่า “ศรัทธา” พระราชมุนี (อ้างถึงใน นวม สงวนทรัพย์, 2537: 59) ได้เขียนอธิบายกระบวนการพัฒนาปัญญาภายในบุคคลว่า พึงพิจารณาโดยสัมพันธ์กับวิธีทำให้เกิดปัญญา 3 วิธีคือ

1. จินตามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการคิด การพิจารณาหาเหตุผล ด้วยตนเอง
2. สุตมยปัญญา ปัญญาเกิดจากการสดับเล่าเรียนหรือถ่ายทอดต่อกันมา
3. ภวานามยปัญญา ปัญญาเกิดจากการลงมือปฏิบัติฝึกหัดอบรม

การพัฒนาปัญญาขั้นที่ 1 สัจญา

มนุษย์ทุกคนย่อมมีรสชาติปัญญาคือ ความรู้คิดติดมาแต่กำเนิด แต่มีความแตกต่างกัน และการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้น ตลอดเวลาเขาย่อมได้พบเห็นลักษณะของชีวิต 3 ประการคือ

1. ความไม่เที่ยงและความเปลี่ยนแปลง (ทั้งที่เป็นความวิวัฒน์และเป็นความวิบัติของชีวิต)
2. ความทุกข์ อันเป็นสภาวะที่ไม่พึงพอใจ สภาวะที่ไม่พึงพอใจ สภาวะที่ไม่พึงพอใจ สภาวะที่ทนได้ยาก ทั้งทางกาย และทางจิต ความพลัดพราก ความเปลี่ยนแปลง และความเสื่อมสลาย

3. ความเป็นของไม่ใช่ตน เป็นสภาวะที่มีอายะตีมันว่าเป็นของตนอยู่เหนือการบังคับควบคุมที่จะถือเอาและครอบครองไว้ได้

การพัฒนาปัญญาขั้นที่ 2 ศรัทธา

บุคคลจำเป็นต้องได้เรียนรู้และได้รับการสั่งสอน ฝึกหัดอบรมจากผู้อื่นด้วย จึงเริ่มเกิดความพอใจที่จะเรียน เกิดความเลื่อมใสในตัวของผู้สอนที่มีประสบการณ์สูงกว่าและเกิดความเชื่อในเหตุผลของคำสอนนั้นๆเป็นเบื้องต้น ความพอใจ ความเลื่อมใสและความเชื่อนี้คือ “ศรัทธา”

การพัฒนาปัญญาขั้นที่ 3 สัมมาทิฐิ

บุคคลต้องรวบรวมความรู้มาคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรอง และกลั่นกรอง จนเกิดจินตามยปัญญา

สรุปความเห็นของตนซึ่งจะต้องเป็นความเห็นที่ชอบคือสัมมาทิฐิปัญญาที่เกิดขึ้นในขั้นทิฐินี้ทำให้บุคคลมีความเชื่อ หลักการค่านิยม ที่กำหนดชี้แนวทางการปฏิบัติของตนได้สืบต่อไป

การพัฒนาปัญญาขั้นที่ 4 สัมมาญาณ

เมื่อพัฒนาปัญญาถึงขั้นนี้ แม้ว่าศรัทธาจะยังคงเป็นตัวนำและหนุนให้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนอยู่ แต่วิธีการพัฒนาปัญญาขั้นนี้จะเริ่มละศรัทธาความเชื่อ ความเลื่อมใสในคำสอนและตัวบุคคล โดยเริ่มการศึกษาหาความรู้ด้วยการปฏิบัติฝึกอบรม และคิดค้นโดยแยกกายด้วยตนเอง ทำให้เกิดความรู้ประเภทภาวนามยปัญญา เป็นความรู้ที่กระจ่างชัดลึกซึ้งบริสุทธิ์ ผุดผอง สว่างแจ้งขึ้น เรียกว่า "ความหยั่งรู้" หรือ "สัมมาญาณ" ปัญญาที่เกิดขึ้นในญาณนี้ ไม่ขึ้นกับความเห็นและเหตุผลอีกต่อไป เป็นปัญญาที่มองเห็นตามสภาวะที่เป็นจริงของชีวิตโดยแท้

ภาพที่ 1 แผนภูมิแสดงระบบการสอนตามแนวพุทธวิธี (สุนทร อมรวิวัฒน์, 2526: 4)

ศรัทธาหมายถึงความเชื่อและความรู้สึกซาบซึ้ง ซึ่งเกิดมาจากความมั่นใจในเหตุผลเท่าที่ตนมองเห็น เป็นความมั่นใจใน 3 องค์ประกอบ คือ

1. มั่นใจว่าเป็นไปได้
2. มั่นใจว่ามีคุณค่า
3. มั่นใจว่าสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริง

ศรัทธาที่แท้ตามนัยแห่งพระพุทธศาสนา จึงมิใช่ศรัทธาที่ใช่อารมณ์จนลืมเหตุผลแต่ศรัทธาต้องมีปัญญาเป็นตัวควบคุม ส่งเสริมความคิด วิเคราะห์และ ได้ทดลองปฏิบัติจนประจักษ์ความจริงด้วยตนเอง บางท่านเป็นชาวพุทธประเภท "เดินทางเข้าป่า ล่าหลวงปู่ รู้พระธรรม แต่ไม่นำมาปฏิบัติ" ดังนั้นถ้าคำนึงถึงวิธีการศึกษาที่ถูกต้องแล้ว พระพุทธเจ้าทรงเน้นการคิด การใช้ปัญญา และการฝึกหัดอบรมตนเองตามแนวพุทธธรรมอย่างยิ่ง ส่วนศรัทธานั้นเป็นเพียงจุดเริ่มและเป็นแรงจูงใจ ซึ่งเมื่อบุคคลได้บรรลุประสงค์สูงสุดของการศึกษาแล้ว ก็จะคงไว้แต่เพียงปัญญา ส่วนศรัทธานั้นก็จะต้องละวางไป (สุมน อมรวิวัฒน์, 2530: 64)

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2535: 5-8) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเชื่อ ด้านอิทธิปาฏิหาริย์ในมุมมองต่อสังคมปัจจุบันว่า คนทั่ว ๆ ไปที่ไม่แน่นอนในทางพุทธธรรมย่อมนำเอาพุทธมาปรับใช้ได้อย่างไม่ยาก แต่ถ้ารู้จักวางท่าทีให้ถูกต้อง ก็จะเข้าใจได้ว่าปาฏิหาริย์ต่าง ๆ นั้น คือการแสดงออกซึ่งปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเท่านั้นเอง ถ้าเข้าใจกฎทางธรรมชาติ แล้วจัดการกระทำนั้น ๆ ให้ประสานกับกฎดังกล่าวก็เกิดผลที่คนทั่วไปไม่เข้าใจ จนเห็นเป็นอัศจรรย์ ดังเรือเหล็กที่ลอยน้ำ และเครื่องบิน ตลอดจนวิทยุและโทรทัศน์นั้นก็เป็อิทธิปาฏิหาริย์อย่างใหม่ที่ไม่แตกต่างไปจาก การเหาะเหินเดินอากาศ ล่องหนหายตัว นูทิพย์ ดาทิพย์ เดินน้ำ ดำดิน เมื่อเอาอิทธิฤทธิ์เหล่านี้มาใช้อย่างปราศจากจริยธรรมขั้นพื้นฐาน ย่อมให้โทษยิ่งกว่าให้คุณ

ที่สุดจนความคิดในเรื่องการพัฒนา ในเรื่องที่ต้องแข่งกันรวย แข่งกันมีอำนาจ อย่างปราศจากความสนใจในเรื่องความยุติธรรมทางสังคมหรือความสมดุลของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ก็เป็นมิจฉาทิฐิเช่นเดียวกับการนำอิทธิฤทธิ์ในทางเทคโนโลยีมาบู๊บู๊ยาโลกในเวลานี้นั้นเอง

ฝ่ายพุทธไม่ปฏิบัติอิทธิปาฏิหาริย์ดังไม่ปฏิเสธเทคโนโลยีและความเจริญทางวัตถุ โดยเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีทั้งคุณและโทษ หากโดยเนื้อแท้แล้วให้โทษยิ่งกว่าให้คุณดังในกฎกฏสูตร มีความว่า " เราเห็นโทษในอิทธิปาฏิหาริย์...รังเกียจอิทธิปาฏิหาริย์ ดังเห็นโทษและรังเกียจอาเทศนา ปาฏิหาริย์คือการทลายใจ ทลายความรู้สึก ทลายความคิด ทลายความไตร่ตรองของผู้อื่นได้" ทางฝ่ายพุทธยกย่องอนุศาสนีย์ปาฏิหาริย์ คือการสั่งสอนให้คนรู้จักไตร่ตรอง และบำเพ็ญกรณียะอย่างถูกต้องและสมควร

ทางฝ่ายพุทธไม่เน้นพิธีกรรม ดังจะสังเกตได้ว่า สังฆกรรม เป็นการกระทำของสงฆ์ เพื่อประโยชน์ในทางเตือนตนเองและสังคมให้บริสุทธิ์สะอาดเพื่อความสว่างและสงบในทุกกรณี เช่น

อุโบสถสังฆกรรม เป็นการเตือนพระแต่ละรูปให้สำนึกถึง ศีลาจารวัตรว่าบกพร่องไปอย่างไรหรือไม่ในรอบปักษ์ที่แล้ว

ปวารณากรรม เป็นการเตือนกันและกันให้แก้ไขข้อบกพร่อง

อุปสมบทกรรม เป็นการรับสมาชิกใหม่เข้าสู่สังคม เป็นต้น

การสวดมนต์นั้น ถ้านำพระพุทธพจน์มาสาธยายย่อมนเป็นกุศล แต่เมื่อมนต์นั้นเป็นไปในทางไสย เช่น ให้พระปริตร มีอำนาจในการปราบผี ในการเชิญเทวดามาเป็นพยาน ทั้งยังมีการบริกรรมปลุกเสก จนถึงกับเรียกว่า **พุทธาภิเษก** ให้เกิดเมตตามหานิยมในทางราคะจริต ให้มีพระชัยติดไปกับกองทัพเพื่อปราบศัตรูหมู่อมิตร นี่ไม่เป็นการนำเอาพุทธมาสบกับไสยดอกหรือ

แม้บางเกจิอาจารย์ จะอ้างว่าหาเงินมาสร้างโรงเรียน สร้างโรงพยาบาล ก็เท่ากับเป็นการอุดหนุนวิชา ในรูปแบบของสถาบันการศึกษา และเป็นการอุดหนุนสถาบัน ที่ปฏิเสธการเจริญมรณานุสติ ตามนัยวิธีทางพุทธอีกนั่นเอง

ความคิดขั้นพื้นฐานทางฝ่ายพุทธแต่ดั้งเดิมนั้น ถือกันว่าแต่ละคนอาศัยการพึ่งตัวเอง ผิดปรือตนตามหลักไตรสิกขา ย่อมเข้าถึงความตื่น จนพ้นความครอบงำใด ๆ ได้สิ้น แต่การประพฤติปฏิบัติตนเช่นนั้น ย่อมเป็นการยาก จำเพาะกับบุคคลจำนวนน้อยเท่านั้น ที่สำเร็จได้ถึงขั้นอริยบุคคลจนถึงการตรัสรู้ สำหรับปุถุชนคนธรรมดาสามัญ ที่อ่อนแอ ย่อมต้องอาศัยอำนาจอื่นนอกเหนือตน ให้ช่วยดลบันดาลเพื่อเกิดความกลัวในการผจญกับอุปสรรคนานาประการ จนเกิดความมั่นคงในการก้าวล่วงกิเลสวาสนาเป็นขั้น ๆ

จะอย่างไรก็ตามทางฝ่ายเถรวาทที่พึ่งพระพุทธานุภาพและโพธิสัตว์คุณ น้อยกว่าทางมหายาน หากเรารับเอา **เทวานุภาพ** จากทางด้านไสยศาสตร์เข้ามา โดยให้เทวดานั้น ๆ หันมาสมათานพระรัตนตรัยเสียก่อน เมื่อเป็นสัมมาทิฐิแล้วเทวดานั้น ๆ ย่อมปกป้องพระพุทธศาสนา และพุทธศาสนิกชนตลอดจนดลบันดาลให้เป็นไปในทางขจัดอุปสรรคและเกื้อหนุนในทางสร้างสรรค์เกี่ยวกับกุศลสมาจารอีกด้วย ที่สุดจนความเชื่อเรื่องผี ที่มีมาเดิมก่อนศาสนาพราหมณ์ ก็นำมารับใช้พระพุทธศาสนา เช่นเดียวกัน ทั้งที่ชมพูทวีป ลังกาทวีป จีน ทิเบต พม่า สยาม

ถ้าจับประเด็นนี้ได้ ไสยศาสตร์ จักรับใช้ พุทธศาสน์ เช่น เทวดาอารักษ์ที่ประจำองค์พระแก้วมรกตและพระพุทธปฏิมาองค์อื่น ๆ อาจเป็นพลังใน ทางเทวานุภาพ ที่ช่วยให้ผู้ประพฤติธรรม ที่ยังอ่อนแอให้ได้ที่ตั้งทางใจ ให้นายครั้นคร้ามหวั่นเกรง ให้เห็นอานิสงส์ของสัตยาธิษฐานและ สัจบารมี

พระเถระของเราในอดีตจนปัจจุบันที่เข้าใจความซื่อสัตย์จะมีคุณประโยชน์กับสังคมเป็นอย่างยิ่ง ดังสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆัง สมเด็จพระวันรัต (แดง) วัดสุทัศน์ และสมเด็จพระสังฆราช(อยู่) วัดสระเกศ เป็น พยานอยู่ ว่า ท่านรู้จักใช้ไสยเวทวิทยาและเทวดาอารักษ์ ตลอดจนตริัจฉานวิชาต่าง ๆ โดยนำเอาวิทยาการนั้น ๆ มาปรับใช้ความเป็นพุทธเพื่อความ บริสุทธิ์ของศีลจารวัตรของท่าน ช่วยให้ ท่านใช้อุปายโกศลกับชนชั้นปกครองให้ท่านนั้นๆ รู้จักทำเทวดาพลีอย่างดั่งงาม ให้เลื่อมใสในพระ รัตนตรัย แม้เข้าถึงสภาวะทั้งสามโดยผ่านการแสดงออกทาง ไสยเวท และ/หรือ ตริัจฉานวิชานั้น ๆ ก็ ตาม พร้อม ๆ กันนั้น พระคุณเจ้าที่เอ่ยนามมาข้างแล้วนี้ก็มีคุณกับวงการคณะสงฆ์ ไม่ให้หลงไปกับ ยศ กับทรัพย์ หากใช้คงความเป็นสมณะอย่างมีชีวิตที่เสียสละและเรียบง่ายเป็นเกณฑ์

การปฏิเสธไสยเวทวิทยาอย่างไม่รู้ต้นตอที่มา และไม่รู้จักนำเอามาปรับใช้พุทธศาสนา เท่ากับจะ ทำให้พระพุทธศาสนามีค่าเพียง คำสั่งสอนหรือขบวนการทางศีลธรรมจรรยาอย่าง ลัทธิศาสนาบาง ลัทธิ เท่านั้นเอง ขาดความลุ่มลึก ทางจิตวิญญาณ ทางภษณีย์ ในทางภพภูมิต่าง ๆ และในทาง เทวานุภาพ

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต) วัดระฆังก็ดี กรมสมเด็จพระปวงเรศวิยาหลวงภรณ์ วัดบวรนิเวศก็ดี ตลอดจน สมเด็จพระสังฆราช(แพ) วัดสุทัศน์ก็ดี ล้วนสร้างพระเครื่องขึ้น ด้วยความเคารพในพระ รัตนตยธิคุณ แม้จะใช้ไสยเวทวิทยาเข้าประกอบด้วยบ้าง ก็เป็นการเอาไสยศาสตร์มาปรับใช้พุทธศาสนา เพราะปราศจาก โลกจริต โทสจริต และโมหจริต เป็นที่ตั้ง ท่านสร้างขึ้นเพื่อมอบให้ศิษย์จำนวนน้อย หรือเพื่อบรรจุไว้ในพระเจดีย์ สำหรับสืบอายุพระศาสนาในอนาคตกาลเป็นประการสำคัญ

เมื่อมาถึงยุคสมัยแห่งการบีบพระชายกันอย่างพุทธพาณิชย์นั้น สมเด็จพระสังฆราช (อยู่) วัด สระเกศ ซึ่งทรงเชี่ยวชาญทางด้านไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ไม่น้อยไปกว่าพุทธศาสนา รับสั่งอย่าง ชัดเจนว่าจักไม่ทรงสร้างพระเครื่องพระพิมพ์เป็นอันขาด ตรัสว่า “ฉันไม่ขายพ่อกิน” นับว่าเป็นพระ มรุตสวาจาที่น่าสำเนียงยิ่งนัก (สุลักษณ์ ศิวรักษ์, 2537: 86-87)

เสฐียรพงษ์ วรรณปก(2541: 90-95) แสดงทัศนะคติเกี่ยวกับ ความเชื่อในมุมมองของ พระพุทธศาสนาว่า พระพุทธศาสนาสอนว่า ชาวพุทธไม่ควรเชื่ออะไรง่าย ๆ คนไทยสวดยมากตาลี ตาเหลือกเชื่อทันทีเลย ไม่เสียเวลาพิจารณาใดๆทั้งนั้น นี้ก็ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนา ในกา ลามสูตร (เน้น กาลามสูตร มิใช่กามสูตร) พระพุทธเจ้าตรัสสอนชาวกาลามะ (ที่สืบสนเพราะสมณ พราหมณ์หลายสำนักที่ผ่านมา ต่างก็อวดคำสอนของตนเท่านั้นถูก ของคนอื่นผิดหมด เลยมาถาม พระองค์ว่า พวกเขาจะเชื่อใครดี) ว่า อย่าเพิ่งด่วนเชื่อ

- เพราะได้ยินได้ฟังมา
- เพราะข่าวเล่าลือ

- เพราะปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นจารีตประเพณี
- เพราะมีอ้างไว้ในตำรา
- เพราะเดาเอา (ความจริงศัพท์เดิมเขา เพราะ " ตรรกะ")
- เพราะอนุমান
- เพราะเป็นทฤษฎีที่พินิจแล้ว เช่นทฤษฎีว่าโลกกลม เป็นต้น ต่อไปอาจเบี่ยงผิดๆก็ได้ ดังทฤษฎีโลกแบน ล้าสมัยไปแล้ว
- เพราะรูปลักษณะหน้าเชื่อถือ
- เพราะตริตรองตามอาการ
- เพราะผู้พูดเป็นครูของตน

ควรพิจารณาให้รอบคอบก่อน ดูผลที่จะตามมาว่าดีหรือไม่ดีอย่างไร จนแน่ใจ และค่อยเชื่อถือและปฏิบัติเกณฑ์ของท่านคือให้ดูว่า สิ่งนั้นเป็นกุศล (ดี หรือเป็นสิ่งที่สร้างความฉลาด) หรือไม่ ผู้รู้ตำหนิหรือไม่ ทำลงไปแล้วก่อผลกระทบแง่ดีแก่ตนเอง แก่คนอื่น แก่สังคมหรือไม่ ถ้าเป็นกุศล วิญญูชนสรรเสริญ ไม่ก่อความเดือดร้อนแก่ตน แก่ผู้อื่น และแก่สังคมแล้ว จึงควรเชื่อปฏิบัติตามแต่ถ้าตรงกันข้ามก็ไม่พึงเชื่อถือ พระพุทธศาสนาสอนเรื่องศรัทธาก็จริงแต่ต้องเป็น ศรัทธาที่อยู่บนพื้นฐานของปัญญา เป็นศรัทธาที่ต้องพัฒนาเป็นปัญญาในที่สุด.

พูดให้เห็นภาพพจน์ก็ว่า ศรัทธาของพระพุทธศาสนาเป็น "ศรัทธาปลายเปิด" โคนหรือตันผิดแต่ปลายเปิด หมายความว่าตอนต้นๆที่ยังไม่มีความพร้อมในตัวเรา เราก็ฝากศรัทธา (ความเชื่อ) ไว้กับแหล่ง หรือบุคคลที่พอเชื่อได้ไปก่อน ฝากแล้วอย่าฝากเลย เราก็พยายามเรียนรู้ไปเรื่อยๆจนในที่สุดศรัทธาเราก็กลายเป็น "ความรู้ ความเห็น" ด้วยตัวเราเอง ตอนนี้แหละ ศรัทธา ก็ไม่จำเป็นอีกต่อไป เพราะได้รู้ได้เห็นด้วยตัวเราเองแล้ว ไม่จำเป็นต้องเชื่อใครอีกต่อไปแล้ว

เพราะฉะนั้นศรัทธาในพระพุทธศาสนา จึงไม่ใช่ให้เชื่อตะปัดตะปือ เชื่อแล้วเชื่อเลย หลับหูหลับตาตามที่เขายก ถ้าเมื่อคนที่เขามาให้เราศรัทธาเป็นดี ก็ดีไป แต่ถ้ามันเป็นจอมลวงโลก หลอกให้เราบริจาคเงินเป็นพันเป็นหมื่นอ้างว่าเขาไปสร้างโน้นสร้างนี้ ได้หมื่นแล้วไม่พอ หลอกเอาอีกแสนได้แสนแล้วไม่พอ หลอกเอาอีกเป็นล้านบอกว่าถ้าไม่ให้โลกจะแตก แล้วเราจะตายเราก็แยสิ

คนไทยเรามักจะมีศรัทธาแบบนี้ ศรัทธาแบบที่จะตกเป็นเหยื่อของคนฉลาดแกมโกงได้ง่ายๆ ไม่ชอบมีศรัทธาแบบที่พระพุทธเจ้าทรงสอน คนไทยไม่เหมาะกับพระพุทธศาสนา นี้ประเด็นที่หนึ่ง

ประเด็นที่สอง พระพุทธเจ้าทรงสอนให้มองอะไรรอบด้าน อย่ามองแต่ด้านเดียว พระพุทธองค์เรียกหลักนี้ว่า อิทัปปัจจยตา หรือ ปัจจยการ ให้มองถึงเหตุปัจจัยที่ครบถ้วนแล้วจะรู้ความเป็นจริง

มาร์ค ตามไท กล่าวว่า “ ความกลัวของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ และความไม่รู้เป็นสาเหตุ ให้เกิด ความเชื่อ ความเชื่อเป็นสิ่งที่มีความสัมพันธ์ กับการกระทำ จากประสบการณ์ที่มีอยู่เพื่อให้เกิด ความมั่นใจ เกิดความรู้สึกที่มั่นคงและอบอุ่นใจ จึงนำไปถ่ายทอดให้กลุ่มคนในสังคมเห็นคล้ายตาม และปฏิบัติตาม แม้จะมีเหตุผลพิสูจน์ ได้หรือไม่ก็ตาม และการที่คนเราจะทำอะไรนั้นส่วนหนึ่ง หรือ ทั้งหมดมา จากการที่เขาเชื่ออะไรในการพิจารณาเกี่ยวกับเหตุและผลของการกระทำ” (อ้างถึงใน อรรถพันธ์ สงวนเสริมศรี, 2540: 13)

อรรถพันธ์ สงวนเสริมศรี (2540: 23) ให้ความเห็นเกี่ยวกับความเชื่อที่มีต่อศาสนาพุทธว่า การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังประเทศต่าง ๆ นั้น พระสงฆ์ผู้ที่มีหน้าที่เผยแผ่ จำเป็นที่จะต้องนำหลักคำสอนผนวกเข้ากับ ความเชื่อเดิมที่มีอยู่ เพื่อการยอมรับปรัชญาพุทธศาสนา ระบบความเชื่อทางศาสนาของประเทศต่าง ๆ ในเอเชียจึงมีลักษณะรวมคือความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ปรัชญาหลัก คือ การเวียนว่ายตายเกิด และกฎแห่งกรรม

1. ความเชื่อในหลักธรรมของศาสนาพุทธ
2. ความเชื่อทางไสยศาสตร์ เกี่ยวกับอิทธิพลของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2522: 1-3) ได้แสดงทัศนะ เกี่ยวกับ ทฤษฎีของ ความเชื่อไว้ว่า :เมื่อมีมนุษย์เกิดขึ้นหลายพันปีมาแล้ว มนุษย์ค่อยๆเรียนรู้สิ่งแวดล้อมอย่างช้าๆ เพื่อทำความเข้าใจเพราะโลกหรือ ธรรมชาติที่เกี่ยวข้อง กับตัวเขามามีผลกับตัวเขา จากความไม่รู้หรือความลึกลับที่เกิดขึ้น บางอย่างทำให้เขาเกิดความทุกข์ยาก บางสิ่งก็ทำให้เขาตกใจมนุษย์ จึงเชื่อว่าสิ่งที่เกิดขึ้น อาจเกิดจากอำนาจลึกลับทั้งสิ่งดีและสิ่งเลวร้ายเป็น ผู้บันดาลและสิ่งที่เกิดขึ้นนั้น มนุษย์ก็อาจควบคุมได้ถ้าได้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง

นักมานุษยวิทยาชอบที่จะหาวิธีการทำความเข้าใจมนุษย์สมัยโบราณโดยพิจารณาจาก ประเพณีและความเชื่อ เพราะสิ่งเหล่านี้จะมีอิทธิพลคุมไปถึงความคิดเห็น เพราะมนุษย์คิดว่าเขาสามารถใช้สิ่งเหนือธรรมชาติหรืออำนาจลึกลับนั้นควบคุมธรรมชาติได้ และคิดว่าความเชื่อจะแทรกอยู่ในวัฒนธรรมของประชาชน

ปัจจุบันความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้เจริญขึ้นมาก นักวิทยาศาสตร์เชื่อว่าทุกอย่างที่เกิดขึ้นจะประกอบด้วยเหตุและผล กฎธรรมชาติจะอธิบายเหตุและผล เหตุนี้ความเชื่อจึงค่อยๆจางหายไป

ความกลัว และความไม่รู้เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ และความเชื่อก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดศาสนา อย่างไรก็ตาม แม้ปัจจุบันนี้วิทยาศาสตร์เจริญก้าวหน้าไปมากแต่มนุษย์ยังมีพฤติกรรมแสดงออกถึงความเชื่อกันอยู่ในชีวิตประจำวันแม้ในสหรัฐอเมริกาซึ่งเป็นประเทศที่ได้ชื่อว่ามี

ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์มาก แต่เมื่อมีความวุ่นวายเกิดขึ้น คนหาที่พึ่งไม่ได้ก็หันมาหาความเชื่ออีก เช่นอาจารย์ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช (สยามรัฐรายวัน-ข้างสังเวียน, 2521) ได้เขียนไว้ว่า

“ปัจจุบันที่ Los Angeles พวกฝรั่งคลั่งไคล้ลัทธิต่างๆทางตะวันออกมาก... ใครก็ตามที่มีหน้าตาเป็นคนตะวันออก ไปหาบ้านอยู่ โลส แอนเจลีส ในรัฐแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา แล้วก็หาเครื่องนุ่งห่มแปลก เช่น หมวกกรีก สวมประจำ มุ่นมวยเป็นชฎาเหมือนโยคี ถือไม้เท้า จะมีฝรั่งมานับถือฝากตัวเป็นลูกศิษย์ แล้วเอาสตางค์มาใช้...เหตุที่ฝรั่งยอมรับนับถือลัทธิต่างๆ เหล่านี้จนลุ่มหลงได้มากก็เพราะว่าโลกของฝรั่งทุกวันนี้วุ่นวาย จนหาความสุขไม่ได้”

ถ้าเราย้อนกลับไปดูความเชื่อเมื่อประมาณ 30 – 40 ปีมาแล้วซึ่งก็ไม่มากนัก มนุษย์ (คนไทย) ก็เชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติที่เกิดขึ้นต่างๆกัน เรื่องนี้อาจารย์ คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ได้เขียนไว้ว่า

“ขึ้นต้นด้วยมนุษย์เรา อธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ ด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์ เพราะขาดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นต้นว่า ฝนตกเพราะนาคน้ำ หรือมีเทวดาเป็นผู้บันดาล ฟ้าร้องก็เพราะว่า เป็นเสียงรถพระอินทร์กำลังยกทัพ มีมารุตเป็นไพร่พลไปรบกับยักษ์ ฟ้าแลบก็เพราะว่าแสงจากนางเมฆกาล่อแก้ว ฟ้าผ่าก็บอกว่ารามสูรขว้างขวาน โลกเรานั้นแบน มีปลาอานนท์หนุนอยู่เวลาแผ่นดินไหวก็ว่าปลาอานนท์พลิกตัว...วิทยาศาสตร์ได้เข้ามาพิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า เหตุทางไสยศาสตร์หรือคติความเชื่อถือเหล่านี้ไม่จริง มีเหตุผลอื่นที่ทำให้ฝนตก เกิดพายุ แผ่นดินไหวซึ่งพิสูจน์ได้ อย่าง ชัดเจน วิทยาศาสตร์จึงเข้ามาแทนที่ไสยศาสตร์ ในความเชื่อถือของมนุษย์และแทนที่เรื่อยมา”

จึงสรุปว่ามนุษย์เราทั้งหมด เมื่อมีภัยคุกคาม หรือมีความยุ่งความอลเวงเกิดขึ้น ก็มักยึดถือสิ่งเหนือธรรมชาติ สิ่งลึกลับต่างๆหรือแม้ภูเขาดันไม้ ฯลฯ เป็นที่พึ่ง...คือหันมาทางความเชื่อ แม้บางทีความเชื่ออาจจะหายไปจากจิตใจแล้ว แต่มนุษย์ก็ยังคงกลัวและยังมีสิ่งที่มีมนุษย์ยังไม่รู้จักมากมายสิ่งนั้นคือสิ่งเหนือธรรมชาติ (Super nature)

ความเชื่อเกิดจากความกลัวและ ความไม่รู้ที่มนุษย์เชื่อว่า มีอำนาจลึกลับ บันดาลให้เกิดผลดีผลร้าย จึงกลัวอำนาจลึกลับนั้นจึงคิดว่าทำอย่างไรจึงจะไม่ถูกลงโทษ ทำอย่างไรจึงจะเกิดผลดีและเกิดความสุขแก่ตนเอง และ ภัยวิญญู จิตต์ธรรม ได้จำแนกประเภท ความเชื่อ ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

- 1) ความเชื่อที่มุ่งงายไร้เหตุผล คือยังไม่ทราบเจตนา
- 2) ความเชื่อที่มีเจตนาแฝงอยู่ เพื่ออบรมสั่งสอนให้คนประพฤติดี อยู่ร่วมกับสังคมอย่างถูกต้อง และเกิดสุขแก่ตน

วัลลภ ปิยะมโนธรรม ได้ให้ความเห็นด้านจิตวิทยา เกี่ยวกับความที่มีต่อพระเครื่องและด้านพุทธศาสนาว่า เรื่องนี้มีมาแต่โบราณแล้ว เพราะมนุษย์ทุกคนต้องการความมั่นใจจึงเกิดความสอดคล้องกับศาสนาในแต่ละชาติอย่างศาสนาพุทธก็จะมีพระปลุกเสก น้ำมนต์ และอีกมากมาย ซึ่ง

สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ความเป็นจริง ซึ่งถ้าเป็นจริงอย่างที่เชื่อ อย่างนั้น พันแทงไม่เข้า เมืองไทยเป็นประเทศมหาอำนาจไปแล้ว(บางกอกทูเดย์, 29 มิถุนายน 2547: 3)

ตามความเป็นจริงแล้วในคนจะมีอยู่ 4 อย่างในชีวิตที่ต้องมี คือ 1. ความเชื่อ 2. ความหวัง 3. ความรัก ความเข้าใจและ 4. ความฝันหรือจินตนาการ คนเราทุกคนต้องมี 1 ใน 4 อย่างนี้ มี เช่นนั้นคงต้องดำเนินชีวิตด้วยความลำบาก แต่ความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีแล้วพันแทงไม่เข้า เป็นเรื่องทิ้งม गया ไม่สมเหตุผล ต้องแก้ไข ไม่สมควรสนับสนุน

มอง โบรียาร์ด(1972. อ้างถึงใน ปรีชา วงศาสุลักษณ์, 2536: 21) กล่าวว่า ความเชื่อในตัวพระเครื่องในด้านอิทธิฤทธิ์-ปาฏิหาริย์ โชคลาภที่เกิดขึ้นมิใช่ความเชื่อที่มีในตัววัตถุที่เป็น รูปธรรม แต่เป็นความเชื่อที่มีในตัววัตถุที่เป็น นามธรรม

2.2 ศาสนาดั้งเดิมกับความเชื่อ

ทองหล่อ วงษ์ธรรมา (2538: 3) ศาสนา หมายถึง คำสั่งสอน ซึ่งเกี่ยวกับ ความดี ความชั่ว โดยมีจุดมุ่งหมายให้บุคคลละเว้นความชั่ว กระทำแต่ความดีเพื่อความเป็นสุขทางใจและสังคม ซึ่งพอสรุปความหมายเป็นข้อๆ ได้ 3 ประการ คือ

1. ศาสนา คือ ที่พึ่งทางจิตใจ ซึ่งมนุษย์เลือกยึดเหนี่ยวเอาตามความพอใจ และตามความเหมาะสมของตน

2. ศาสนา คือ คำสั่งสอนที่ว่าด้วยศีลธรรม และอุดมคติสูงสุดในชีวิต รวมถึงแนวความเชื่อถือ และแนวทางปฏิบัติต่างๆตามคติแต่ละศาสนา

3. ศาสนา คือ ที่รวมแห่งความเคารพนับถืออันสูงสุดของมนุษย์
ความเชื่อในอำนาจลึกลับของคนในสังคมบรรพกาล เมื่อครั้งยังไม่มี ความเจริญทางวิทยาศาสตร์ มนุษย์ต้องประสบภัยธรรมชาติ การเกิด การตาย และไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ มนุษย์ก็เริ่มมีความหวังว่าจะมีอำนาจลึกลับอย่างใดอย่างหนึ่งที่ยิ่งใหญ่ สามารถช่วยตนให้พ้นอันตรายเหล่านี้ได้ ด้วยเหตุนี้ ความสำนึกและการแสดงออกทางด้านศาสนาของชนโบราณ จึงกำเนิดขึ้น ซึ่งปรากฏบางท่าน เรียกว่า “ศาสนาดั้งเดิม” (ปรีชา ช้างขวัญยืน และสมภาร พรหมทา, 2547: 39)

ศาสนาดั้งเดิมไม่ได้หมายความว่าถึงศาสนาที่สำคัญของโลกปัจจุบันอันได้แก่ ศาสนาคริสต์ พุทธ ฮินดู อิสลาม แต่หมายความว่าถึง ความสำนึกในอำนาจธรรมชาติ หรืออำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งอยู่เกินความรู้ความเข้าใจโดยตรงของมนุษย์ ในความหมายนี้ความเชื่อในอำนาจภูตผีปีศาจ เทพารักษ์เจ้าป่า เจ้าเขา วิญญาณ เทวดา พระภูมิเจ้าที่เจ้าทาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ โสยศาสตร์ เวทย์มนต์ คาถาต่างๆ จัดอยู่ในประเภทความเชื่อศาสนาดั้งเดิมทั้งสิ้น

ในพระพุทธศาสนานั้น ความเชื่อ แบ่งออกเป็น 4 ประเภทด้วยกัน

1. เชื่อกรรม (กมุสสุทธา) เชื่อว่าวิถีชีวิตของคนเป็นผลผลิตของการกระทำของคนนั้นๆ เอง
2. เชื่อผลของกรรม (วิปากสุทธา) เชื่อว่าใครทำกรรมเช่นไร เขาย่อมได้รับผลตามที่ทำได้
3. เชื่อข้อที่บุคคลมีกรรมเป็นของๆ ตน (กมุสสุกตาสุทธา) เชื่อว่า กรรมที่ตนทำไว้ย่อมเกิดเกิดผลแก่ตนทั้งสิ้น ส่วนจะให้ผลช้าหรือเร็วย่อมขึ้นอยู่กับประเภทของกรรมที่กระทำลงไป
4. เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า (ตถาคตโพธิสุทธา)

ผลของการสอนไม่ให้เกิดอย่างงมงายย่อมก่อให้เกิดคุณค่า 2 ประการคือ(นวม สงวนทรัพย์, 2537: 94)

1. คุณค่าสำหรับปัจเจกชน (Individuals) กล่าวคือ เมื่อบุคคลเกิดความเข้าใจอย่างถูกต้องในทุกกรณี ย่อมเกิดผลมหาศาลในด้านประสิทธิผลแห่งการกระทำของเขา
2. คุณค่าทางสังคม (Social) เมื่อบุคคลในสังคมมีแต่พฤติกรรมอันมีประสิทธิผล สังคมย่อมพัฒนาในระดับสูงสุด

พระพุทธศาสนาสอนให้ไม่ยึดติดกับวัตถุนั้นความเชื่อเรื่องกรรม และการปฏิบัติเพื่อลด

และ ละความทุกข์ พุทธศาสนาไม่ใช่ศาสนาประเภทเทวนิยม แต่พระพุทธศาสนาก็ไม่ปฏิเสธเรื่องเทวดาหรือเทพเจ้า หลักฐานที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก เล่ม 30 หน้า 112,312 กับคัมภีร์อภิธรรมปิฎกหน้า 567 ได้กล่าวถึงประเภทแห่งเทวดาไว้ ดังนี้

1. สมมติเทพ เทวดาโดยสมมติ เช่น พระราชา พระราชินี พระราชกุมาร พระราชกุมารี
2. อุปัตติเทพ เทวดาโดยกำเนิด ได้แก่บุคคลผู้ประกอบคุณความดีไว้แล้ว ผลแห่งความดีนั้น

ส่งให้ประสพสุขในเทวโลก

3. วิสสุทธิเทพ เทวดาโดยความบริสุทธิ์ เช่น พระอรหันต์ พระปัจเจกพุทธ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า
- คำสอนเรื่องเทวดา 3 ประเภทดังกล่าวข้างต้นนี้ พระพุทธศาสนาถือว่าวิสสุทธิเทพสูงสุดและสอนให้คนมุ่งปฏิบัติเพื่อบรรลุเป็นเทวดาประเภทที่ 3

พระพุทธศาสนาเน้นหนักเรื่อง "การปฏิบัติ" ซึ่งข้อนี้ตรงกับหลักของวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า The principle of empiricism ตัวอย่างคำสอนข้อนี้ ".....พยายามป้องกันความชั่วที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น พยายามกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป พยายามทำความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น พยายามรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ และเพิ่มพูนมากขึ้นจนกระทั่งสมบูรณ์....." (ม. อุป.14/454)

อนึ่ง เมื่อวิเคราะห์จากหลักคำสอนเรื่อง อริยสัจ จะเห็นได้ชัดเจนที่สุดว่า คำสอนเรื่องอริยสัจ มิใช่เป็นเพียง "ทฤษฎี" แต่เป็น "การปฏิบัติ" จนได้ผลประจักษ์

องค์ประกอบสำคัญของพุทธศาสนา(จิตร บัวบุศย์, 2514: 5)

1. พระบรมศาสดา ผู้ทรงตรัสรู้หรือผู้เริ่มต้นพุทธศาสนาขึ้นในโลก
2. พระธรรมคัมภีร์ตลอดจนพระวินัยที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ สั่งสอน และบัญญัติขึ้นไว้
3. พระสงฆ์ ผู้บวชเรียนสืบต่อพระศาสนา อันได้แก่ ศิษย์พระตถาคตทั่วไป
4. สถูป เจดีย์ โบสถ์ วิหาร ปูชนียวัตถุ ตลอดจนรูปเคารพ สิ่งแทนพระพุทธรูปของพระพุทธองค์ ทั้งที่เป็นพระบุชชานาคนใหญ่ พระพิมพ์ขนาดเล็กที่สามารถจะนำติดตัวไปได้ในโอกาสอันควร
5. ผู้ศรัทธาเลื่อมใส ทนบำรุงพุทธศาสนา ตลอดจนปูชนียวัตถุของพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นของใหญ่โตถาวร หรือขนาดเล็กสักเพียงใด การเอาใจใส่ดูแลพระสงฆ์ผู้บวชเรียน ให้มีเครื่องขบฉัน ที่อยู่อาศัยเหมาะสมแก่สมณเพศได้ตามอัธยาศัยพื้นภูมิประเทศ และสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งใคร่ต่อธรรมที่ได้รับการสั่งสอนตามกาลเทศะ เพื่อยึดถือปฏิบัติให้อยู่ในสังคมได้โดยปรกติสุข

ปัจจุบันศาสนาในโลก อาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ 1.แบบเทวนิยม 2.แบบอเทวนิยม พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาอเทวนิยม ซึ่งสรุปเปรียบเทียบได้พอสังเขป ตามตารางแสดง ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบศาสนาเทวนิยม กับ พระพุทธศาสนา

ศาสนาเทวนิยม	พระพุทธศาสนา
1. พระผู้สร้าง - พระพรหม - พระยะโฮวาห์ - พระอัลเลาะห์	อวิชา
2. การหลุดพ้น - โยคีวิธี (พรานมณ)์ - ปฏิบัติให้ดีที่สุดจนเกิดความผูกพันกับพระเจ้า (คริสต์)	ปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8
3. พรหมลิขิต หรือ เทวลิขิต	กรรม
4. สิ่งเคารพสูงสุด - พระพรหม (พรานมณ)์ - พระบิดา พระบุตร พระจิต (คริสต์) - พระอัลเลาะห์ (อิสลาม)	พระรัตนตรัย
5. สิ่งที่พระเจ้าประทาน	วิชา

2.3 พุทธคุณ ธรรมคุณ และ สังฆคุณ

ในพระไตรปิฎก กล่าวถึง "คุณ" ต่างๆของพระรัตนตรัยอันเป็นศูนย์รวมใจของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายที่นับถือพระพุทธศาสนา โดยอธิบายความหมายปรากฏเป็นหลักฐาน พอสังเขปดังนี้

1. พุทธคุณ

พระพุทธเจ้าทรงมีพระคุณต่อโลกเป็นอเนกประการ หลักฐานที่บ่งชี้ให้เห็นถึงความเพียบพร้อมด้วยองค์คุณต่างๆ ของพระพุทธองค์ นั้นสามารถศึกษาได้จากพุทธประวัติและหลักธรรมอันเป็นคำสอนของพระองค์ พระคุณที่ปรากฏที่ชาวพุทธได้สวดสรรเสริญอยู่ในปัจจุบันนั้นมี 9 ประการ เรียกว่า

“**สหระคุณ 9**” ซึ่งท่านแสดงไว้ในอนุสสติปาฐะ ดังนี้

อิติปิ โส ภควา อรหิ สมมาสมพุทโธ วิชาจรรณสมปฺนโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตุฎา เทวมนุสฺसानิ พุทฺโธ ภควาติ.

คำแปลและความหมาย

อิติปิ โส ภควา แปลว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า พระองค์นั้น ทรงมีพระคุณต่อไปนี้

- (1) **อรหิ** เป็นพระอรหันต์ คือ ผู้ห่างไกลจากกิเลส หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสทั้งปวง
- (2) **สมมาสมพุทโธ** แปลว่า เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบ คือ ตรัสรู้สภาวะธรรม อันได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ 4 ไตรลักษณ์ เป็นต้น จึงเป็นผู้ไม่ตื่นเต้น ไม่หลงไหลไปตามอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามากระทบ ไม่ทรงยินดีและไม่ทรงยินร้ายกับอารมณ์ทั้งปวง การตรัสรู้นี้มีขึ้นจากการค้นพบโดยพระองค์เอง และเป็นการตรัสรู้ที่ถูกต้อง ไม่วิปริต จึงเรียกพระนามว่า สมมาสมพุทโธ คือ ผู้ตรัสรู้โดยชอบด้วยพระองค์เอง
- (3) **วิชาจรรณสมปฺนโน** แปลว่า เป็นผู้เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ คือ พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้แจ้งแทงตลอด และทรงเป็นบุคคลคนแรกที่ค้นพบทางหรือวิธีการที่จะบรรลุความรู้แจ้งแทงตลอดนี้ ความรู้แจ้งที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบนี้ที่เรียกว่า “วิชา” มี 3 เรียกว่า “ไตรวิชา” คือ ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ จุตูปปาตญาณ และอาสวักขยญาณ และวิชา 8 ซึ่งเพิ่มจากเดิมอีก 5 คือ วิปัสสนาญาณ มโนมยทิ อธิวิธิตัพพโสต เจโตปริยญาณ และพระพุทธองค์ทรงถึงพร้อมด้วยความประพุดติทั้งดงาม 15 ประการ เรียกว่า “จรณะ 15” คือ สีลสังวร อินทริยสังวร โภชนมัตตัญญูตา

ชาคริยานุโยค ศรัทธา นิรี โอตตปปะ พหุสูต วิริยะ สติ ปัญญา ปฐมณาน ทุติยณาน ตติยณาน และจตุตถณาน

- (4) **สุคโต** แปลว่า ผู้เสด็จไปได้แล้ว คือ พระพุทธเจ้าเสด็จไป ณ ที่ใด ก็ทรงยังประโยชน์ให้เกิดแก่มหาชน ณ ที่นั้น พระองค์เสด็จมายังโลกนี้ ก็ทรงประดิษฐานพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์แก่มหาชน แล้วจึงเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน เป็นอันว่าพระองค์เสด็จไปได้แล้ว
- (5) **โลกวิทู** แปลว่า ผู้รู้แจ้งโลก คือ พระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้ความเป็นไปของชีวิตคนทุกชั้น ไม่ว่าจะไปในด้านความสุข-ทุกข์ ด้านความเจริญ-เสื่อมหรือ ตกอยู่ในคติความเปลี่ยนแปลงอย่างไร จนทำให้พระองค์ทรงตื่นจากความหลง คลายความอยากในอภิวรรณมณั หายจากความกลัวต่ออภิวรรณมณั เป็นมรรคานำพระองค์เสด็จไปได้

อีกนัยหนึ่ง โลกวิทู ท่านอธิบายว่า พระพุทธเจ้าทรงรู้ถึงสภาวะทางบ้านเมืองได้อย่างประปรัง เรียกว่า โอกาสโลก ทรงรู้จักอัธยาศัยใจคอของคนต่างถิ่นต่างชั้น เรียกว่า สัตวโลก ทรงรู้จักหยั่งเห็นเหตุอันปรุปร่งต่างคนเหล่านั้น พร้อมทั้งถิ่นฐานได้ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร เรียกว่า สังขารโลก จึงอาจกล่าวได้โดยย่อว่า พระพุทธองค์ทรงรู้แจ้งโลกทั้ง 3 คือ โอกาสโลก (โลกคือแผ่นดิน) สัตวโลก (โลกคือหมู่มสัตว์) และสังขารโลก (โลกคือสังขาร)

- (6) **อนุตฺตโร ปริสทมมฺสารถิ** แปลว่า เป็นผู้ฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม ไม่มีผู้ใดยิ่งกว่า คือพระพุทธเจ้าทรงฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างเยี่ยมยอด จนหาผู้ใดเสมอเหมือนได้ยาก
- (7) **สตุตา เทวมนุสฺसानิ** แปลว่า เป็นพระบรมครู (ศาสดา) ของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย คือ พระพุทธเจ้าทรงเป็นครูผู้ยิ่งใหญ่ของราชาพระมหากษัตริย์ผู้ครองแคว้นต่างๆ และประชาชนสามัญชนทั่วยุทธ การที่ได้รับสมญานามว่าเป็นบรมครูผู้ยิ่งใหญ่ มิใช่เป็นการกล่าวโวหารอวดอ้างที่ไร้ข้อเท็จจริงหรือเกินความจริง พระพุทธองค์ทรงดำรงอยู่ในฐานะที่ทรงมีทั้งชาติตระกูลที่สูงและทรงเทียบพร้อมด้วยพระปรีชาญาณที่ล้ำลึก พร้อมกับทรงไว้ซึ่งพุทธจริยาที่งดงามจึงเป็นที่ตั้งแห่งความเคารพสักการะของเทวราชาและสามัญชนทั้งปวง
- (8) **พทุโธ** แปลว่า เป็นผู้ตื่น คือ พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตื่นจากกิเลส โดยไม่หลงมกมาย ไม่หมกมุ่นหลับไหลไปตามกระแสแห่งกิเลส และพทุโธ แปลว่า ผู้รู้ คือ พระพุทธเจ้าทรงรู้กาลสมัย รู้จักฐานะและอฐานะ และพทุโธ แปลว่า เป็นผู้เบิกบาน คือ พระพุทธเจ้าทรงธำรงไว้ซึ่งพระคุณอย่างมากล้น และได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเสร็จแล้ว
- (9) **ภควา** แปลว่า เป็นผู้จำแนกธรรม ตามมติของสมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พระองค์ทรงแปลคำว่า "ภควา" ว่า ผู้มีโชคหรือผู้มีเคราะห์ดีอีกอย่างหนึ่งคำว่า "ภควา" ในที่บางแห่ง

ท่านแปลว่าหักเช่น พระผู้มีพระภาคทรงหักเสียได้ซึ่งกำกวมแห่งสังสารจักรคือกำจัดกิเลส ได้อย่างสิ้นเชิง

พระพุทธคุณทั้ง 9 บทข้างต้น ถ้าจะย่อความให้สั้น ท่านรวมลงในพระคุณ 3 คือ

1. พระปัญญาคุณ คือพระคุณอันเป็นส่วนของปัญญา อันได้แก่ อรหิ สมุมาสมุพุทโธ วิชา จรณสมุปนโน สุกโต โลกวิทู
2. พระกรุณาคุณ คือพระคุณอันเป็นส่วนที่ทรงช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ชาวโลก อันได้แก่ อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ สตุถา เทวมนุสสุสานิ
3. พระบริสุทธิคุณ คือพระคุณอันเป็นส่วนของความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสทั้งมวลได้แก่ อรหิ สำหรับพระคุณ คือ พุทโธ และ ภควา นั้น อาจจัดเข้าเป็นได้ทั้งพระปัญญาคุณและพระกรุณาคุณ ซึ่งขึ้นอยู่กับ จุดมุ่งหมายของคำอธิบาย เช่น หากอธิบายให้เป็นไปใน ทางปัญญาที่จัด เป็น พระปัญญาคุณ เป็นต้น

2. ธรรมคุณ

พระธรรมคำสอน ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงค้นพบด้วยพระองค์เอง และได้ทรงประกาศให้แก่ชาวโลก ในครั้งพุทธกาลพระพุทธองค์ทรงเรียกคำสอนของพระองค์ว่า ธรรมวินัย ซึ่งว่า ด้วยข้อควรประพฤติปฏิบัติเรียกว่า ธรรม ส่วนข้อห้ามเป็นข้อทรงไม่ทรงอนุญาตให้กระทำเรียกว่า วินัย ต่อมาภายหลังพุทธกาลจึงเรียกว่า พระไตรปิฎก พระธรรมวินัยคำสอนของพระพุทธองค์ มี 84,000 พระธรรมขันธ์ ถือว่า เป็นแก่นของพระพุทธศาสนา ก่อนที่พระพุทธองค์จะเข้าสู่ปรินิพพาน พระพุทธองค์ตรัสแก่พระอานนทว่า ธรรมและวินัย จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระธรรม ธรรมคุณที่ชาวพุทธสวดสรรเสริญประกอบด้วย คุณ 6 ประการคือ

1. สวากขาโต ภควตา ธมฺโม พระธรรมอันพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว
2. สนฺทิฏฐิโก ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นแจ้งด้วยตนเอง
3. อกาลิโก ไม่ประกอบด้วยกาลเวลา ทนสมัยอยู่เสมอ
4. เหฬิสฺสุสิโก จงมาดูเถิด (ทำพิสุจน์ด้วยการปฏิบัติ)
5. โอบนยิโก อันบุคคลควรน้อมเข้ามาสู่ตน
6. ปจฺจตฺตฺ เวทิตฺตฺโป วิญญฺหิ อันวินญฺชนพิงรู้ได้เฉพาะตน

ความหมายของคำว่า ธรรมะ ตามทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ มีความหมาย 4 ประการ คือ

1. ธรรม คือ ธรรมชาติ สิ่งทั้งหลายที่อยู่ในธรรมชาติทั้งหมดถือว่า ธรรมะทั้งหมด
2. ธรรม คือ กฎธรรมชาติ สิ่งทั้งหลายที่อุบัติขึ้นมา ตกอยู่ในกฎธรรมชาติทั้งหมด คือ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป เป็นกฎสามัญที่เสมอเหมือนกันทั้งหมด

3. ธรรม คือ การปฏิบัติหน้าที่ตามธรรมชาติทุกอย่างให้ถูกต้องและ
4. ธรรม คือ ผลของการปฏิบัติหน้าที่อย่างไร ให้ผลอย่างนั้น จะดีหรือเลวเป็นไปตามกฎแห่งการกระทำ (กฎแห่งกรรม)

พระสัทธรรม 3 พระธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา เรียกว่าพระสัทธรรม 3 คือ

1. ปรียัติธรรม พระสัทธรรมคำสอนที่ต้องศึกษา คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกหรือ นวังกษัตติยศาสตร์
2. ปฏิบัติธรรม พระสัทธรรม คือปฏิบัติทานจะต้องปฏิบัติ ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 หรือ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา)
3. ปฏิเวธธรรม คือ พระสัทธรรมอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ เป็นผลที่เข้าถึงหรือบรรลุ ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1 เรียกว่า โลกุตตรธรรม 9

ธรรมคุณ คือ พระธรรมคำสอน ที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศเป็นเวลา 45 ปี ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า พระธรรมวินัย พระธรรมเป็นคำสอนที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ดีแล้ว และ ผู้ปฏิบัติตามคำสอนที่ย่อมได้รับอานิสงส์คือประจักษ์แจ้งด้วยตนเองเข้าถึงปฏิเวธธรรม คือความหลุดพ้นจากความทุกข์ในสังสารวัฏ

3. สังฆคุณ

พระสงฆ์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย ถือว่าเป็นรัตนะดวงที่ 3 เพราะพระสงฆ์ได้นำพระธรรมคำสอนมาปฏิบัติจนสามารถทำลายกิเลส ละกิเลสได้ เป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติ จึงเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและเคารพนับถือของพุทธศาสนิกชน คุณของพระสงฆ์มี 9 ประการ ตามบทสวดที่สวดสรรเสริญ คือ

1. สุปฏิปนุโน แปลว่า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้วปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อบรรลุคุณธรรมที่สูงขึ้น
2. อุษุปฏิปนุโน แปลว่า เป็นผู้ปฏิบัติตรง ไม่หลงโลก ไม่มีมายาสาไทย ปฏิบัติมุ่งตรงต่อพระนิพพาน
3. ญายปฏิปนุโน แปลว่า เป็นผู้ปฏิบัติถูกทาง ไม่ผิดเพี้ยน มุ่งตรงต่อการรู้ญายธรรม (ธรรมที่ควรรู้)
4. สามิจิปฏิปนุโน แปลว่า เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแก่สามิจิกรรม ควรแก่การเคารพนับถือ
5. อาหุเนยโย แปลว่า เป็นผู้สมควรแก่ของที่นำมาถวาย หรือควรแก่ของที่นำมาคำนับ
6. ปาหุเนยโย แปลว่า เป็นผู้สมควรแก่การต้อนรับ
7. ทกุชเณยโย แปลว่า เป็นผู้ควรแก่ทักษิณาทาน
8. อณุชสิกรณียโย แปลว่า เป็นผู้สมควรแก่การกราบไหว้

9. อนุตตร ปรุญญกเขตต์ โลกุตส แปลว่า เป็นเนื่อนานุญอันยอดเยี่ยม ไม่มีเนื่อนานุญอื่นที่ยิ่งกว่า พระสงฆ์สาวกในบทธรรเสริญสงฆ์คุณ 9 ประการนี้ หมายถึงคู่แห่งพระอริยบุคคล 4 คู่ 8 บุคคล คือ

พระโสดาปัตติมรรค พระโสดาปัตติผล คู่หนึ่ง พระอนาคามีมรรค พระอนาคามีผล คู่หนึ่ง พระสกทาคามีมรรค พระสกทาคามีผล คู่หนึ่ง พระอรหัตตมรรค พระอรหัตตผล คู่หนึ่ง คุณของพระสงฆ์ทั้ง 9 ประการ เป็นความดีหรือคุณความดี ที่พระสงฆ์ปฏิบัติดี ปฏิบัติ

ชอบเป็นความดี และประโยชน์ส่วนตนบทธวดสรรเสริญคุณพระสงฆ์ 4 ประการแรก เรียกว่า อตตนิคคุณ (คุณที่เป็นประโยชน์ส่วนตน) ส่วนคุณที่เหลือเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อบุคคลอื่น ผู้อื่นได้อานิสงส์จากการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบของพระสงฆ์ คือ บทธวดกล่าวสรรเสริญคุณพระสงฆ์ 5 ประการหลัง เรียกว่า พรนิคคุณ (คุณที่เป็นประโยชน์ต่อคนอื่น)

พระสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้า จึงหมายถึงบุคคลผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระธรรมคำสอนได้ อุทิศตนเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งเรียกว่า พระภิกษุสงฆ์ ส่วนสตรีที่เข้ามาบวช เรียกว่า ภิกษุณีสงฆ์ (ปัจจุบันนี้ พระภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนานิกายเถรวาท ไม่มีแล้ว มีเฉพาะในพระพุทธศาสนานิกายอริยวาท) และพระสงฆ์ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามี 2 ประเภท คือ

1. สมมติสงฆ์ คือกุลบุตร กุลธิดาผู้มีศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามีความประสงค์จะถือบรรพชาอุปสมบท เป็นพระภิกษุสงฆ์ ต้องมีคุณสมบัติ เช่น ต้องมีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ ต้องได้รับอนุญาตจากบิดามารดา เป็นต้น จึงจะสามารถเข้ามาอุปสมบทเป็นพระภิกษุได้ พระภิกษุสงฆ์ที่เข้ามาอุปสมบท ตามพิธีกรรมที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ยังเป็นปุถุชนอยู่ ยังมีกิเลสอยู่เรียกว่า สมมติสงฆ์

2. อริยสงฆ์ คือ พระสงฆ์ ที่เข้ามาอุปสมบทแล้ว ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยจนรู้แจ้งแทงตลอด สามารถทำลายกิเลส อาสวะตามภูมิธรรมแห่งตน พระอริยสงฆ์ถือเอาบุคคลที่บรรลุนิพพาน ตั้งแต่โสดาบันเป็นต้นขึ้นไป จนถึงพระอรหันต์ เพราะฉะนั้นอริยสงฆ์จึงหมายถึง ผู้บรรลุนิพพาน ซึ่งมีใช่เฉพาะนักบวชหรือพระภิกษุเท่านั้น แต่หมายรวมถึงคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนที่บรรลุนิพพานด้วย พระอริยสงฆ์ มี 4 จำพวก คือ

2.1 พระโสดาบัน แปลว่า ผู้เข้าถึงกระแส เป็นพระอริยบุคคลขั้นต้น ที่สามารถทำลายกิเลสได้บางส่วน หรือที่เรียกว่า ละสังโยชน์ 3 อย่างได้ คือ สักกายทิฏฐิ ความเห็นว่า ตัวตนยังมีอยู่ วิจิกิจฉา ความลังเลสงสัยในพระรัตนตรัย เป็นต้น และสีลัพพตปรามาส ได้แก่ การยึดมั่นในศีลพรต ได้

2.2 พระสกทาคามี แปลว่า ผู้มาเกิดอีกครั้งเดียว เป็นพระอริยบุคคลที่บรรลุนิพพาน ทำลายกิเลสได้มากกว่าพระโสดาบัน คือนอกจากละสังโยชน์ทั้ง 3 ได้แล้ว ยังบรรเทาหาคะ โทสะและโมหะให้เบาบางลงอีกได้

2.3 พระอนาคามี แปลว่า ผู้ไม่มาเกิดอีกเลย เป็นพระอริยบุคคลที่บรรลุนิพพาน และสามารถละสังโยชน์ 5 คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ และพยาบาท ได้อย่างเด็ดขาด

2.4 พระอรหันต์ แปลว่า ผู้ห่างไกลกิเลส เป็นพระอริยบุคคลที่ทำลายซึ่งกิเลส และอาสวะได้อย่างสิ้นเชิง ละสังโยชน์ 10 คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ พยาบาท รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา ได้ทั้งหมด

นามของพระสงฆ์ พระสงฆ์ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีชื่อเรียกต่างๆ คือ

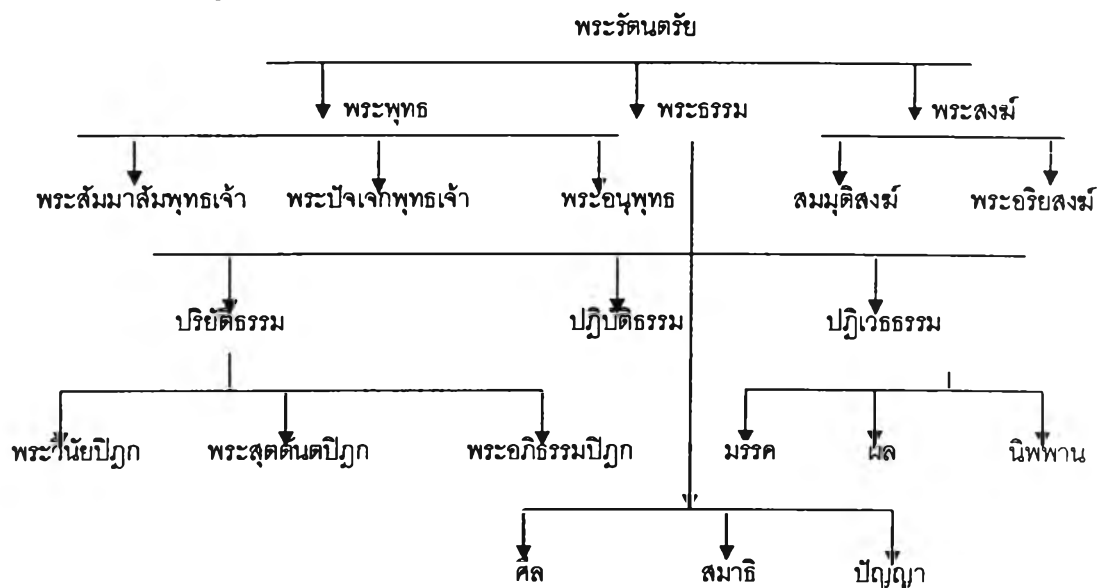
1. ภิกษุ แปลว่า ผู้ขอ (เลี้ยงชีพด้วยการบิณฑบาต) หรือผู้เห็นภัยในวัฏสงสาร
2. สาวก แปลว่า ผู้ฟัง ฟังคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
3. บรรพชิต แปลว่า ผู้ละเว้น จากบาปอกุศลทั้งหมด
4. ศากยบุตร แปลว่า บุตรของพระศากยมนี (บุตรทางธรรม)
5. อนาคาริก แปลว่า ผู้ไม่มีเรือน ไม่มีบ้านที่ต้องกังวลห่วงใย เพราะสลบบ้านเรือนแล้ว
6. สมณะ แปลว่า ผู้สงบ สงบกาย วาจาและใจ (ไม่เบียดเบียนใคร)

หน้าที่ของพระสงฆ์

เมื่อพระภิกษุสงฆ์ ถือเพศบรรพชิตต้องมี สมณสัญญาอยู่ตลอดเวลาว่า มีชีวิตที่แตกต่างจากผู้ครองเรือนมีหลักธรรมวินัยเป็นข้อวัตรปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์จึงแตกต่างจากฆราวาส 2 ประการคือ

1. หน้าที่ส่วนตน พระสงฆ์ต้องขวนขวายศึกษาหาความรู้ในพระปริยัติธรรมและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย ดำรงตนอยู่ในสมณสาธูป อันก่อให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสแก่อุบาสก อุบาสิกา และเป็นแบบอย่างที่ดีในฐานะบริษัทต้นแบบ
2. เผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา

ภาพที่ 3 แผนภูมิแสดงโครงสร้างหลักของพระพุทธศาสนา (ทองหล่อ วงศ์ธรรมา, 2538: 109)

2.4 ทฤษฎีจิตวิทยาสากล นักจิตวิทยาชื่อดัง อับราฮัม มาสโลว์ (Abraham Maslow) กล่าวถึงความต้องการของมนุษย์ว่า มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด ความต้องการที่ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่ใช่สิ่งที่จูงใจอีกต่อไป ความต้องการของคนจะซ้ำซ้อนกัน บางทีความต้องการหนึ่งได้รับการตอบสนองยังไม่สิ้นสุด ก็เกิดความต้องการด้านอื่นขึ้นมา ความต้องการของคนสามารถจัดอันดับ จากระดับต่ำไปหาระดับสูง และความต้องการระดับต่ำจะได้รับการตอบสนองก่อนระดับสูง ซึ่งลำดับขั้นของความต้องการ (Hierarchy of Needs) แบ่งเป็น 5 ชั้นดังนี้

- 1) ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการเบื้องต้น และเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต ได้แก่ อาหาร อากาศ น้ำดื่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่มฯ
- 2) ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) เป็นความต้องการที่จะได้รับความคุ้มครอง และปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ ตลอดจนความแน่นอนหรือการรับประกันต่อความมั่นคงในชีวิต
- 3) ความต้องการทางสังคม (Social Belonging Needs) ความต้องการที่จะเป็นผู้ได้รับการยอมรับ
- 4) ความต้องการได้รับการยกย่องในสังคม (Esteem Needs) ต้องการความสำเร็จ การนับถือฯ
- 5) ความต้องการให้เกิดความสมหวังในชีวิต (Actualization Need) เป็นความต้องการที่อยากให้เกิดความสำเร็จในทุกสิ่งทุกอย่างตามความนึกคิดของตนเอง

เราอาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีข้างต้นเป็นพื้นฐานความต้องการของคนในทุกสังคม รวมถึงสังคมไทยที่มีวัฒนธรรม และศาสนาเข้ามามีอิทธิพลและบทบาทต่อการดำเนินชีวิตอย่างลึกซึ้ง ในปัจจุบัน ชาวพุทธซึ่งอยู่ในยุคเทคโนโลยีทันสมัย เป็นยุคทุนนิยม และวัตถุนิยมมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตอย่างมาก ยิ่งทำให้คนในสังคมมีความต้องการมากกว่าความต้องการเบื้องต้นเพียงเพื่อดำรงชีพ ความต้องการในลำดับขั้นถัดขึ้นไปตามลำดับ ยิ่งเป็นสิ่งที่คนในสังคมปัจจุบันแสวงหา และพยายามที่จะได้มาอย่างแรงกล้า หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาดูเหมือนยังไม่เพียงพอในการยึดเหนี่ยวจิตใจและ ลดละสิ่งเย้ายวน สัญลักษณ์ในรูปแบบของวัตถุ เช่น พระเครื่อง วัตถุมงคลต่างๆ จึงเข้ามามีบทบาทในการสนองตอบต่อความต้องการ ดังกล่าว โดยเฉพาะในลำดับขั้นที่ 2 และขั้นสูงสุดจากทฤษฎี โดยความเชื่อของชาวไทยพุทธ ความไม่ปลอดภัย ภัยอันตรายต่างๆ ที่อยู่รอบตัวนั้นสามารถเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ บางอย่างผู้คนเชื่อว่าเป็นสิ่งเร้นลับอยู่เหนือการควบคุม-ป้องกันด้วยตนเองได้ และพระเครื่อง เป็นสิ่งหนึ่งที่ถูกคาดหวังด้วยเหตุผลนี้ ทั้งยังใช้เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้เกิดขวัญกำลังใจ อีกประการหนึ่ง

และด้วยความต้องการของมนุษย์ผู้ยังมีกิเลสอยู่ไม่มีที่สิ้นสุด พระเครื่อง วัตถุมงคลต่างๆ ยังเป็นที่คาดหวังในลำดับขั้นความต้องการสูงๆขึ้นไปอีกในหลายรูปแบบ เช่น ความต้องการให้พระเครื่องบันดาลโชคลาภ มีเมตตามหานิยม เป็นต้น ล้วนเป็นปรากฏการณ์ด้านความเชื่อ ความศรัทธาที่มีเกิดขึ้นจริงในยุคปัจจุบันของสังคมไทย

3. แนวหลักคำสอนของศาสนาพุทธ

3.1 ความเข้าใจเรื่องพลังพุทธคุณและทฤษฎีของพระพุทธศาสนา

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542(762-763)ได้ให้ความหมาย"พุทธคุณ"น. ว่า คือ คุณของพระพุทธเจ้า อย่างย่อสุดมี 3 ประการ คือ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ พระกรุณาคุณ "พุทธคุณ" ในความหมายอันแท้จริงของพุทธศาสนานั้น กล่าวถึง คุณขององค์ ศาสตรา สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยมีนับ 3 ประการ คือ

1. พระมหากรุณาธิคุณ พระองค์ทรงเสียสละประโยชน์สุขมาแต่ครั้งอดีตชาติ เพื่อบรรลु พระโพธิญาณโดยการบำเพ็ญบารมีแห่งโพธิสัตว์เจ้าในยุคปลาย 10 ชาติ ชาติที่ 11 ทรงสละตำแหน่งยุพราชพระมเหสี พระราชโอรส โลกียสุขอันเปรียบเสมือนสวรรค์ในแดนมนุษย์ เสด็จสู่มหาภิเนษกรรมณทุกข์ทรมาณ เพื่อค้นหาสัจธรรมสิ้นเวลานาน 6 ปี ครั้นตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว มีพระทัยเป็นห่วงเวทนาด้วยสัตว์โลก ทรงชี้แนวมรรคาเพื่อความหลุดพ้น ทรงพระปณิธานเพื่อรื้อชนสัตว์ให้ล่วงจากโคมะ สงสาร มิได้คำนึงถึงประโยชน์สุขส่วนพระองค์ ทรงดำเนินชีวิตเพื่อชาวโลกจนตราบสิ้นพระนิพพาน
2. พระมหาบริสุทธิคุณ ทรงมีพระทัยอันบริสุทธิ์รำแรงปราศจากความเศร้าหมองสิ้น จากอาสวะทั้งปวง ทรงละสังโยชน์ 10 ประการ บริสุทธิ์ด้วยกาย วาจาและใจทั้งที่ลับ และที่แจ้ง แม้น้ำค้างกลางหาว่าบริสุทธิ์ ก็ยังแผ่ด้วยปริมาณแห่งฐิติ ไม่บริสุทธิ์เท่า พระพุทธองค์
3. พระมหาปัญญาธิคุณ พระองค์บำเพ็ญพระปัญญาบารมีมานับเอนกชาติ โดยเฉพาะ เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระมหาสถโพธิสัตว์เจ้า ทรงโลกะวิทู คือแจ้งในทางโลก ทรง สัพพัญญูรู้แจ้งแทงตลอดในสภาวะธรรมทั้งหลายทั้งปวง ทรงเจโตปริยญาณสามารถ ล่วงรู้จิตใจผู้อื่น สามารถเทศนาชักใจผู้คนให้จ้านด้วยเหตุและผล ถึงแม้พระสาริบุตร เอกอรรคสาวกฝ่ายขวา ผู้ทรงเอตะทัคคะทางปัญญา สามารถคำนวณดวงดาวในห้วง นภากาศ คำนวณเมล็ดทรายในท้องมหาสมุทร ก็ยังไม่สามารถเท่าเทียมพระพุทธองค์

ในปัจจุบันที่คุ้นเคยกัน อันเกิดจากการมีพิธีกรรม การสวดมนต์ แผ่เมตตาจิตโดยการนั่ง ภาวนาของพระภิกษุสงฆ์ นั้น หมายถึง พระคุณเจ้าสุปฏิปันโน เมตตาอธิษฐาน แผ่เมตตาหรือนัย หนึ่งเรียกว่า พลังจิต ไปสู่เหรียญ,วัตถุ ฯลฯ คุณในองค์พระเครื่องหรือเหรียญนั้น ก็อาจนับเป็น สังฆคุณ คือคุณของพระสงฆ์ เพราะพุทธานุภาพ นั้นเป็นอานุภาพ เฉพาะองค์พระพุทธเจ้า โดยเฉพาะ เช่น ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ อันเป็นปาฏิหาริย์คู่ แสดงน้ำคู่ไฟพร้อมกัน ซึ่งเป็นการ แสดงขัดแย้ง และเป็นพุทธประเพณี และตรัสห้ามพระสาวกมิให้แสดง ดังนั้นพระเครื่องที่มีใน

ปัจจุบัน มิได้ หมายถึง การมีพุทธคุณของพระพุทธเจ้าแต่ประการใด อาจควรนับเป็นอุเทศิกเจดีย์เท่านั้น

แม้อ้างถึงพระพุทธรูปที่มีผู้เคารพนับถือ และเป็นที่รู้จักกันทั่วประเทศ เช่น พระพุทธโสธร พระพุทธสิหิงค์ พระแก้วมรกต ฯลฯ คนก็สร้างขึ้น ถือเป็นองค์สมมุติที่มีความเชื่อว่ามีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ในด้านต่างๆ ซึ่งอาจนับเป็นเทวานุภาพที่เกิดจากการมหิทธิฤทธิ์ ของเทพฝ่ายสัมมาทิฐิ มีหน้าที่รักษาพระศาสนา เป็นอารักษ์ประจำองค์พระปฏิมา เรียกว่า เทพสิง แยกต่างกันไป ตามความเชื่อ เช่น อารักษ์แห่งองค์พระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก เชื่อว่ากายทิพย์เป็นสมณะชรา อารักษ์แห่งองค์พระพุทธโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา กายทิพย์เป็นชีปะขาว เป็นต้น

ซึ่งตามที่เข้าใจกัน อาจเรียก กฤตยาคม หรือ กฤตยาธิคุณ เป็นพลังจิตซึ่งบรรจุลงในวัตถุธาตุธรรมดา จนกลายเป็นมงคลอิทธิวัตต แยกเป็นพลังหลายชนิด คือ

พลังกฤตยาคมเฉพาะตน ได้แก่ การปลุกเสก หรืออธิษฐานจิตเดี่ยว ถ้าไม่ประกอบเวทมนต์คาถา เรียกว่า “ธรรมสิง”

1. พลังกฤตยาคมหมู่ มีการประกอบพิธีกรรมปลุกเสก อาศัยอำนาจเทวานุภาพ เรียกว่า “เทพสิง” ใช้ในการเฉลิมฉลองพระพุทธรูป ต่อมาอาจเพิ่มเป็นใช้ทำพิธีกับเหรียญ
2. พระเครื่อง ฯลฯ
3. พลังกฤตยาคมศาสตร์ดำ ที่นับเป็นเดรัจฉานวิชา เช่น เสกหนัง กุมารทอง พัวพัน ปลอ่ยคุณไสย ฯลฯ เรียกว่า “ปีศาจสิง”

ศาสนาพุทธไม่มีมีการอ้อนวอนขอความช่วยเหลือแบบพระเจ้า เป็นศาสนาแห่งเหตุและผล การนิยมพระเครื่องเป็นเรื่องทางโลก เป็นฆราวาสธรรม พระพุทธองค์ตรัสเป็นข้อมงคลว่า “ปุชชาจะปุชชานิยานัง เอตัมมังคะละมุตตะมัง” การบูชาในสิ่งที่ควรบูชาจัดเป็นมงคล พระพุทธองค์ทรงทราบว่าชาวโลกนิยมอามิสบูชามากกว่าปฏิบัติบูชา การนิยมพระเครื่องจึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้น เพื่อเข้าถึงพระภายใน เจตนาเดิมของผู้สร้างเพื่อเจริญพุทธานุสติและบรรจุมุขีเพื่อล่อให้เกิดศรัทธาเป็นอุบายในการแพร่พระศาสนาด้วยวัตถุธรรม เหมือนการเขียนภาพ ก.ใกล้ใจเด็ก ล่อไปล่อมา จนอ่านหนังสือออกโดยไม่รู้ตัว แต่นักนิยมพระเครื่องส่วนมากล่อเท่าใดก็ออกนอกเรื่องหมด ไม่พยายามเข้าใจ หรือเข้าใจแต่สิ่งผิด ซึ่งประเด็นนี้เองสังคมไทยในปัจจุบัน จึงต้องการ การเรียนรู้พุทธศาสนาอย่างถูกต้อง การส่งเสริม การปลุกฝังถึงแก่นแท้ของศาสนาพุทธต่อเยาวชน ยุวพุทธทั้งหลาย หรือแม้แต่บุคคลทั่วไป ให้วิเคราะห์โดยรู้จักใช้ปัญญา ต่อ ความเชื่อ ความศรัทธากับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสภาพการณ์ทุกวันนี้

“พุทธคุณ” อันหมายถึง คุณของพระพุทธเจ้านั้นย่อมมีเป็นเอนกอนันต์ พระเกจิณาจารย์ทั้งหลาย ย่อมทราบดีถึงเรื่องของพุทธคุณในทางกลับกันนั้นคนที่พิสมัยในการเก็บสะสมพระเครื่องได้ให้คำนิยามของ คำว่า “พุทธคุณ” นี้ไปในทางเรื่องของ กฤตยาปาฏิหาริย์ของพระเครื่องโดยรวม

มิได้แยกออกอย่างชัดเจนว่า หากเป็นพระเครื่องในพิมพ์รูป ของพระพุทธรูปเหล่านั้นควรเรียกว่า "พุทธรูป" หากในพิมพ์เป็นรูปพระเกจิอาจารย์ ควรเรียกว่า "อานุภาพ" หรือคำอื่นแทน เนื่องจากพุทธรูปนี้ มีความเหมาะสมและ ความหมายถึงพระศาสดาเพียง พระองค์เดียวที่ใช้คำนี้ได้ ภาษาโลก ภาษาธรรม ย่อมมีความแตกต่างกัน ในด้านของความหมาย

คนจำนวนไม่น้อยที่เชื่อในอำนาจพุทธรูปโดยเชื่อว่า บรรลุอยู่ในองค์พระเครื่องแล้วมีการปลุกหรืออาจใช้คำว่า เช็ดตรวจพลังพุทธรูปในองค์พระนั้นได้ หลังจากที่ตนฝึกสมาธิภาวนามาถึงในระดับขั้นหนึ่ง คนรู้จักหลายๆ ท่านที่เชื่อลักษณะนี้ แล้วเดินออกตระเวนเช่าหาพระเครื่องโดยวิธีในการตรวจเช็ดพลังพุทธรูป โดยส่วนมากจะได้พระปลอมมากกว่าพระแท้ ตามหลักนิยมสากลนิยมที่มาตรฐาน ตามวงการพระนิยมเก็บ บางคนนั่งภาวนาถึงกับขนาดสิ้นปีๆ บางคนเกิดจากการหลงเชื่อ หรือบางคนนั้นเกิดมี การนำมาวัดที่ซ้อแซนไปหาที่ฝ่ามือว่าก็คืบก็คอก หรือถึงขนาดจุดธูปเทียนนั่งภาวนา ไปถามกับพระเกจิผู้สร้างพระนั้นๆ ว่าองค์นี้ ท่านสร้างจริงหรือไม่ อาทิ ได้พระสมเด็จฯ มากี่นั่งภาวนาแล้วน้อมจิตไปถึงท่านเจ้าประคุณสมเด็จ (โต) ว่าไซ้พระที่ท่านสร้างหรือไม่เช่นนี้เป็นประการหนึ่ง (น้ำเพชร-มหาอุตม์, 2535 : 30-31)

แล้วอาจกล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่พระเครื่องถูกตรวจเช็ดในลักษณะนี้ ตามความเชื่อของการกล่าวอ้าง การตรวจเช็ดลักษณะนี้ย่อมเป็นพระแท้เกือบทุกองค์ แต่เมื่อกลุ่มของนักนิยมพระตามระบบมาตรฐานมาชม และพิจารณาปรากฏว่าเป็นพระปลอมเกือบทั้งหมด ฝ่ายผู้ครอบครองเมื่อได้ยินเช่นนี้ย่อม ไม่เชื่ออย่างเด็ดขาดเพราะถือว่าตรวจเช็ดแล้ว ด้วยอำนาจทางสมาธิแล้ว เรื่องลักษณะนี้เป็นเรื่องที่เปราะบางด้านความเชื่อ และมักเกิดคำถามมาตรฐานว่าจะเชื่อได้อย่างไรว่าพระเครื่องของแท้นั้นเป็นอย่างไร และพิสูจน์กันได้อย่างไร ในที่นี้การศึกษาด้านพระแท้หรือพระเทียมนั้น อาจมองได้ใน 2 แง่ คือ ด้านจุดประสงค์ของการสะสมพระเครื่องเพื่อจุดมุ่งหมายใด การเก็บสะสมที่ถูกต้อง มีหลักการและวิธีการถูกต้องบุคคลโดยส่วนมากจะเป็นที่ยอมรับ และที่สำคัญสามารถแลกเปลี่ยนได้อย่างกว้างขวาง แต่การเก็บแบบพลังพุทธรูปนั้น คงเก็บได้แค่เฉพาะกิจหรือเฉพาะกลุ่มเท่านั้น อีกทั้งการแลกเปลี่ยนไม่กว้างขวางและสากลด้วย หลักการและวิธีการที่ถูกต้องนั้นอาจกล่าวได้ โดยสังเขปคือ

1. ความเป็นพุทธศิลป์
2. มีที่มาพิสูจน์ได้และน่าเชื่อถือ เช่นได้พระดีมาจากพระยาซึ่งแต่เดิมเป็นข้าราชการบริหารในรัชกาลที่ 4 เป็นต้น
3. พิสูจน์ทางวิทยาศาสตร์หาอายุของสสาร และการเปลี่ยนแปลงสภาพของวัสดุจากเนื้อพระเป็นต้น

ในทางทฤษฎีของพุทธศาสนา เรื่องของการตรวจเช็ดพลังพุทธรูปนั้น ดูเหมือนเป็นเรื่องของการโกหกคำโต โดยมีการเริ่มมาจากโกหกตัวเองก่อน แล้วโกหกผู้อื่นอีกครั้งหนึ่ง หลักแก่นแท้

ของพุทธศาสนา ไม่ใช่สอนการภาวนาสมาธิเพื่อ มาตรวจเช็คพลังอย่างนี้ แต่สิ่งเหล่านี้ที่มีการเชื่อว่า การตรวจเช็คพลัง ทำได้เพราะมาจากความเชื่อถือศรัทธาแล้วสร้างอุปาทานชั้นๆ ขึ้นมาลอกตัวเองอีกทีหนึ่ง และเมื่อเจ้าของพระทราบผลว่าพระของตนแท้ มักจะยิ้มเรีงรำ แล้วชมผู้ที่แผ่ตนเป็นอาจารย์นั้น "เก่ง" จึงศรัทธาและเชื่อกันมากขึ้นไปโดยปริยาย

แม้ว่าพระภิกษุมีศีลอันงดงาม ตามพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าก็ไม่สามารถตรวจเช็คได้ด้วยเหตุผลเดียวกัน เหมือนในลักษณะเดียวกับที่ หลวงปู่ดุลย์ อตุลโมแห่งจังหวัดสุรินทร์ท่านปรารภอยู่บ่อยครั้งว่า "สิ่งที่เห็นหรือสัมผัสได้นั้นเห็นจริงสัมผัสได้จริง แต่สิ่งที่ถูกเห็นถูกสัมผัสนั้นไม่จริง" คงไม่ต่างจากหลักในทฤษฎีกรรมในหัวข้อสมมุติสังขจะ และสมมุติสังขจะ มีความหมายว่าเป็นความจริงในสิ่งที่สมมุติ อาทิ บ้าน รถ พระเครื่อง ทุกอย่างไม่ว่าเป็น วัตถุสิ่งของที่เคลื่อนที่ได้หรือเคลื่อนที่ไม่ได้ นั้นรวมในสมมุติสังขจะ เพราะบ้าน รถ ฯลฯ สิ่งเหล่านั้นล้วน แต่ถูกสมมุติทั้งสิ้น แต่เป็นสมมุติที่จับต้องได้

ปรมาัตถ์สังขจะ เป็นความจริงที่เป็นจริงโดยมิต้องสมมุติ เช่น มนุษย์เกิดมาทุกคนย่อมมีธาตุสี่ ชั้นห้า เวียนว่ายตายเกิด นี่เป็นความจริงที่เป็นจริง

เรื่องของทฤษฎีการภาวนาสมาธิ เมื่อจิตเริ่มนิ่งสงบเป็นสมาธิแล้วนั้น จิตจะมีกำลังแต่เป็นกำลังของการที่จะพร้อมส่งออกเป็นความเมตตา พลังของสมาธิมีอานิสงค์ส่งออกจากจิตได้ประการหนึ่งและอยู่คงเดิมประการหนึ่ง แต่ไม่สามารถนำเอาพลังจากสิ่งภายนอกเข้ามาสู่อำนาจของพลังสมาธิได้เลย นี่เป็นหลักทฤษฎีของการปฏิบัติธรรมเพราะการปฏิบัตินั้นเป็นไปเพื่อการส่งออก มิใช่เพื่อเก็บเอาเข้ามา ดังนั้นเรื่องของตรวจเช็คพลังจึงเป็นเพียงเรื่องของ ความเชื่อ

ชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนาในอดีต และแม้ในยุคปัจจุบันมักมีการเชื่อมโยงความเชื่อและการนับถือพิธีกรรมอย่างกว้างขวางในการประกอบพิธีงานมงคลต่างๆ จะมีพิธีกรรมเกี่ยวข้องด้วยจุดประสงค์ด้าน การสร้างขวัญและกำลังใจ ความเป็นสิริมงคล เป็นต้น และในการสร้างพระเครื่องก็มีพิธีกรรมหลักที่เรียกว่า "พิธีปลุกเสก" ซึ่งมีความเชื่อว่าจะเกิดความศักดิ์สิทธิ์ และเป็นมงคลกับพระเครื่องๆ วัตถุมงคลรวมถึงผู้ที่ครอบครองและนับถือ

ในความหมายของ พุทธาภิเษก นั้น มาจากคำว่า พุทธ กับ อภิเษก หมายถึง การแต่งตั้งให้เป็น พระพุทธเจ้า อีกนัยหนึ่ง พุทธาภิเษก หมายถึง ความหลุดพ้น ซึ่งแท้จริงแล้วไม่มีใครสามารถแต่งตั้ง วัตถุธาตุใดเป็นพระพุทธเจ้าได้ หรือทำให้วัตถุใด หลุดพ้นได้ ดังนั้นการนับถือบูชาต่างๆ อาจเป็นเพียงอุบายวิธี ให้เกิดภาพติดตาอยู่เรื่อยๆ ซึ่งจัดเข้าอยู่ใน "อุคคหนิมิตต์" คือ นิมิตต์ติด, คั่นเคย และสงเคราะห์เข้าใน "ทัสสนานุตตริย" คือ ความเห็นอันเป็นมงคล ทำให้เกิดศรัทธาในการใช้ชีวิตดำรงอยู่ในความดี จากการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย เพียงเท่านั้น การใช้คำนี้ ที่เหมาะสม ควรเป็นคำว่า "พุทธสักการะ" จึงจะเป็น ความหมายในทางที่บูชา สักการะพระพุทธรูป ขององค์ศาสดา มากกว่าการใช้คำว่า พุทธาภิเษก แต่อย่างไรก็ดี ศัพท์ หรือ คำต่างๆ ก็

คงไม่พอเพียง และเป็นเรื่องที่สำคัญน้อยกว่าการยึดถือจุดมุ่งหมายและแนวทางไว้ มิให้หลงทาง คือการเน้นปฏิบัติธรรม การทำงาน รักษาศีล การเจริญภาวนา ซึ่งเป็นหัวใจและหลักพื้นฐานของพุทธศาสนิกชนพึงปฏิบัติ

คำว่า “ปลุก” หมายถึง ทำให้ตื่น เช่น คนนอนหลับ ปลุกให้ตื่นเพื่อประกอบการทำงานตามหน้าที่ หรือปลุกคนที่มงายโง่เขลาให้ตื่นจากความมงายโง่เขลา ได้แก่การแนะนำชี้แจงอบรมสั่งสอนให้เขาเกิดปัญญาความรอบรู้ความรอบรู้ความเฉลียวฉลาด เกิดปฏิภาณไหวพริบรู้เหตุ รู้ผล รู้ผิด รู้ชอบ รู้ชั่ว รู้ดี รู้สุข รู้ทุกข์ ให้เขาละสิ่งซึ่งควรละ ประพฤติสิ่งควรประพฤติ สร้างสรรค์ประโยชน์ตนประโยชน์ท่าน สร้างสังคมประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า และสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเอง ครอบครัว หมู่คณะและประเทศชาติเป็นที่สุด

คำว่า “เสก” หมายถึงทำให้ขลังให้ศักดิ์สิทธิ์ คือเสกวัตถุมงคลต่างชนิดและตัวบุคคลให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นในตนของตนเอง มิให้เขาหลงไหลอยู่ในวัตถุมงคลแต่เพียงอย่างเดียว ในคำที่ว่า “มีคาถาเวทมนต์บ่นไว้บ้างกันข้างโล่ เห็นต้นไม้อื่นขึ้นด้วยช่วยคาถา ได้แกงดีมีรสอันโอชา รินน้ำปลาไว้ด้วยช่วยน้ำแกง”

คือ สอนให้เขารู้ คุณค่าของวัตถุมงคลนั้น ๆ ว่า มีคุณค่าอย่างไร โดยให้เขาเพ่งไปที่วัตถุนั้น เช่น พระพุทธรูปที่เป็นพระบูชา และพระเครื่อง มีคุณค่าอยู่ที่ตรงไหนจึงมีคนกราบไหว้ เคารพบูชา ทั้งๆ ที่พระพุทธรูปนั้นผลิตขึ้นจากทองเหลือง ทองแดง โลหะต่างชนิด หิน อัญมณี ปูน ทราช ที่สุดผลิตขึ้นจากไม้แกะสลักทำไมคนจึงกราบไหว้ เคารพบูชา ทั้งนี้ เพราะเนื้อแท้ที่แฝงอยู่ในพระพุทธรูปนั้นคือ พระคุณธรรมอันสูงส่ง ซึ่งได้แก่ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ และพระมหากรุณาธิคุณ เสกให้เป็นคนที่มีภูมิปัญญามีความรอบรู้ เหมือนพระพุทธเจ้าพระองค์ได้ทรงค้นพบ จนเห็นแก่นแท้แห่งความเป็นจริงแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นในโลก แล้วสอนให้ผู้อื่นรู้ด้วย สอนให้เขารู้ว่าพระพุทธเจ้ามีความบริสุทธิ์สะอาดในพระกมลหฤทัย คือ ไม่มีความโลภ ความโกรธ ความเกียวกวาด ผูกอาฆาต จองเวรแก่ใครๆ ทั้งคนที่เป็นที่รัก ทั้งคนที่เป็นศัตรู และสอนให้เขารู้ว่าพระพุทธเจ้ามีพระมหากรุณาแก่สรรพสัตว์ไม่เลือกหน้า ไม่แล้งน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกันไม่เห็นแก่ตัว หากช่วยกันเสกคนให้ตั้งอยู่ในคุณธรรมดังกล่าว ความขลังความศักดิ์สิทธิ์ก็จะเกิดขึ้นในตนของตนเอง (ผ.ผู้เฒ่า, 2539: 63-64)

เมื่อคำนิยามของคำว่า “ปลุกเสก” มาผนวกกันเข้า ก็เป็นอันถือได้ว่าปลุกเสกคนอย่าให้ประมาทหมัวเมามีความขยัน อดทน มีความเมตตากรุณา ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อบรมปัญญาในทางที่ชอบ มีความบริสุทธิ์ใจ ไม่ทำอะไรตามอารมณ์ ใคร่ครวญถึงการทำให้ การพูด การคิด ของตนและคนอื่นจะได้รับความกระทบกระเทือนหรือไม่อย่างไร ทำได้เช่นนี้ การ “ปลุก-เสก” ก็จะทำให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ตามความประสงค์ทุกประการ

การปลุกเสกวัตถุที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ไม่ว่าจะเป็พระพุทธรูปหรือวัตถุมงคลต่าง จะต้องมีการนำเข้าพิธีปลุกเสก มีการสวดมนต์ เห่งจิตเป้าหมายเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ โดยมีพระสงฆ์ผู้มีคุณวุฒิ หรืออาจเรียกว่าเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกระทำพิธีในวัด หรือพระอุโบสถมีพิธีกรรมลับซับซ้อนหลายขั้นตอน เมื่อผ่านพิธีกรรมแล้ววัตถุเหล่านั้นจะกลายเป็นของขลัง เชื่อว่ามีพลังศักดิ์สิทธิ์บรรจุกายในวัตถุเหล่านั้น เรียกว่า "พุทธคุณ" ซึ่งเป็นที่ต้องการของผู้คนโดยเฉพาะในอดีตสำหรับขวัญกำลังใจในการป้องกันภัยอันตราย หรือในปัจจุบันเพื่อเป็นการหารายได้ หรือทำนุบำรุงพุทธศาสนาก็ตาม (อรรถพันธ์ สงวนเสริมศรี, 2540: 23)

ความเชื่อในพระเครื่องที่เรียกว่า "พุทธคุณ" มีอยู่ด้วยกัน 2 ด้านที่สำคัญซึ่งทำให้เชื่อว่าคุณภาพของพระแต่ละองค์มีคุณสมบัติที่แตกต่างกันออกไป คือ

1. แคล้วคลาดปลอดภัยและอยู่ยงคงกระพัน
2. เมตตามหานิยม และโชคกลาง

ความสำคัญของพิธีกรรม

พิธีกรรมเป็นการแสดงออกซึ่งความเชื่อที่สืบทอดกันมา การประกอบพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวข้องกับชีวิต ตั้งแต่เกิดจนถึงชีวิต แม้สิ้นชีวิตไปแล้ว ลูกหลานประกอบพิธีกรรมให้เพื่อให้เกิดความรู้สึกว่าคนที่รักที่ตนรักเคารพ ควรได้รับการเช่นสรวง กราบไหว้ หรือได้รับบุญกุศลที่ทำให้ไปและคนอยู่ข้างหลังมีความอุ่นใจกับการประกอบพิธีกรรมนั้น การประกอบพิธีกรรม เป็นสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้น พิธีกรรมในพระพุทธศาสนา เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์โดยตรงในแง่ที่ต้องปฏิบัติตามพุทธบัญญัติที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ ส่วนฆราวาสผู้ครองเรือนปรารถนาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วประกอบพิธีกรรมนั้นเพื่ออุทิศส่วนกุศล หรือเพื่อความสุขความเจริญ พิธีกรรมทำหน้าที่เป็นเปลือกห่อหุ้มแก่นของศาสนา คือ ศาสนาธรรมให้ความมั่นคงและดำรงอยู่ตลอดไป เป็นพิธีกรรมจึงถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของศาสนา

พิธีกรรมทางศาสนา ถือว่า เป็นองค์ประกอบอย่างหนึ่งของศาสนา แต่ละศาสนาย่อมมีพิธีกรรม ที่จะให้ศาสนิกชนของตนได้ประกอบ เพื่อแสดงถึงศรัทธาของตนต่อศาสนา และเป็นเครื่อง ยืนยันความเชื่อมั่นของตน พิธีกรรมจึงเป็นเครื่องหมาย หรือสัญลักษณ์ของศาสนา พิธีกรรมเป็นการแสดงออกถึงความเชื่อถือทางศาสนาที่เป็นรูปธรรม แทนสิ่งที่เป็นนามธรรมของศาสนานั้น พิธีกรรมที่แสดงออกมาทางศิลปกรรมบ้าง เป็นปฏิมากรรมบ้าง ภาพเขียนบ้าง แสดงออกมาเป็นสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงมนุษย์กับศาสนา พิธีกรรมอาจจะแสดงออกทางส่วนตน เช่นการไหว้พระสวดมนต์ หรืออาจจะมีการเข้าร่วมพิธีกรรมเป็นหมู่เป็นคณะ เช่นการเวียนเทียนในวันสำคัญทางศาสนา พิธีกรรมการรับบุคคลเข้าบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา

พิธีจึงเป็นวิธีการอย่างหนึ่ง ที่กระตุ้นให้ศาสนิกชน เกิดศรัทธาเชื่อมั่นในศาสนาเป็นแรงจูงใจให้เกิดความเชื่อถือ และสามารถโน้มน้าวจิตใจให้เกิดศรัทธาเลื่อมใส

เดือน คำติ (2545: 45) ได้แสดงความสำคัญของพิธีกรรมไว้ดังนี้

1. เป็นเครื่องสร้างความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น ศาสนากลุ่มเทวนิยม แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า ในศาสนาอเทวนิยม แสดงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับผู้ปฏิบัติธรรม
2. เป็นเครื่องสร้างศรัทธาในสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ กิจกรรมในการแสดงพิธีกรรม เช่น การกราบ การไหว้ การสวดมนต์ด้วยเสียงอันดังน่าเกรงขาม รวมทั้งการใช้อุปกรณ์เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน เป็นต้น
3. เป็นเครื่องชักจูง ดึงดูดอารมณ์ ทำให้เกิดความสบายใจ เฝ้ามองใจปรารถนาที่จะรักษารูปแบบเนื้อหาและอุดมคติของพิธีกรรมนั้น พิธีกรรมเป็นเปลือกที่ห่อหุ้มแก่นของศาสนาไว้ พิธีกรรมจึงเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ นำศรัทธาเลื่อมใส เป็นสื่อที่ทำให้ผู้ศรัทธาเข้าถึงแก่นแท้ของศาสนาได้

พิธีกรรมจึงมีความสำคัญต่อจิตใจที่เป็นภาวะที่เร้นลับและศักดิ์สิทธิ์ มีผลต่อสภาพจิตใจของผู้ศรัทธาต่อศาสนา ทำให้มีความสุขและอิ่มใจ และเป็นหนทางที่ชักนำเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดของศาสนาได้ง่ายขึ้น

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต, 2537: 24) ให้แสดงความเห็นว่า อีกด้านหนึ่ง พิธีกรรมเป็นสิ่งน้อมจิตใจให้เกิดความเลื่อมใส และเพิ่มพูนศรัทธา เพราะพิธีกรรมที่ทำถูกต้องจะมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความพรักพร้อม ความพร้อมเพรียง และความประสานกลมกลืน เช่น คนเป็นร้อยเป็นพัน ถ้าสวดมนต์ประสานเสียงกัน กิริยาจากก็เรียบร้อย ทำให้เกิดศรัทธาปลาทะพร้อมกัน

อย่างไรก็ตาม พิธีกรรมมีความสำคัญต่อการปลูกฝังความเลื่อมใสศรัทธาของผู้ที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เลื่อมใส และสร้างความผูกพันทางจิตใจระหว่างผู้ที่เลื่อมใสแล้วให้เลื่อมใสยิ่งขึ้นต่อสิ่งที่ตนเคารพบูชา พิธีกรรมยังมีความหมายมากกว่านี้อีก คือเป็นเครื่องฝึกวินัย หรือเป็นพื้นฐานในการฝึกฝนพัฒนาคนในด้านศีลอีกด้วย

ประเภทของพิธีกรรมในพระพุทธศาสนา

คำว่า พิธี คือ แบบแผนหรือแนวทางการปฏิบัติงานอย่างเป็นระบบ เป็นขั้น เป็นตอนอันจะทำงานที่จัดขึ้นเป็นไปด้วยความถูกต้อง ราบรื่น เรียบร้อยและบรรลุจุดหมายของงาน กรรม คือ การกระทำ เพราะฉะนั้น คำว่า พิธีกรรม หมายถึง การกระทำที่มีแบบแผน (กรมการศาสนา, 2547:1) ระเบียบพิธีการที่ผู้ประกอบพิธีทางศาสนาสร้างสรรคขึ้น ดูศักดิ์สิทธิ์และขลัง สร้างความเชื่อมั่น และก่อให้เกิดศรัทธาต่อศาสนา พิธีกรรมทางศาสนาเป็นสิ่งที่ขโมใจให้ศาสนิกชนมีความชื่นใจ อิ่มใจ พิธีกรรมทางศาสนา จึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญสร้างเชื่อมั่น ให้เกิดขึ้นกับศาสนิกชน

จนกว่าจะเจาะหรือทำลายเปลือกทะลุไปสู่แก่นแท้ของศาสนา คือ ศาสนธรรมอันเป็นแก่นแท้ ศาสนพิธีจึงมีเป็นองค์ประกอบที่มีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของศาสนาเช่นกัน

หลักศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา แยกออกเป็น 2 ประเภท ตามหลักประเภทของผู้ประกอบพิธีกรรม คือ

1. พิธีกรรมของพระสงฆ์พิธีกรรมที่เป็นหน้าที่ และเป็นกิจเฉพาะของพระสงฆ์ต้องปฏิบัติตามวินัย ตามพุทธบัญญัติที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้แบ่งออกเป็นประเภท คือ
  - 1.1. อปโลกนกรรม คือ พิธีกรรมที่พระสงฆ์ต้องกระทำในที่ประชุมสงฆ์ ไม่ต้องสวดญัตติ เป็นพิธีกรรมทั่วไป ไม่ต้องทำในอุโบสถ เช่น การแจกภัตแก่พระสงฆ์ การอปโลกน์กฐิน (การขออนุญาต) เพื่อถวายผ้ากฐินแก่พระสงฆ์รูปใดรูปหนึ่งเป็นต้น
  - 1.2. ญัตติกรรม เป็นพิธีกรรมที่ต้องประชุมสงฆ์เป็นวรรค ต้องปฏิบัติตามพระวินัยอย่างเคร่งครัด ต้องมีพระสงฆ์จำนวนที่เพียงพอ สำหรับพิธีกรรมแต่ละประเภท และต้องกระทำในอุโบสถ มีญัตติกรรม เป็นพิธีที่พระสงฆ์ต้องสวดญัตติ 1 ครั้ง (ข้อเสนอ) เช่น การสวดพระปาฏิโมกข์ การทำพิธีปวารณาในวันออกพรรษา ญัตติหุติยกรรม พิธีกรรมที่ต้องสวดญัตติ 1 ครั้ง สวดอนุสาวนา (การขอคำปรึกษา) 1 ครั้ง เช่น การสวดในพิธีกรานกฐิน ญัตติจตุตถกรรมวาจา พิธีกรรมที่ต้องตั้งญัตติ 1 ครั้ง และสวดอนุสาวนา 3 ครั้ง เช่น การอุปสมบท เป็นต้น
2. พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน เป็นพิธีกรรมที่พุทธศาสนิกชนจัดขึ้น เพราะปรารถนาเหตุอย่างหนึ่งอย่างใดแล้วประกอบพิธีทางศาสนาขึ้น การประกอบพิธีกรรมนั้นโดยทั่วไปมี 2 ประเภท คือ งานมงคล เป็นงานทำบุญสร้างกุศลขึ้นเพื่อให้เกิดความสุขความเจริญ เช่น ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน เป็นต้น และงานอวมงคล เป็นงานที่ปรารถนาเหตุที่นำมาซึ่งความสูญเสียคนที่รักหรือญาติพี่น้อง แล้วทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไป เช่น การทำบุญ 7 วัน 50 วัน หรือ 100 วัน เป็นต้นซึ่งเกี่ยวข้องกับการทำบุญ

3.2 อิทธิฤทธิ์-ปาฏิหาริย์ในหลักคำสอน

ในหลักคำสอนที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ นั้น ได้กล่าวถึง อิทธิฤทธิ์และปาฏิหาริย์ไว้ดังมีตัวอย่างที่ยกมา(ไชย ณ พล, 2539) พอสังเขปดังนี้

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฤทธิ์มี 10 ประการ ฤทธิ์ 10 ประการ คือ

ฤทธิ์ที่เกิดเพราะอธิษฐาน 1 ฤทธิ์ที่แผลงได้ต่างๆ 1 ฤทธิ์ที่สำเร็จด้วยใจ 1 ฤทธิ์ที่แผไป ด้วยญาณ 1 ฤทธิ์ที่แผไปด้วยสมาธิ 1 ฤทธิ์ของพระอริยะ 1 ฤทธิ์ที่เกิดแก่ผลกรรม 1 ฤทธิ์ของท่านผู้มีบุญ 1 ฤทธิ์ที่สำเร็จแต่วิชา 1 ฤทธิ์เพราะการประกอบถูกส่วน 1 ฯ

อธิษฐานฤทธิ์

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฤทธิ์ที่เกิดเพราะอธิษฐานเป็นไฉน?

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมแสดงฤทธิ์ได้เป็นอันมาก คือคนเดียว เป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุกำแพง เขาไปได้ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นต่ำลงแม้ในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำ ไม่แตกเหมือนบนแผ่นดินก็ได้ เหาะไปในอากาศเหมือนนกก็ได้ ลูบคลำพระจันทร์ พระอาทิตย์ ซึ่งมี ฤทธิ์มีอำนาจพม่าด้วยฝ่ามือก็ได้ใช้อำนาจทางกายไปตลอดพรหมโลกก็ได้

ฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยญาณ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยญาณเป็นไฉน?

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การละนิวาสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยอนิจจานุปัสสนา เพราะเหตุนั้น จึงเป็นฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยญาณ การละสุขสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยทุกขานุปัสสนา การละอึดตัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยอนัตตานุปัสสนา การละความเพลิดเพลินยอมสำเร็จได้ด้วยนิพพิทานุปัสสนา การละราคะ ย่อมสำเร็จได้ด้วยนิโรธานุปัสสนา การละความยึดถือ ย่อมสำเร็จได้ด้วยปฏินิสส์คานุปัสสนา เพราะเหตุนี้จึงเป็นฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยญาณ ดังท่านพระพทกฺกะ ท่านพระสังกัจจะ ท่านพระภูตपालละมีฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยญาณ นี่เป็นฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยญาณ

ฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยสมาธิ

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยสมาธิเป็นไฉน?

ดูกรภิกษุทั้งหลาย การละนิวรณ์ ย่อมสำเร็จได้ด้วยปฐมฌาน เพราะเหตุนี้ จึงเป็นฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยสมาธิ การละวิตกวิจารณ์ ย่อมสำเร็จได้ด้วยทุติยฌาน เพราะเหตุนี้ จึงเป็นฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยสมาธิ การละปีติ ย่อมสำเร็จได้ด้วยตติยฌาน ฯลฯ การละสุขและทุกข์ ย่อมสำเร็จได้ด้วยจตุตถฌาน ฯลฯ การละรูปสัญญา ปฏิขสัญญา นานัตตสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยอากาสาณัญญาจายตนสมาบัติ ฯลฯ การละอากาสาณัญญาจายตนสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยวิญญาณัญญาจายตนสมาบัติ ฯลฯ การละวิญญาณัญญาจายตนฌาน ย่อมสำเร็จได้ด้วยอากิญจัญญาจายตนสมาบัติ ฯลฯ การละอภิญญาจายตนสัญญา ย่อมสำเร็จได้ด้วยเนวสัญญานาสัญญาจายตนสมาบัติ เพราะเหตุนี้ จึงเป็นฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยสมาธิ ดังท่านพระสารีบุตร ท่านพระสญชีวะท่านพระขานุกโกณฑัญญะ อุตตราอุบาสิกา สมารดีอุบาสิกา มีฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยสมาธิ นี่เป็นฤทธิ์ที่แผ่ไปได้ด้วยสมาธิ

ท่าน ธรรมวิตกฺโก ภิกษุ(2514: 65-67) กล่าวไว้ว่า เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระเครื่องนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้จริงในเรื่องของ "อำนาจจิต" แต่ต้องเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้สร้างพระเครื่องกับผู้นับถือขั้นแรกผู้สร้างคือ ผู้ที่ถ่ายทอดปราณ หรืออำนาจจิตลงในวัตถุที่จะถ่ายทอดจะต้องเป็นผู้มีอำนาจจิตสูง ถ่ายทอดไปโดยไม่เห็นแก่อามิสสินจ้างใดๆ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ และเป็นผู้มีศรัทธา ส่วนผู้ที่นับถือจะต้อง มีศรัทธาจริงใจ มีจิตเพ่งอยู่กับวัตถุศักดิ์สิทธิ์นั้น จนเกิดเป็นพลังจิตของตนเองขึ้นด้วย เป็นความเชื่อมั่นจึงเกิดอำนาจ และอิทธิฤทธิ์ ถ้าผู้นับถือมีใจมั่นเองไม่ต้องมีพระก็ได้ เพราะพลังใจของตัวเองนั้นก็มีความเข้มแข็ง

ท่านเล่าว่ามีเรื่องเล่ากันมาแต่โบราณว่า ชายหนุ่มคนหนึ่งมีพระศักดิ์สิทธิ์อมไว้ในปาก แล้วเดินทางไปถูกโจรผู้ร้ายหลายคนทำร้าย ชายหนุ่มผู้นี้ผู้พลางก็นึกถึงพระไปพลาง บังเอิญถูกต่อที่ปาก พระที่อมอยู่ก็กระเด็นหลุดไปจึงก้มลงเก็บ แต่ขณะนั้นไม่มีเวลาดูจึงหยิบเอาลูกเขียดอมใส่ปาก เมื่ออมลูกเขียดอยู่ในปากลูกเขียดก็ตื่น ชายหนุ่มผู้นั้นดีใจว่าพระช่วยแล้วถึงกับเต้นได้ ก็เกิดกำลังใจสู้จนกระทั่งผู้ร้ายเหล่านั้นแตกหนีไป เมื่อได้ชัยชนะแล้ว ก็เอาพระออกมาดู อพิโรธกลายเป็นลูกเขียดไป นี่เป็นเครื่องแสดงว่าอำนาจจิตคือความมั่นใจ เมื่อมีความมั่นใจ จิตก็เกิดพลัง สามารถทำได้ทุกอย่าง แม้กระทั่งไม่มีพระห้อยคอก็ทำอะไรได้สำเร็จ ส่วนพระจะศักดิ์สิทธิ์หรือไม่ ก็เป็นเรื่องที่กล่าวไว้ข้างต้น แต่จะศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น เมื่อผู้นับถือมั่นใจ*

ส่วนในเรื่องการนับถือว่าพระที่ห้อยคอหรือบูชาที่บ้าน จะอำนวยประโยชน์ให้ทุกประการ ดังที่ปรารถนา โดยไม่ต้องทำอะไรเลยนั้น ท่านธมฺมวิตุกโก ได้ให้ความเห็นว่าเป็นการนับถือในทางที่ผิด เป็นการอ่อนวอน อยากได้อะไรง่ายๆ โดยไม่ต้องทำอะไร ท่านกล่าวว่าถ้าใครอยากได้อะไร โดยการขอร้อง โดยการอ่อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้ว คงไม่มีใครต้องทุกข์ยาก แต่ทุกวันนี้ก็เห็นแล้วว่าทุกคนไม่ได้เป็นเช่นนั้น นี่เป็นเครื่องแสดงว่าทุกคนขอร้องไม่ได้ ถ้าอยากได้ต้องประพฤติ ปฏิบัติตามไปด้วย โดยประพฤติปฏิบัติตามธรรม เช่น ...

1. ทาน ให้เป็นสิ่งของของตนแก่ผู้อื่นที่ควรเป็น
2. ปิยวาจา เจรจาวาจาที่อ่อนหวาน
3. อุตถจริยา ประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น
4. สมานัตตตา ความเป็นคนมีตนเสมอไม่ถือตน**

เมื่อประพฤติปฏิบัติได้ดังนี้ จะมีคนเมตตา และเมื่อต้องการให้คนอื่นเมตตาตัวเอง ตัวเองก็ต้องมีเมตตาต่อคนอื่นด้วย และด้วยอานิสงส์ของเมตตาก็จะทำให้ผู้นั้นไม่ได้รับอันตรายจากอาวุธทุกชนิด โดยไม่ต้องหนีหนีหว แต่ด้วยอานิสงส์ของเมตตาที่ตนได้ประพฤติปฏิบัติอยู่เสมอ ถ้าต้องการให้มีเงินทอง มีลาภผล ก็ต้องประพฤติปฏิบัติในธรรม ดังนี้คือ

1. อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความมั่น
2. อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา
3. กัลยาณมิตรตา ความมีเพื่อนเป็นคนดี ไม่คบคนชั่ว
4. สมชีวิตา ดำรงชีวิตโดยสมควรตามกำลัง***

* ท่านธมฺมวิตุกโก ภิกขุ อธิบายในเรื่อง พระเครื่องศักดิ์สิทธิ์จริงหรือไม่ รวบรวมโดย การุณย์ เหมวนิช

** หลักธรรมในสังคหวัตถุ๔ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสงเคราะห์

***หลักธรรม ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔ (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยความสุขขั้นต้น

เมื่อประพฤติปฏิบัติธรรมตามที่กล่าวข้างต้นก็จะมีลาภผล มีเงินทอง ไม่ยากจน นับถือพระอย่างนี้ จึงเรียกว่านับถือพระในทางที่ถูกต้อง และ พระนั้นก็ศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น ช่วยคุ้มครองให้ได้ เพราะผู้นับถือมีคุณธรรมดี (พระในที่นี้ผู้เขียนขอเสริมว่า ในความหมายนั้นหมายถึงได้ 2 แบบ คือ พระที่เป็นวัตถุตัวแทนของสิ่งยึดเหนี่ยวนำสู่การประพฤติปฏิบัติดี และพระที่หมายถึงพระธรรม คำสั่งสอน แนวทางปฏิบัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า) และคนที่มีคุณธรรมความดีจิตใจย่อมผ่องใส เป็นสมาธิได้ง่าย พลังจิตก็มาก ช่วยให้พระที่น้อยศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้น บางคนอาจจะเถียงว่า ประพฤติปฏิบัติแล้วไม่ได้ดีแต่อย่างใด บางคนทำชั่วเสียด้วยซ้ำกลับมีความสุขสบาย

ในข้อนี้ท่านธมฺมวิตุกโก ได้สั่งสอน เรื่อง "กรรม" ไว้ว่า เพราะคนมีกรรมเวรที่แตกต่างกัน คนที่มี บุญกรรม* มาดี คือได้สร้างกุศลกรรมดีมาแล้วในอดีต จะเป็นชาติก่อนหรืออย่างไรก็ตาม เมื่อมาประพฤติปฏิบัติในชาตินี้ คือมี "อตฺตสมฺมาปณฺธ" ย่อมได้รับผลของการกระทำนั้นยิ่งกว่าผู้ที่ไม่ได้สร้างสมความดีมาก่อนในอดีต แต่อย่างไรก็ตามผู้ประพฤติธรรมย่อมได้รับผลเสมอเทียบเท่าแน่นอน อีกประการหนึ่งอย่าเพิ่งคิดว่าทำความดีแล้ว จะต้องมีลาภผลเป็นเงินทองนั้นเป็นเรื่องเข้าใจผิดทำความดีแล้วต้องได้ความดีต่างหากคือสิ่งที่ถูกเรียกว่าทำความดีเพื่อความดีและท่านธมฺมวิตุกโก ยังได้ให้ข้อคิดว่าการนับถือพระโดยคิดว่าความศักดิ์สิทธิ์ของพระจะช่วยตัวเองในทุกกรณี โดยตัวเองไม่ต้องทำความดีเลย เป็นการนับถือในทางที่ผิด เป็นมิจฉาทิฎฐิ พระแม้จะศักดิ์สิทธิ์เพียงใดก็ไม่อาจจะช่วยผู้มันได้ ถ้าผู้นับถือไม่ช่วยตัวเองด้วย

พระครูจันทสิริธ (2545)ให้ทัศนะว่า คนในสังคมไทยปัจจุบันนี้ แบ่งได้เป็น 3 ประเภท ประเภทที่ 1 นับถือพระพุทธศาสนาและเชื่อในเรื่องของอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ต่างๆ ประเภทที่ 2 เชื่อธรรมะ แต่ไม่เชื่อวัตถุมงคลจึงไม่ยุ่งเกี่ยวกับวัตถุเหล่านั้น ประเภทที่ 3 ก็นับถือและเชื่อทั้งสองฝ่าย

ผู้นับถือพุทธศาสนาในเมืองไทยนี้ มีความเข้าใจในพุทธศาสนาแตกต่างกัน บางคนก็เข้าใจอย่างถ่องแท้ถึงแก่นของทางศาสนา บางคนก็เข้าใจเพียงเปลือกนอก และพุทธศาสนาในเมืองไทยก็ปนเปื้อนกับศาสนาอื่น เช่น ศาสนาพราหมณ์ จนผู้ที่ไม่เข้าใจพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแล้ว แยกไม่ออกเลยว่า พุทธศาสนาที่แท้เป็นอย่างไร ฉะนั้นสำหรับผู้ที่ยังไม่เข้าใจพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแล้ว ก็หวังจะให้พระที่สร้างเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งจิตใจของผู้นับถือ ดีกว่าที่จะให้เขาเดินเปะปะไปเอง เปรียบเสมือนมีพี่เลี้ยงช่วยประคับประคอง เพื่อว่าวันหนึ่งเขาจะมีโอกาสได้เข้าใจพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง สำหรับผู้ที่เข้าใจพุทธศาสนาอย่างแท้จริงแล้ว ก็คงไม่ต้องการพระเป็นพี่เลี้ยง

* บุญกรรม หมายถึงกรรมที่ทำไว้ในอดีต, กรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน

การใช้เหตุผลวิจารณ์ญาณในการไตร่ตรองเหตุ ไม่เชื่อถือสิ่งหรือเรื่องงมงายมี ตัวอย่างหลักคำสอนจากพระไตรปิฎกว่าด้วย ความเป็นคนมีเหตุผล ไม่เชื่อถืองมงาย (พระธรรมปิฎก, 2544: 181) เช่น :

คนพาลมีกรรมดำ ถึงจะแล่นไปยัง (แม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ คือ) แม่น้ำพาหุกา ทำน้ำอภิกก กะ ทำน้ำคยา แม่น้ำสุนทริกา แม่น้ำสรสดี แม่น้ำปยาละ และแม่น้ำพามุติ เป็นนิตย์ ก็บริสุทธฺิ ไม่ได้แม่น้ำสุนทริกา ทำน้ำปยาละ หรือแม่น้ำพาหุกา จักทำอะไรได้ จะชำระนรชนผู้มีเวร ผู้ทำ กรรม อันหยาบช้าผู้มีกรรมชั่วนั้นให้บริสุทธฺิไม่ได้เลย

(แต่) ผู้คนฤกษ์ (ฤกษ์ดีเยี่ยม) ย่อมสำเร็จทุกเมื่อ แก่บุคคลผู้บริสุทธฺิ อุโบสถก็สำเร็จทุก เมื่อแก่ผู้บริสุทธฺิ วัตรของบุคคลผู้หมัดจดแล้วมีการงานสะอาด ย่อมสำเร็จผลทุกเมื่อ

ดูกรพราหมณ์ ท่านจงอาบตนในหลักธรรมนี้เกิด จงสร้างความเกษมแก่สัตว์ทั้งปวงเกิด ถ้าท่านไม่กล่าวเท็จ ไม่เบียดเบียนสัตว์ ไม่ทำอกุศลนาทาน เป็นผู้มีศรัทธา หากความตระหนี่มิได้ไซ้ร ท่านจะต้องไปทำน้ำคยาทำไม แม่น้ำดีของท่านก็เป็นแม่น้ำคยาแล้ว (ม.มู.12/98/70)

ถ้าแม้บุคคลจะพ้นจากบาปกรรมได้ เพราะการอาบน้ำ (ชำระบาป) กบ เต่า นาค จระเข้ และสัตว์เหล่าอื่นที่เที่ยวไปในแม่น้ำ ก็จะไปสู่วรรคแน่นอน...ถ้าแม่น้ำเหล่านี้พึงนำบาปที่ ท่านทำไว้แล้วในกาลไปได้ไซ้ร แม่น้ำเหล่านี้ก็พินาบุญของท่านไปด้วย (ช.เถรี. 26/466/473)

ความสะอาดจะมีเพราะน้ำ(ศักดิ์สิทธิ์) ที่คนจำนวนมากพากันไปอาบน้ำก็ไม่ ผู้ใดมีศีลจะมี ธรรม ผู้นั้นจะเป็นผู้สะอาด เป็นพราหมณ์ (ช.จ. 25/46/81)

ผู้ใดไม่ถือมงคลตื่นข่าว ไม่ถืออูกกาบาต ไม่ถือความฝัน ไม่ถือลักษณะดีหรือชั่ว ผู้นั้นชื่อว่า ล่วงพ้นโทษแห่งการถือมงคลตื่นข่าว ข้ามพ้นกิเลสเทียมแอกที่ผูกสัตว์ไว้ในภพไปเสียได้ ย่อมไม่ กลับมาเกิดอีก (ช.ชา. 27/87/28)

ประโยชน์ได้ล่วงเลยคนเขลาผู้มัวค่านวนนับฤกษ์อยู่ ประโยชน์เป็นตัวฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวจักทำอะไรได้ (ช.ชา 27/49/16)

บุคคลประพฤติชอบเวลาใด เวลานั้น ได้ชื่อ เป็นฤกษ์ดี มงคลดี เป็นเข้าดี อรุณดี เป็นขณะ ดี ยามดี และเป็นอันได้ทำบูชาดีแล้วในท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ทั้งหลาย แม้กายกรรมของเขา ก็ เป็นสิทธิโชค วาจักรกรรม ก็เป็นสิทธิโชค มโนกรรม ก็เป็นสิทธิโชค ประณิธานของเขาก็เป็นสิทธิโชค ครั้นกระทำกรรมทั้งหลายที่เป็นสิทธิโชคแล้ว เขาย่อมได้ประสบแต่ผลที่มุ่งหมายอันเป็นสิทธิโชค (อง.ติก. 20/595/378)

การลงมือทำ ไม่รอคอยความหวังจากการอันวอนปรารถนา เช่น :-

ไม่ควรหวนละห้อยถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่พึงเพ้อฝันถึงสิ่งที่อยู่ภายนอกหน้า สิ่งใดเป็นอดีต สิ่งนั้นก็ ผ่านไปแล้ว สิ่งใดเป็นอนาคต สิ่งนั้นก็ยังไม่มาถึงส่วนผู้ใดเห็นประจักษ์ชัดสิ่งที่เป็นปัจจุบัน อันเป็น ของแน่นอนไม่คลอนแคลน ขอให้ผู้นั้นครั้นเข้าใจชัดแล้ว พึงเร่งชวนชวายุปฏิบัติให้ลุล่วงไปในที่

ไม่ควรหวนละห้อยถึงสิ่งที่ล่วงแล้ว ไม่พึงเพ้อฝันถึงสิ่งที่อยู่ภายหน้า สิ่งใดเป็นอดีต สิ่งนั้นก็ผ่านไปแล้ว สิ่งใดเป็นอนาคต สิ่งนั้นก็ยังไม่มาถึงส่วนผู้ใดเห็นประจักษ์ชัดสิ่งที่เป็นปัจจุบัน อันเป็นของแน่นอนไม่คลอนแคลน ขอให้ผู้นั้นครั้นเข้าใจชัดแล้ว พึงเร่งชวนชววยปฏิบัติให้ลุล่วงไปในที่นั้นๆ เร่งทำความเพียรเสียแต่วันนี้ ใครเล่าพึงรู้ว่า จะตายในวันรุ่ง เพราะสำหรับพระยามัจจุราษ เจ้าทัพใหญ่ นั้น เราทั้งหลายไม่มีทางผิตเพี้ยนเลย(พระธรรมปิฎก, 2544:172-173)

ผู้ที่ดำรงชีวิตอยู่อย่างนี้ มีความเพียร ไม่เกียจคร้าน ทั้งกลางวันและกลางคืน ผู้นั้นแท้ พระสันตมุนีตรัสว่า เป็นผู้มั่งแต่ละราตรีนาโศก (ภทเทภรตต์) (ม.อ. 14/527/348; ๓๕๓)

ดูกรคฤหบดี ธรรม 5 ประการนี้ เป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ เป็นของได้ยากในโลก คือ อายุ...วรรณะ...สุข...ยศ...สวรรค์ ธรรม 5 ประการนี้... เราไม่กล้าว่าจะพึงได้มาเพราะการอ้อนวอน หรือเพราะความปรารถนา ถ้าการได้ธรรมทั้ง 5 นี้ จะมีได้เพราะการอ้อนวอนหรือเพราะความปรารถนาแล้วไซ้ไรใครในโลกนี้ จะพึงเสื่อมจากอะไร

ดูกรคฤหบดี อริยสาวกผู้ปรารถนาอายุ (ยืน) ไม่พึงอ้อนวอนหรือมัวเพิลิดเพิลินกับอายุ เพราะการอยากได้อายุ นั้นเลย อริยสาวกผู้ปรารถนาอายุ พึงปฏิบัติข้อปฏิบัติที่จะเป็นไปเพื่ออายุ เพราะข้อปฏิบัติอันเป็นไปเพื่ออายุที่ปฏิบัติแล้วนั้นแหละ จึงจะเป็นไปเพื่อการได้อายุ อริยสาวกนั้นย่อมเป็นผู้ได้อายุ ไม่ว่าจะ เป็นของทิพย์หรือของมนุษย์...

ผู้ปรารถนาวรรณะ...สุข...ยศ...สวรรค์ ก็พึงปฏิบัติข้อปฏิบัติที่จะเป็นไปเพื่อวรรณะ...สุข...ยศ...สวรรค์ (อง.ปญจก.22/47/51)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่หมั่นประกอบความเพียรในการฝึกอบรมจิตถึงจะมีความปรารถนาว่า "ขอให้จิตเราหลุดพ้นจากอาสวะเกิด" ดังนี้ จิตของเธอจะหลุดพ้นไปจากอาสวะได้ก็หาไม่... เหมือนไข่ไก่ 8 ฟอง ก็ตาม 10 ฟองก็ตาม 12 ฟองก็ตาม ที่แม่ไก่ไม่นอนทับ ไม่กก ไม่ฟัก ถึงแม่แม่ไก่จะมีความปรารถนาว่า "ขอให้ลูกของเราใช้ปลายเล็บหรือจงอยปาก ทำลายเปลือกไข่ออกมาโดยสวัสดิ์เกิด" ดังนี้ ลูกไก่จะใช้ปลายเล็บหรือจงอยปาก ทำลายเปลือกไข่ออกมาได้ก็หาไม่(ส.ช. 17/261/186)

ท่านปัญญาบัณฑิต(พระธรรมโกษาจารย์ , 2542: 79-84) กล่าวว่าคนในเมืองไทยเวลานี้ นับถือศาสนาพุทธปนไสยศาสตร์ เป็นไสยศาสตร์หลายเปอร์เซ็นต์ จะเรียกว่า 95 เปอร์เซ็นต์ก็ได้ ที่เป็นพุทธแท้ๆ จริงๆ ไม่ค่อยมี แม้พระสงฆ์องค์เจ้าก็เป็นไสยศาสตร์ไปหมด หลวงพ่อต่างๆ เป็นไสยศาสตร์ทั้งนั้น ไม่ได้ตั้งเพราะธรรมะของพระพุทธเจ้าเลย ที่ตั้งไปแง่ธรรมะก็มีท่านเจ้าคุณพุทธทาส ท่านเจ้าคุณประยุทธ์ เรียกว่าส่งเสริมธรรมะอยู่ ท่านเจ้าคุณพุทธทาสนี้เป็นองค์แรกในยุคนี้ ที่ฟื้นฟูความเข้าใจของชาวพุทธให้ถูกต้อง ท่านเสียสละชีวิตทำงานนี้ตลอดเป็นเวลาถึง 60 กว่าปี คนได้รู้จักกันมากพอสมควร แต่ก็ยังไม่แพร่หลายในหมู่คนทั่วไป ยังสู้อาจารย์ปลุกๆ เสกๆ ลงเลขลงยันต์ไม่ได้ เพราะการโฆษณาให้คนเชื่อมั่นไปในแนวทางอย่างนั้น

หนังสือพิมพ์ในสมัยนี้ทุกฉบับด้านหลังของหนังสือพิมพ์ มีแต่ลงเรื่องพระเครื่อง ของขลัง ของหลวงปู่ นั้น ของหลวงปู่ นี้ เต็มไปหมด ไม่ค่อยมีธรรมะอันเป็นหลักคำสอนลงไปเลย ชายพระกัน เป็นงานใหญ่ ปลุกเสกกัน แม้วัดใหญ่ๆ ในกรุงเทพฯ ก็ปลุกเสก ปิดประกาศว่ามีอย่างนั้น มีพระ อย่างนี้ชาย ดูแล้วมันชายหน้า เพราะว่ามันไม่สมศักดิ์ศรีกับวัดใหญ่ๆ ที่เป็นที่อยู่ของผู้รู้ เป็น เปรียบหลายประโยค แต่ว่าไปส่งเสริมสิ่งมงาย ทำให้คนหลงผิดเข้าใจผิดกันด้วยประการต่างๆ ที่มีแพร่หลายทั่วไป แล้วก็หนักขึ้นทุกวัน เพราะการโฆษณาเวลานี้มันทันสมัย แทนที่เราจะใช้เครื่อง โฆษณาให้ไปในทางที่ถูกต้อง กลับส่งเสริมแต่เรื่องมงายไร้สาระกันทั้งนั้น นี่คือนิเวศของชาวพุทธ ในประเทศไทย แล้วก็ปัญหาที่น่าคิดน่าวิตกกังวลอยู่เหมือนกันว่า ถ้ายังเป็นอยู่อย่างนี้ ธรรมะ ของพระพุทธเจ้า จะถูกปิดบังไว้หมดด้วยความโง่ความหลงเหล่านี้

คงต้องกลับไปดูว่า ทำไมพระพุทธศาสนา จึงหายไปจากอินเดีย เวลานี้ชาวอินเดียไม่รู้จัก หลักธรรมของพระพุทธศาสนา มีอยู่แต่วัตถุ สถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า พุทธศาสนาหายไป จากอินเดียเพราะอะไร เพราะวาพระเราไม่มีจุดยืน ไม่มีจุดยืนหลักการของพระพุทธเจ้า เดี่ยวนี้ พระก็เหมือนกับพราหมณ์แล้ว คนก็ไม่นับถือไม่บูชา พระเลยหนีไปจากประเทศอินเดีย พราหมณ์ เข้ามาแทน ชาวอินเดียก็เป็นอินดูกันต่อไป แต่ว่าในสมัยหลังนี้ มีคนชั้นปัญญาชนสนใจ พระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง แล้วก็ช่วยกันประกาศ ช่วยกันสอนตามมหาวิทยาลัยต่างๆแต่มันก็น้อย ประชาชนทั่วไปยังไม่เข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่าไร

แล้วการสร้างวัดนี้ก็ชอบการสร้างใหญ่ สร้างเจดีย์ใหญ่ สร้างพระพุทธรูปใหญ่ สร้างของ ใหญ่กันทั้งนั้น สร้างไปทำไมกันหนักหนาของใหญ่แล้วเอาเงินที่ไหนมาสร้าง ก็ต้องขายพระเพื่อเอา มาสร้าง แม้แต่ทางราชการก็พลอยส่งเสริมด้วยราชการจะทำอะไรก็เสกพระขาย ทำรูปในหลวง ขายบ้าง อะไรต่ออะไรเวลานี้ชายกันเรื่อยไป นิยมวัตถุกันหมดไม่ส่งเสริมการเผยแพร่ธรรมะให้คนเข้าใจ

ท่านปัญญา ได้แสดงความเห็นอีกว่าถ้าเราใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้าปานนี้ก็ เจริญก้าวหน้ากว่านี้ รู้จักช่วยตัวเองมากกว่าที่เป็นอยู่ในบัดนี้ ถ้านักบริหารเอาหลักธรรมของ พระพุทธเจ้ามาใช้ ก็ไม่ต้องไปเป็นซีซ่า IMF ที่เราต้องไปยืมเงินเขามาใช้ เราหมดเนื้อหมดตัว ประเทศไทยเวลานี้มันล้มละลายแล้วเพราะเราไม่เอาหลักธรรมของพระพุทธเจ้ามาใช้ เราไม่ช่วย ตัวเองไม่พึ่งตัวเอง คิดแต่จะไปยืมเขาดตลอดเวลา ให้คนอื่นมาช่วย ก็ต้องประเคนประเทศให้เขา เงินทองก็ไม่มีไปขอเขามาใช้

อิณาทานัง ทุกขัง โลกเก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก เดี่ยวนี้คนไทยทุกคนเป็นหนี้แล้ว พระสงฆ์องค์เจ้าก็คอยเป็นหนี้กับเค้าด้วย คนละหลายหมื่น เป็นหนี้ทั่วกัน เพราะเราไม่ประพฤติ ธรรม ไม่ช่วยตัวเอง ไม่พึ่งตัวเอง เราจึงเป็นหนี้

ความเชื่อในทางกระทำก็เหมือนกัน เราไม่ได้เชื่อตามหลักการของพระพุทธเจ้า ที่เชื่อว่า ทำ ดีดี ทำชั่วชั่ว ความดี ความชั่ว ความสุข ความทุกข์ ความเสื่อม ความเจริญ ที่เกิดขึ้นในชีวิตของเรา

นั่น มันเกิดที่ตัวเอง เราเอาชีวิตไปฝากไว้กับดวงดาวในท้องฟ้า ไปฝากไว้กับอะไรต่ออะไร ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ถูกต้องทั้งนั้น

พระพุทธเจ้าตีเตียนว่า นักชัตตัง ปะฏิมาเนนตัง อัดโต พาลัง อุปัจจาอะ อัดโต อัดทัสสะ นักชัตตัง กิง กะริสสันติ ตาระกา คนปัญญาอ่อนมัวแต่ไปนั่งดูดาวดูเดือนอยู่ ประโยชน์มันก็เลยไปเสีย ประโยชน์มันเป็นฤกษ์อยู่ในตัวแล้ว ดวงดาวในท้องฟ้าจะช่วยอะไรได้ เราไม่ตื่นตัว ไม่ว่องไว ไม่ก้าวหน้า เพราะไปคำนึงว่า อะไรในเวลาไหนมันถึงจะดี วันเวลามันไม่ตีไม่ชัวอะไร มันเรื่องสมมุติ มันตีชัวตรงที่เราทำ

อย่างเวลานี้เรามา นั่งฟังการสัมมนา มนต์เวลานี้ แต่ถ้าเวลานี้เราไปล้อมวงเล่นไพ่ ไปกินเหล้า ไปอยู่สนามม้า มันก็จัญไร เวลานั้นมันไม่ดี ไม่ใช่ไม่ดีเพราะเวลาแต่ไม่ดีเพราะเราทำไม่ดี ที่นี้เราไปเชื่ออย่างนั้นพระในกรุงเทพฯ เป็นหมอดูครึ่งวัด วัดบางวัดก็มีแต่หมอดูทั้งนั้นไม่มีนักเทศน์ นักสอนสังกัจฉ์ วัดสุทัศน์ มีนักเทศน์อยู่องค์หนึ่ง มีอยู่องค์เดียวทั้งวัด นอกนั้นหมอดูทั้งนั้นคณะหนึ่งมีตั้งสององค์สามองค์ หากินกับพวกปัญญาอ่อน นั่งปลุกเสกกันอยู่อย่างนั้น แล้วทำอะไรมันจะก้าวหน้าได้ มันได้ปัจจัยแต่มันไม่ได้คุณค่าทางจิตใจ พวกพระหมอดูนี้รำรวยวันหนึ่งได้เงินเป็นหมื่น ได้เงินมากแต่ไม่ได้ช่วยให้คนเหล่านั้นฉลาดขึ้น เป็นอย่างนั้น เราไปเชื่อสิ่งเหล่านั้น ไม่ได้เชื่อที่พระพุทธเจ้าสอนให้เราเข้าใจว่า อะไรๆ ที่มันเกิดขึ้นในตัวเรานั้น เกิดจากตัวเราเอง เกิดจากความคิดเกิดจากคำพูด เกิดจากการกระทำ เกิดจากการไปกรรมมาของตนเอง คนไม่ค่อยเชื่อเรื่องนี้ มีอะไรเกิดขึ้นก็เที่ยวชัตทอดว่า ดวงไม่ดี โชคไม่ดี แล้วไปหาหมอ หมอก็กัดมเอา

ท่านพุทธทาสภิกขุ (2545) ได้ตอบปัญหาในหนังสือแก่นพุทธศาสนา เกี่ยวกับความเชื่อเรื่อง วัดถุมงคลพระเครื่อง โดยมีมุมมองที่เป็นในด้านของ พุทธศาสตร์และด้าน ไสยศาสตร์ไว้ว่า “เดี๋ยวนี้พระเครื่องแขวนคอ ทำมากขึ้นๆ เป็นจำนวนล้านๆ มีปัญหาว่า ผู้ที่แขวนพระเครื่องนั้นแขวนอย่างไร ไสยศาสตร์หรือแขวนอย่างไร พุทธศาสตร์ ถ้าแขวนอย่างไรพระเครื่องศักดิ์สิทธิ์จะช่วยคุ้มครอง เหมือนกับเทพเจ้าหรือพระเจ้ามาช่วยคุ้มครอง เป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์ อย่างนี้ก็ถือว่าการแขวนพระเครื่องนั้น อย่างไสยศาสตร์ คือ ฟังผู้อื่น และเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัว

ถ้าเอาพระเครื่องมาแขวน ด้วยความรู้สึกในพระธรรมว่าดับทุกข์ได้อย่างไร แล้วพอใจในระบบการดับทุกข์ของพระพุทธเจ้า แล้วบูชาคุณของพระพุทธเจ้า เอาพระเครื่องมาแขวนที่คอ เป็นพุทธานุสสติ ไม่ใช่แขวนอย่างไรศักดิ์สิทธิ์ เพื่อว่าจะเตือนให้ระลึกถึงธรรมะอยู่เสมอ ถ้าอย่างนั้นก็ เป็นพุทธศาสตร์ ฉะนั้นขอให้สนใจกับพระเครื่อง ที่สร้างขึ้นมาเป็นล้านๆ องค์แล้วนี้ มันจะเพิ่มพุทธศาสตร์หรือจะเพิ่มไสยศาสตร์? ข้อนี้มันก็อยู่ที่ผู้ใช้ หรือผู้มี หรือผู้แขวนนั่นเอง ขอให้มสติปัญญา แล้วก็รู้จักแยกแยะว่า แขนงอย่างไรเป็นไสยศาสตร์ แขนงอย่างไรเป็นพุทธศาสตร์

อย่างพวกโจร พวกอันธพาล ก็เอาพระเครื่องมาแขวนคอ ด้วยความเชื่อมันว่าจะคุ้มครองคุ้มครองอย่างไม่มีเหตุผล อย่างของขลังของศักดิ์สิทธิ์ แล้วอันธพาลเหล่านี้ก็อันธพาล ตำรวจยิง

ตายพระเครื่องเต็มคอ ลักษณะที่เป็นไสยศาสตร์มันก็เป็นอย่างนี้ ถ้าว่าเขาแขวนพระเครื่องอย่างพุทธศาสตร์ ไม่มีใครจะยิงตายได้ เพราะมันไม่มีการทำอะไรชนิดที่ทำให้ผู้อื่นจะต้องเดือดร้อนหรือต้องเกิดเป็นศัตรูคู่อาฆาตขึ้นมา ถ้าแขวนพระเครื่องอย่างไสยศาสตร์เป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองป้องกันฆ่าไม่ตายอย่างนี้ เดี่ยวมันก็ได้ตาย ได้นอนตาย เพราะว่า แม้ไม่มีใครฆ่ามัน ก็ตายแล้ว ตายด้วยความโง่อย่างยิงอยู่แล้ว นี่พุทธศาสนาจะแยกตัวออกมาจากไสยศาสตร์ได้อย่างไร

สิ่งที่เรียกว่า ไสยศาสตร์นั้นเป็นของพื้นฐาน แรกเริ่มเดิมที มีมาก่อนศาสตร์ใดๆ ซึ่งพอจะพูดได้ว่า ดีกว่าไม่มี วิชาอันนี้ความรู้อันนี้ ดีกว่าไม่มีอะไรเสียเลย ดังนั้นคนในชั้นแรกจึงถืออย่างไสยศาสตร์ นับตั้งแต่เรื่องต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ ต้นหญ้าต้นบอนศักดิ์สิทธิ์ ต้นอะไรก็ล้วนแล้วแต่ศักดิ์สิทธิ์ กระทั่งมีเทวดาในฝันในฟ้า ในอากาศ ในแม่น้ำนี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยง่ายตั้งแต่สมัยแรกๆ ที่สติปัญญาของคนเหล่านั้นจะเดาได้ ต้องใช้คำว่าจะเดาได้หรือจะสันนิษฐานได้ ก็เกิดเป็นไสยศาสตร์ขึ้นมา เป็นพื้นฐานก่อน แต่โดยเหตุที่ว่า แม้จะเป็นไสยศาสตร์ชนิดนั้น มันก็มีความจริงอยู่บ้าง เพราะว่าบางเรื่องมันเนื่องด้วยกำลังจิต ถ้าเป็นไสยศาสตร์ที่มันเนื่องด้วยกำลังจิตมาก มันก็อาจจะให้ผลตรงตามความต้องการได้บ้าง เช่น ทำให้เจ็บไข้ลงก็ได้ ทำให้หายไข้พ้นจากไข้ได้ เพราะว่ามันทำด้วยกำลังจิต แต่ไม่ใช่เป็นความจริง นี่เรียกว่า ไสยศาสตร์ที่ยังหลับอยู่ แล้วก็พุทธศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่ตื่นแล้ว ขอให้รู้จักแยกออกจากกัน และรู้จักความที่พุทธศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ด้วย คือพิสูจน์ได้ทดลองได้ โดยประจักษ์อย่างนี้เรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์ แม้จะเป็นเรื่องทางจิตใจก็เป็นเรื่องารู้สึกได้ เช่นว่า พอเราเกิดกิเลสขึ้นมันก็เป็นทุกข์ มันก็เห็นได้ รู้สึกได้ เป็นความจริงที่เห็นได้พิสูจน์ได้ หรือเมื่อทำผิดจากกฎธรรมชาติ ผลก็เกิดเป็น ทุกข์ เมื่อทำถูกต้องกฎของธรรมชาติที่มันจะไม่เกิดทุกข์ มันก็ไม่เกิดทุกข์

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2533) ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องอิทธิปาฏิหารยไว้ว่า ฝีมือเทวดาก็เข้ามามีบทบาทกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา แต่พระพุทธเจ้าก็หาทรงสถานะเพียงเท่าที่กำหนดไว้ดังในบทสรรเสริญพระพุทธรูปคุณเท่านั้นไม่ยิ่งพระพุทธรูปบางองค์ด้วยแล้ว ทรงฤทธาศักดานุภาพมากกว่าบางองค์เสียอีก ดังพระแก้วมรกต พระพุทธชินราช หลวงพ่อโสธร หลวงพ่อวัดบ้านแหลม หลวงพ่อวัดไร่ขิง ฯลฯ เป็นตัวอย่าง ทั้งนี้โดยไม่ต้องเอ่ยถึงพระพิมพ์ซึ่งกลายมาเป็นพระเครื่อง(รางของขลัง) เช่น พระสมเด็จ พระขุนแผน พระนางพญา

คุณวิเศษของพระพุทธรูปและของพระเครื่องดังกล่าว เชื่อกันว่า ขึ้นอยู่กับอำนาจแห่งการปลุกเสกของท่านผู้ทรงวิทยาคูณ ซึ่งก็ออกจะเป็นไปในทางไสยศาสตร์ยิ่งกว่าในทางพุทธศาสนาแม้จนบางครั้ง พระเครื่องบางองค์ทรงคุณวิเศษจนผิดศีลขั้นต่ำในทางธรรมวินัยไปเลยก็มี เช่น ช่วยในทางความเป็นเจ้าชู้ หรือปกป้องโจรกรรม เป็นต้น

ยังท่านที่ทรงวิทยาคูณเหล่านี้ ก็ไม่ได้ สวดพุทธาภิเษกเพื่อปลุกพระเท่านั้น ทั้งๆ ที่ท่านเอง

ก็ยังหลับไหลอยู่กับกิเลส จะปลุกให้ใครตื่นได้อย่างไร เว้นแต่ท่านเชื่อว่า สิ่งที่ท่านสร้างไว้ นั้นเป็นไปในทางที่สะอาดบริสุทธิ์จนอาจทรงคุณวิเศษ ไปพันขอบเขตของศีลธรรมจรรยา หรือช่วยกระตุ้นทางเมตตากรุณาได้ แม้จนอาจช่วยได้ด้วยทางด้านการศึกษาพยาบาล หากนอกเหนือไปจากนี้บ้างที่ก็ล่อแหลมเกินไป เช่น เชื่อกันว่า บางท่านอาจทำวัตถุมงคลให้ศักดิ์สิทธิ์พิสดารและมีอิทธิฤทธิ์ได้ โดยที่วัตถุมงคลนั้นๆ ไม่จำเป็นต้องเป็นพระพุทธรูปหรือรูปพระภิกษุสงฆ์ หากอาจเป็นตะกรุด ซึ่งแต่เดิมาก็คือการจารึกพระธรรมคำสั่งสอนลงเท่านั้นเอง แต่แล้วกลายเป็นจารมนตร์ ในทางอาถรรพเวทไป ก็ได้ในที่สุดจนสร้างแหวน เสมา ผ้าประเจียด พิสมร เรื่อยไปจนปลัดขิก ซึ่งออกจะกระเดียดไปทางคิเวทวิทยาแห่งศาสนาพราหมณ์ ด้านการบูชาคิเวตลึงคืออย่างค่อนข้างชัดเจน.

อาจารย์เสฐียรพงษ์ วรรณปก (2542: 95) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับ ประเด็นปาฏิหาริย์และการซื้อขายบุญ ไว้ว่า พุทธศาสนาในเมืองไทยไม่ใช่พระพุทธศาสนาที่บริสุทธิ์ เป็นรูปแบบที่ปรับประยุกต์มาแล้วเพื่อรับใช้สังคมไทย แต่ศาสนธรรมซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ให้ลด ละ โลก โกรธ หลง เพื่อยกระดับจิตใจให้สะอาดขึ้น ไม่มีปัญหา ที่มีปัญหาคือศาสนาในแง่สถาบัน

หลักธรรมเป็นเรื่องที่ผู้ปฏิบัติจะต้องประจักษ์เอง ก็พันปีก็ไม่เก่า ไม่ล้าสมัย แต่สถาบันมีปัจจัยอื่นๆ มาเกี่ยวข้อง แต่เดิมองค์ประกอบทำอย่างหลวมๆ สองฝ่ายทำหน้าที่ พระและฆราวาส ร่วมกันทำหน้าที่เพื่อให้ศาสนาก้าวไปด้วยความราบรื่น แต่ปัจจุบันพระไปทำหน้าที่ฆราวาส ส่วนฆราวาสไม่ทำหน้าที่ของตัวเอง พระไม่ได้สอนให้คนได้ปัญญามากกว่าศรัทธา แต่พระสอนให้คนมีศรัทธามากกว่าแบบฝังหัว เป็นศรัทธาแบบที่ชักจูงให้คนเชื่อ เชื่อด้วยอัศจรรย์ เชื่อด้วยความน่าเชื่อ ศรัทธาแบบนี้เป็นศรัทธามืดบอด ไม่ช่วยให้เกิดความรู้ ไม่ใช่ศรัทธาของพระพุทธศาสนา

“ศรัทธาของพระพุทธศาสนาต้องเป็นศรัทธาปลายเปิด

ศรัทธาไม่มีจุดหมาย แต่เป็นแนวทางเพื่อให้เข้าถึงจุดหมาย”

ที่วิพากษ์วิจารณ์กันว่าปาฏิหาริย์มีจริงหรือไม่ ไม่ใช่ประเด็น ประเด็นอยู่ที่ว่าเราใช้ให้มันเกิดประโยชน์มากน้อยแค่ไหนมากกว่า ปาฏิหาริย์เป็นเรื่องที่คนธรรมดาทำไม่ได้ ทั้งที่บางที่เป็นแค่เรื่องที่คนธรรมดาที่คนรู้จักจริง ฝึกจริงสามารถทำได้ แม้ในหลักพุทธศาสนายังบอกว่าปาฏิหาริย์มีจริงทำได้จริงมีอย่างน้อย 3 ประเภท 1) อิทธิปาฏิหาริย์ แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ 2) อาทสนาปาฏิหาริย์ เดาใจคนอื่นได้เป็นอภิญาพิเศษอีกอย่างหนึ่ง 3) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ กลับใจคนชั่วให้เป็นคนดีได้

ประการหลังดูเหมือน ไม่น่าใช่ปาฏิหาริย์ แต่การแสดงธรรมให้คนเปลี่ยน ในปริบทา

ตัวอย่าง องคุลิมาลวางดาบมาขอบวช แคคำพูดประโยคเดียว นี่เป็นปาฏิหาริย์ พระพุทธเจ้าบอกว่านี่เป็นยอดของปาฏิหาริย์ ใช้เมื่อไหร่ก็ได้ แต่สองอย่างแรกพระพุทธองค์บัญญัติไว้อย่างเงื่อนไข เป็นเงื่อนไขที่ใช้แลกับลามกสักการะ แลกความเคารพนับถือ ถือว่าต้องอาบัติทุกกฏ

อย่างไรก็ดีหากใช้ปาฏิหาริย์เป็นสื่อจูงคนเพื่อให้เข้ามายังพุทธศาสนา เพื่อให้จิตใจพัฒนาไปยังที่สูงขึ้นโดยไม่หวังลามกสักการะสามารถกระทำได้ ปัจจุบันสังคมไทยไม่พัฒนาก็เพราะ

มานั่งอัครจริยกับปาฏิหาริย์นั้น มาเป็นหนทางยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น แม้พระพุทธศาสนาของเราไม่บริสุทธิ์ แต่ถ้าเราทำหน้าที่ของเราให้เป็นไปตามหลักกรรมปัญญาจะเกิดพระสงฆ์ผู้ทำหน้าที่นี้ ต้องทำให้ชาวบ้านมีปัญญาแต่ปัจจุบันไม่เป็นเช่นนั้น ทุกอย่างเลยไขว่เขวเข้รอกเข้รอกยิ่งขึ้น

“เดี๋ยวนี้มีการเชิดชูพระที่หาลากสักการะว่าเป็นพระเก่ง พระดี แต่ถ้ามองอีกมุมหนึ่ง ไม่ใช่แค่เรากำลังไขว่เขว แต่ยุให้พระไขว่เขวด้วยหน้าที่ในการดูแลพระศาสนา สร้างวัด สร้างวัตถุ เป็นหน้าที่ของชาวบ้าน แต่ชาวบ้านไม่ทำ พระก็ต้องกระเสือกกระสนทำเอง อย่างในกรณีหลวงพ่อดูณ เป็นตัวอย่างความไขว่เขวของสังคม”

สมณศักดิ์ มีส่วนทำให้พระต้องแข่งกันสร้างวัด แข่งกันหาเงิน ไปทำหน้าที่แทนฆราวาส ระยะยาวจะเป็นภัยต่อพระพุทธศาสนา เวลานี้พระสงฆ์ส่วนหนึ่งไม่มีเวลาศึกษาปฏิบัติ มัวแต่ไปหาเงินสร้างวัด เลย์รู้แค่หลักการแต่เบื่องลึกลับไม่รู้ อีกหน่อยต้องไปเรียนบาลี เรียนธรรมจากโลก

มีคนกล่าวว่าเดี๋ยวนี้ “บุญ” กลายเป็นสินค้าที่ซื้อขายได้แต่การทำบุญต้องบริสุทธิ์ทั้งผู้ให้ ผู้รับ ทำแล้วได้ความดีงาม ทานเป็นแค่ 1 ใน 3 ของบุญ ยังมีศีลและภาวนา ดังนั้นการทำบุญด้วยทานอย่างเดียวเลยกลายเป็นเหยื่อ ของอสังขี มีจาชิต ต่อไปสังคมพุทธ จะพึ่งพาสถาบันสงฆ์ได้แค่พิธีกรรม เรื่องของความศักดิ์สิทธิ์ ส่วนภาวะในลักษณะที่เป็นผู้นำทางสติปัญญา จะพึ่งพาได้น้อย ถ้ามองว่าเราต้องการแค่นั้นหรือ? ทุกวันนี้มีสำนักต่างๆมากมายแต่ถ้าหลักการและเป้าหมายเดียวกันยอมไม่ผิดแต่ถ้าเพี้ยนไปจากนี้ไม่ใช่พระพุทธศาสนาเป็นลัทธิอื่น

สุลักษณ์ ศิวรักษ์ (2542: 86) กล่าวว่า คำว่า ศรัทธา นี้ หมายถึงตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อในความตื่นของพระพุทธเจ้า ในความเป็นพระตถาคต หมายความว่า เป็นเช่นนั้นเอง แล้วถ้าเอาหัวสมองมาใช้ เอาหลักตรรกวิทยามาใช้ ไม่มีทางเข้าใจ จะต้องใช้วิธีการซึ่งศาสนาพุทธแนะนำไว้ว่าไม่จำเป็นต้องเชื่อ หากท่านแนะนำและ เรียกหรือเชิญชวนให้มาประพฤติปฏิบัติก็ไม่มีทาง

เวลานี้ที่ธรรมศาลาทุกปี องค์ทะไลลามะ เชิญ physicists ชี้แนะซึ่งไม่เคยสนใจศาสนาพุทธเลย แล้วมาพูดคุยกันและชวนให้พวกนี้มาประพฤติปฏิบัติตามจิตตสิกขา คนพวกนี้สามารถมีเครื่องยนต์กลไกที่เขาพิสูจน์ได้ตามวิธีตะวันตกว่า เมื่อเจริญจิตตสิกขา จนจิตเข้าถึงสมาธิขั้นนี้ๆ แล้ว wave length หรือ กระแสจิตจากกระแสสมองจะเป็นอย่างไร และการเจริญจิตตสิกขา จนเมื่อลมหายใจละเอียดอ่อนถึงที่สุดแล้ว ลมหายใจจะกลายเป็นสภาพจากความเป็นสสารที่เป็นรูปธรรม กลายเป็นนามธรรมได้อย่างไร แล้วอันนี้จะเป็นตัว สันตติ ภวังคะ เกี่ยวกับเรื่อง ชาติ ชรา พยาธิ มรณะและการเกิดการดับ ซึ่งมีอยู่ทุกขณะและมันเกี่ยวกับการไปปฏิสนธิใหม่ได้อย่างไร

ถ้าไม่พูดถึงประเด็นเหล่านี้ ศาสนาพุทธจะมีค่าเพียง ทิฏฐธรรมิกัตถประโยชน์ ซึ่งในเมืองไทย ผมเกรงว่าพูดเพียงเท่านั้นกันในหลายสำนัก เพราะ สัมปรายิกัตถประโยชน์ ในเมืองไทยพูดเรื่องความเชื่อเท่านั้นเอง ไปพูดเรื่องนรกเรื่องสวรรค์เรื่องอะไรต่างๆ ซึ่งไม่สามารถสื่อความได้กับคนร่วมสมัย ทั้งๆที่ สัมปรายิกัตถประโยชน์เป็นเรื่องซึ่งสามารถสื่อได้ โยงจากทิฏฐธรรม

4. พุทธพยานิชย์ กับอิทธิพลของวัฒนธรรม

ในยุคปัจจุบันที่เรียกว่า *ยุคโลกาภิวัตน์* ซึ่งเป็นยุคสมัยของเทคโนโลยีที่ก้าวหน้ามีอุปกรณ์เครื่องมือที่ทันสมัย ในการสื่อสาร การเดินทาง การประกอบอาชีพ ฯลฯ ผู้คนมีเครื่องอำนวยความสะดวกสบายมากมายเพื่อการดำเนินชีวิตในแต่ละวัน แต่ทั้งนี้ในด้านสภาวะจิตใจ ของผู้คนที่ดำรงชีวิตในสภาพสังคมปัจจุบัน สิ่งต่างๆ เหล่านั้น ยังไม่ใช่คำตอบทั้งหมดในการมีชีวิตอย่างเพียบพร้อม สภาพสังคมโดยเฉพาะสังคมเมือง ในปัจจุบัน เป็นเหมือนดาบสองคม ที่อีกด้านเต็มไปด้วยความ กดดัน มีสิ่งยั่วยุต่างๆ ในด้านมืด ที่ก่อให้เกิดความเสื่อมทางศีลธรรม และจริยธรรมมากมาย การแข่งขัน เพื่อให้ได้มาทางวัตถุ ปัจจัย 4 หรือปัจจัยที่มากกว่าขึ้นไป เกินความพอดี และเกินความพอเพียง เพื่อตอบสนองความต้องการ ทางด้านจิตใจและทางร่างกายของแต่ละบุคคล

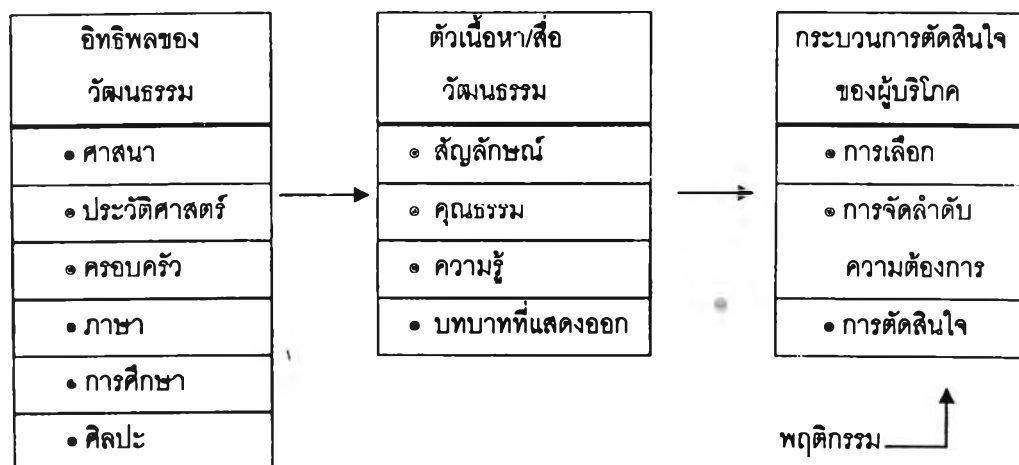
ผู้คนในยุคปัจจุบันนี้ ยังคงเพรียกหาและต้องการที่พึ่งทางใจ มิได้ต่างจากสังคมในอดีตแต่ประการใด เพียงแต่อาจเปลี่ยนไปในรูปแบบของสภาพแวดล้อม ที่เข้ามากระทบ จำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น เป็นต้น ศาสนาและอิทธิพลของความเชื่อ จึงเป็นคำตอบแรกและคำตอบสุดท้ายของผู้คนในทุกยุคทุกสมัยมาโดยตลอด ทั้งในด้านของการเป็นที่พึ่งทางใจ และหลักในการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาในชีวิต ฯลฯ

ผู้คนที่นับถือศาสนานั้น มิได้เพียงเฝ้ามองที่พึ่ง ที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จากหลักคำสอนที่เป็น “นามธรรม” เท่านั้น อิทธิพลของศาสนาและลัทธิต่างๆ ที่มีมาจากอดีตยังคงถ่ายทอดมาในรูปแบบของวัตถุสิ่งแทนความเชื่อที่เป็นแบบ “รูปธรรม” เข้ามาอย่างกลมกลืน และเป็นสิ่งที่ถูกยอมรับกันมาเป็นประเพณีวัฒนธรรมมาช้านาน ทั้งที่เผยแพร่มาในรูปของขนบธรรมเนียมประเพณีจากชุมชนประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง และดินแดนอันห่างไกลออกไป

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา (2538: 15) กล่าวว่าสังคมไทยนั้น นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมแบบอินเดียไว้มิใช่น้อยแม้ปัจจุบันนี้อิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตกจะแทรกเข้ามามากมายก็ตามแต่รากฐานเดิมของวัฒนธรรมก็ยังคงเป็นแบบอินเดียนั่นเองนั่นคือวัฒนธรรมแบบพุทธและพราหมณ์ผสมผสานกัน เช่น ภาษาไทย วรรณคดีไทย สถาปัตยกรรม และขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ เป็นต้น

กิจกรรมของคนไทยปัจจุบันที่เกี่ยวข้องกับความนิยมบริโภค หรือสะสมสินค้าชนิดต่างๆ นั้นเกี่ยวข้องกับวัตถุสิ่งหนึ่ง อันเป็นวัตถุที่ชาวไทยพุทธ มีความผูกพัน และมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาอย่างใกล้ชิดกับสังคมไทยและถือเป็นวัตถุมงคลที่เรียกว่า “พระเครื่อง” ซึ่งสามารถกล่าวได้ว่าเป็นวัตถุหรือสินค้าชนิดหนึ่งที่มีความนิยมในการสะสมอย่างมาก และมีมูลค่าการตลาดสูงมาก ทั้งในด้านที่เปิดเผย ที่สามารถตรวจสอบได้อย่างเปิดเผย และในบางมุมที่รับรู้กันในเฉพาะกลุ่มวงการค้าที่มีในตลาดทั่วประเทศไทยขณะนี้ ซึ่งอาจวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคในลักษณะเช่นนี้ ว่าเกิดจากสาเหตุหรือมีปัจจัยใดบ้างในปรากฏการณ์ดังกล่าว เพื่อความเข้าใจถึง

ความเป็นไป และการเติบโตอย่างมากจากสังคมในอดีตจนถึงปัจจุบัน พฤติกรรมการบริโภคนั้น เกิดจากการรับรู้ ทัศนคติ และความเข้าใจของผู้บริโภคที่มีต่อสินค้า และการสื่อสารทางการตลาด ของธุรกิจ (กระบวนการในการตัดสินใจซื้อ) Jeannut and Hennessey (1993) ได้ระบุถึงอิทธิพล ของวัฒนธรรมที่มีต่อผู้บริโภคว่าประกอบด้วย กระบวนการ 3 ขั้นตอน ดังภาพนี้

ภาพที่ 4 แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ ด้านอิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อพฤติกรรมผู้บริโภค
ที่มา: Doole and Lowe, 2001: 72 อ้างถึง Jeannet and Hennessey (1993)

วัฒนธรรมจะมีผลต่อการบริโภค ทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น จากคำถามต่อไปนี้ สามารถบ่งบอก ถึงวัฒนธรรมได้

- คุณจะรับกาแฟ หรือน้ำส้มสำหรับอาหารเช้า
- คุณจะไปจับจ่าย ซื้ออาหารสดทุกวัน หรือสัปดาห์ละครั้ง

และคำตอบที่ได้ นั่นคือ วัฒนธรรมที่มีผลต่อการตัดสินใจจะไม่เหมือนกันในแต่ละวัฒนธรรม สิ่งที่น่ามาพิจารณา

- 1) ระดับการไตร่ตรอง รับฟังข่าวสารมากหรือน้อยก่อนตัดสินใจซื้อ เช่น ชาวจีนจะรับฟัง ข้อมูลน้อยถ้าเป็น การซื้อเพื่อสถานะทางสังคม
- 2) การรับความเสี่ยงจากความพอใจในการซื้อสินค้า ซึ่งความเสี่ยงจากตัวสินค้า ผู้บริโภคให้ความสำคัญมาก เช่น คุณภาพ การปลอมแปลง ฯลฯ ความเสี่ยงด้านสังคม เช่น กลัวเสียหน้า ฯลฯ

สถาบันทางสังคม เช่น รัฐบาล ศาสนา ระบบการศึกษา ต่างก็มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม ผู้บริโภค รูปแบบการตัดสินใจ ซึ่งในประเทศตะวันตก อยู่บนต้นทุนของการซื้อด้วยตัวเองพอใจ โดยอ้างอิงมาจากครอบครัว เช่น จากความเห็นของสามีหรือภรรยา (ครอบครัวย่อย) ในเอเชีย

ครอบครัวมีความสัมพันธ์เป็นครอบครัวใหญ่การตัดสินใจ จึงอาจมาจากสมาชิกทั้งหลายในครอบครัว การตัดสินใจจึงซับซ้อนกว่าในประเทศตะวันตก

ในสังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมในด้านศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลกับผู้คนในสังคมสูง และอาจไม่แตกต่างกับในหลายๆ สังคม ทั้งชาวตะวันตก หรือชาวเอเชียด้วยกัน แต่โดยพื้นฐานหลักของคนไทยนั้น เป็นสังคมที่มีความโอบอ้อมอารี ความมีน้ำใจการเกื้อกูลกันในสังคม อันถือเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของคนไทย

ซึ่งแสดงให้เห็นว่าคนไทยโดยเนื้อแท้เป็นสังคมที่รักสงบ และใช้ศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ อันผูกพันกับสังคมไทยมาตั้งแต่ครั้งโบราณ วัฒนธรรมดังกล่าวไม่สามารถแยกออกจากวิถีการดำเนินชีวิต ของชาวไทยได้ แม้ในอดีตจนถึงปัจจุบัน พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่คนไทยนับถือมากที่สุด อันประกอบด้วยพระรัตนตรัย ซึ่งมีพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวของพุทธศาสนิกชนทั้งหลายและแก่นแท้ของหลักธรรม คำสั่งสอนของศาสนาพุทธ ก็คือ ให้ยึดปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนขององค์ศาสดาเป็นสำคัญที่สุด เพื่อการดำเนินชีวิตที่เป็นสุข และให้เกิดทุกข์น้อยที่สุด ทั้งในปัจจุบันและอนาคต แต่ดูเหมือนหลักธรรมคำสั่งสอนโดยหลักๆ นั้น อาจดูห่างไกลกับสภาพสังคมปัจจุบันที่มุ่งเน้นในด้านวัตถุนิยม การมีสิ่งของอำนวยความสะดวกสบายในชีวิตอันสามารถหามาได้ เป็นรูปธรรมในระยะเวลาอันสั้น เพื่อสนองความต้องการของปวงชนทั่วไป ซึ่งความนิยมในตัววัตถุ และสิ่งทันสมัย สิ่งอำนวยความสะดวกทุกอย่างนั้น ล้วนต้องแลกมากับเงินทอง หรือแม้แต่เวลาอันมีค่าในการหามาแทบทั้งสิ้น ในมิตินี้ความเชื่อมโยงระหว่าง ความศรัทธาวัตถุ และจุดมุ่งหมาย จึงถูกมีการประเมินเกิดขึ้นในสังคม เกิดมีเป็น "มูลค่า" ขึ้นมาในการแลกเปลี่ยนซึ่งในประเด็นนี้น่าสนใจว่าการตลาดหรือ ศาสตร์ด้านพานิชย์ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่ง และมีอิทธิพลต่อความศรัทธาในพุทธศาสนาโดยอาศัยวัตถุ เช่น พระเครื่อง เป็นสื่อมากน้อยเพียงใด

4.1 พุทธพานิชย์ในระบบทุนนิยม

"มูลค่า" ที่เกิดขึ้นมานั้นดูเหมือนว่าจะสวนทาง หรือทำให้ "คุณค่า" ที่แท้จริงในการให้ความสำคัญของพุทธศาสนิกชน ต่อหลักปฏิบัติในพุทธศาสนาตกลง แม้กระทั่งการให้ความสำคัญกับคุณค่าของมนุษย์ ซึ่งสังคมปัจจุบันเราอยู่ในระบบทุนนิยม ที่ให้ความสำคัญด้านสุขนิยมเป็นเกณฑ์กำหนดจุดหมายของชีวิต เน้นความพึงพอใจทางประสาทสัมผัส การได้ผลกำไรขึ้นเรื่อยๆ การสะสมทรัพย์ซึ่งเป็นเครื่องมือในการซื้อความพึงพอใจในที่สุดการสะสมเงินก็กลายเป็นจุดหมายในตัว และอาจทำให้เป็นปัจจัยเบี่ยงเบนหลักธรรมเบื้องต้นของพระพุทธศาสนา ที่เน้นให้ละและลดความโลภ โกรธหลง ให้เบาบางลงให้รู้จักประมาณตน แต่เป็นการบ่มเพาะกิเลสให้พอกพูนยิ่งขึ้นโดยมิรู้ตัว วัฒนธรรมด้านพุทธพานิชย์ ในปัจจุบันจึง ไปได้ดีกับวัฒนธรรมในระบบทุนนิยม

วัตถุประสงค์ของ ความพึงพอใจ เงินทอง มิใช่สิ่งมีค่าประเภทเดียวสำหรับมนุษย์ตามทัศนะของพุทธศาสนามนุษย์ประกอบด้วย ร่างกาย และจิตใจ ความสุขทางใจ และความดีงามต่างๆมีคุณค่า ยิ่งกว่าความสุขทางกาย เงินทอง มิใช่มีไว้เพื่อเสพสุขทางกายมากที่สุด มนุษย์ควรเสพความสุขทางกายพอประมาณ แล้วใช้ชีวิตเพื่อทำสิ่งที่มีคุณค่าอื่นๆมากกว่า เช่น การใช้เงินเพื่อช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก หรือเพื่อสาธารณประโยชน์ เป็นต้น สิ่งที่มีค่ายิ่งสำหรับชีวิต คือความหลุดพ้นนั้นไม่ต้องอาศัยเงินทองเลย กำไรสูงสุดจึงมิใช่จุดมุ่งหมายของชีวิต และแม้กิจกรรมทางเศรษฐกิจจะมุ่งกำไรก็ต้องคำนึงถึงสิ่งมีค่าอื่นๆด้วย ทุนนิยมเป็นที่รังเกียจ ก็เพราะไม่มององค์รวมคือ ไม่พิจารณาคุณค่าอื่นๆ โดยเฉพาะคุณค่าที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งเป็นมิติ ที่สำคัญของมนุษย์ (ปริชา ช่างขวัญยืน, 2545: 51)

4.2 การพิจารณาพระเครื่องในเชิงพุทธพยานิษฐ์

จุดประสงค์ของการสร้าง และมีพระเครื่อง มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการพิจารณาคุณค่า คุณประโยชน์ต่อสังคมหรือ ความเป็นพุทธพยานิษฐ์ ซึ่งพอสรุปได้คือ

1. เจตนา
2. รูปแบบและวิธีการ
3. การนำไปใช้

เจตนา

ในด้านการสร้างพระเครื่องนั้น เจตนาอาจดูมีความหมายเหมือนกับจุดประสงค์ของการสร้าง แต่ในแง่ของเจตนาเราสามารถวิเคราะห์ละเอียดโยงไปถึงรูปแบบ และวิธีการสร้างได้มากกว่าจุดประสงค์ เนื่องจากจุดประสงค์อาจถูกบิดเบือน หรือสร้างภาพขึ้นมาได้ แต่เจตนาแน่นอนอย่างไรเสีย ผู้สร้างก็มิอาจแอบแฝงได้มิดชิดซึ่งอาจยกตัวอย่าง ในบางวัดหรือบางสถานที่ สาธารณะกุศล ได้จัดสร้างพระเครื่องขึ้นมา ด้วยวิธีการชอบกล(ซึ่งชอกกล่าวในมุมของรูปแบบและวิธีการต่อไป) ก็ถือว่ามีเจตนา*ไม่บริสุทธิ์*ในการสร้าง เป็นต้น

ในด้านการมีพระเครื่องไว้ครอบครอง เป็นสิ่งชี้ชัดได้ทันทีว่ามีจุดประสงค์ หรือเจตนาเพื่ออะไรการมีเพื่อให้เช่า หรือขายต่อ การค้ากำไร ย่อมกล่าวได้ว่าเป็นการมีไว้เชิงพุทธพยานิษฐ์ ซึ่งต่างจากการสะสมเพื่อคุณค่าทางศิลปะหรือเป็นสิ่งให้ระลึกถึงคำสอนของพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์อย่างชัดเจน

เจตนาหรือจุดประสงค์ บางประการในอดีต การสร้างพระเครื่องแจกอาจใช้เป็นกุศโลบายให้คนถือศีลเพื่อแลกกับพระที่แจก เช่น พระเกจิอาจารย์บางท่านอาจสร้างแจกผู้ที่นับถือ โดยให้ถือสัจย์ ปฏิญาณว่าจะ*รักษาศีล*ข้อใดข้อหนึ่งอย่างเคร่งครัด 1 ข้อ เป็นต้น การสร้างเช่นนี้ ก็ย่อมนำผลดีต่อสังคม และพุทธศาสนาได้โดยมิต้องอาศัยการเผยแพร่เมืองด้านพยานิษฐ์เลยแม้แต่น้อย

รูปแบบและวิธีการ

การสร้างพระเครื่องปัจจุบันเป็นที่น่าวิตกว่า แม้วัดและผู้รับผิดชอบด้านงานสาธารณกุศลของวัดและมูลนิธิต่างๆ ก็เลือกใช้รูปแบบและวิธีการที่ไม่เหมาะสม โดยการอาศัยชื่อเสียงของสถานที่ทำพิธีและสร้างพระเครื่อง อ้างถึงและโฆษณาถึงบุคคลสำคัญอันเป็นที่รู้จักนับถือของประชาชนทั่วไป ในการสร้าง แม้กระทั่งใช้วิธีระดมทุนขอเงินบริจาค เพื่อเป็นทุนในการสร้างพระเครื่อง และเมื่อสร้างเสร็จก็เก็บพระเครื่องไว้ที่วัด และแม้ผู้บริจาคทุนในการสร้างพระในครั้งแรก ก็ต้องจ่ายค่าเช่าพระอีกครั้ง ในการแสดงเจตจำนงขอเช่าพระซึ่งก่อให้เกิดคำถามหรือ ข้อกังขาขึ้นมาว่า การกระทำเหล่านี้ รูปแบบวิธีการเหล่านี้เป็นการค้ากำไรโดยอาศัยพระเครื่องเป็นสื่อหรือไม่อย่างไรและวิธีการดังกล่าวเป็นประโยชน์ต่อพุทธศาสนาอย่างไร หรือในทางตรงกันข้าม อาจเป็นผลเสียต่อสถาบันศาสนาของไทยได้หรือไม่

รูปแบบและวิธีการสร้างพระจึง เป็นประเด็นที่น่ามาวิเคราะห์ ด้านพุทธพาณิชย์ได้เป็นอย่างดี ต้นทุนการสร้างพระเครื่องเป็นประเด็นที่ชัดเจนเช่นกัน ในรูปแบบที่เป็นเชิงพาณิชย์ พระเครื่องที่สร้างจากต้นทุนต่ำและให้เช่าในราคาสูงนั้นมีให้เห็นมากมาย หรืออาจมองในจุดประสงค์ของการเผยแผ่ศาสนาของผู้สร้างโดยใช้พระเครื่องเป็นสื่อ หรือกุศโลบายการเช่าพระนั้นก็สมควรจะแพง หรือมีราคาสูง เพื่อเป็นการกระจายสู่บุคคลทั่วไปหรือผู้มีรายได้ทุกระดับ และไม่ใช่เพื่อการค้ากำไรเกินควร เป็นต้น

รวมถึง การสร้างพระปลอม การปั๊มหรือแกะสลักเลียนแบบพระเครื่องชื่อดังต่างๆ ซึ่งมีกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน ก็ล้วนเป็นเจตนาและวิธีการสร้างที่ชวนให้สังคมเสื่อมทรามลง และอาจส่งผลต่อความศรัทธาในภาพรวม และภาพลักษณ์ของพุทธศาสนา อีกประการหนึ่ง

การนำไปใช้

การสร้างพระเครื่องและมีรายได้จากการเช่าฯลฯ ต้องสามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส มีการแจกแจงจำนวนที่ผลิตที่แน่นอน ราคาที่ให้เช่าซึ่งอาจต่างกันในระยะเยียดของวัสดุ ต้นทุน ต้องมีการทำรายรับ-รายจ่ายจากหน่วยงานวัด และคณะกรรมการอย่างตรงไปตรงมา รายละเอียดการนำรายได้ไปใช้จ่าย และการประเมินติดตามผลว่าเกิดประโยชน์จริงหรือมากน้อยเพียงใด ซึ่งปัจจุบันมีกรณีตัวอย่างหลายกรณี ในการสร้างด้วยจุดประสงค์และรูปแบบวิธีการที่ดี แต่การนำไปใช้กลับไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ หรือไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์มีการบิดเบือนไม่โปร่งใส ไม่สามารถตรวจสอบได้ ดังนั้นก็ย่อมไม่เกิดผลดีต่อส่วนรวม และศาสนาอย่างแท้จริง

ว่าด้วยทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว การมีเจตนาที่ถูกต้อง วิธีการที่ถูกต้อง และการนำไปใช้ในทางที่ถูกที่ควร เช่น การนำเงินไปสร้างโรงเรียน ทำตำราเรียนแจกก็ถือเป็นธรรมทาน การนำทุนทรัพย์ไปใช้สร้างโรงพยาบาล เพื่อรักษาผู้ป่วยก็ถือเป็นการช่วยเหลือผู้เดือดร้อน เหล่านี้ก็คือว่า

ถูกต้องตามหลักคำสอนทางพุทธศาสนา เช่น *หลักกรรมสังคหวัตถุ ๔* ที่ประกอบด้วยทาน ให้ปัน สิ่งของๆตนแก่ผู้อื่นที่ควรให้ปัน, *อัตตจริยา* -การประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น เป็นต้น

การศึกษาพระพุทธศาสนา และ หลักกรรมคำสอนขององค์ศาสดา จึงเป็นเรื่องสำคัญ ยิ่งกับพุทธศาสนิกชนที่นับถือศาสนาพุทธ ในการไตร่ตรอง และใช้ความคิดอย่างถูกวิธีตามความหมายของ "โยนิโสมนสิการ" ด้วยหลักสังขธรรมข้อนี้เมื่อเทียบในขบวนการพัฒนาปัญญา "โยนิโสมนสิการ" ระดับที่เหนือศรัทธา เพราะเป็นขั้นที่เริ่มใช้ความคิดของตนเองเป็นอิสระ(พระธรรมปิฎก, 2547: 268)

4.3 บทบาทของวัฒนธรรมกับการนับถือพระเครื่อง

การพิจารณาฐาน และแก่นสารของวัฒนธรรม ก็เป็นเรื่องที่จำเป็น เพราะในแง่ของสิ่งที่เป็นฐานของวัฒนธรรมนี้ จะเห็นได้ว่า แยกได้ถึง 3 ระดับ เราสามารถใช้ว่า *ธรรม* มาเป็นเครื่องมือในการแบ่งระดับของสิ่งที่เกี่ยวข้อง ที่โยงมาถึงวัฒนธรรม (เอกสารประกอบการสัมมนา พระพุทธ ศาสตรบัณฑิต มจร. รุ่นที่ 40, 2537: 65-71) ในที่นี้จัดเป็น 3 ระดับ คือ

สังขธรรม คือ ความจริงที่มีอยู่ตามธรรมดา เป็นภาวะของธรรมชาติ

จริยธรรม คือ ข้อผูกพันที่โยงสังขธรรม นั้นเข้ากับชีวิตและสังคมของมนุษย์

วัฒนธรรม คือ รูปแบบการปฏิบัติตามจริยธรรม ที่ปรากฏในวิถีชีวิตของสังคมมนุษย์

วัฒนธรรม ที่ปรากฏขึ้นมาเป็นรูปแบบต่างๆ จึงเป็นการให้ความหมายของวัฒนธรรมว่าเป็นวิถีชีวิตของสังคม ซึ่งปรากฏเป็นรูปลักษณะที่เป็นแบบแผนจำเพาะของชุมชน และสังคมนั้นๆ จนเรียกว่าเป็น"เอกลักษณ์" เพราะฉะนั้นวัฒนธรรม จึงเป็นภาพปรากฏในระดับของการนำเอาสังขธรรมและจริยธรรมมาใช้ประโยชน์ ให้เกิดผลเป็นจริงในหมู่มนุษย์

ปรากฏการณ์ การแลกเปลี่ยน การเช่า ชื่อ-ชายพระเครื่องของสังคมไทยในปัจจุบัน อาจสรุปได้ว่าเป็นวัฒนธรรมหนึ่งที่น่าพิจารณา ในแง่มุมต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา หรือแม้แต่มลกระทบต่อสังคมส่วนรวมของชาวไทย

สังขธรรมกับจริยธรรม นั้นเป็นสิ่งที่ยืนตัวคงเดิมตลอดเวลา ตั้งแต่พุทธกาลไม่เคยเปลี่ยนแปลงแต่วัฒนธรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะเป็นรูปแบบที่มีอิทธิพลภายนอกมาเกี่ยวข้อง ซึ่งตามหลักการนี้วัฒนธรรมเมื่อเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับสังขธรรมและจริยธรรมแล้ว ก็ จะเกิดผลดีกับสังคม การพิจารณารูปแบบวัฒนธรรมที่ปรากฏนั้นอาจใช้เกณฑ์ตรวจสอบ ซึ่งขยายจาก 3 ข้อ คือ สังขธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม ออกเป็น 6 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมนั้น ตั้งอยู่บนฐานแห่งสังขธรรม มีเนื้อหาสาระ และมีเหตุผลตามความจริงของธรรมชาติหรือไม่ ถ้าวัฒนธรรมนั้นไม่มีความจริงในธรรมชาติรองรับอยู่ ไม่มีความเป็นเหตุเป็นผล วัฒนธรรมนั้นก็ขาดฐานที่มั่นคง ไม่สำเร็จผลดี และจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้ยั่งยืนนาน

2. มีความดีงามอยู่ในวัฒนธรรมนั้นหรือไม่ รูปแบบที่ปรากฏที่เราดำรงรักษา และยึดถือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตของสังคมนั้น มีความดีงาม เช่น มีการปฏิบัติที่ไม่เบียดเบียนตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ คือสอดคล้องกับจริยธรรม
3. วัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบหรือเป็นวิธีการนั้น ได้ผลหรือไม่และมากน้อยเพียงใด ในการที่จะให้สำเร็จความต้องการตามกระบวนการของกฎธรรมชาติ เช่น กฎจราจรที่เราบัญญัติขึ้นมาเป็นระบบวิธีในการเดินรถและข้อกำหนดข้อบังคับต่างๆ ที่จัดวางขึ้นเพื่อให้เป็นไปตามตัวสัญจรธรรม คือ ความจริงของธรรมชาติที่จะให้คนเดินทางได้สะดวก คือวัฒนธรรมนั้นได้ผลแค่ไหน ในการที่จะทำให้สัญจรธรรมและจริยธรรมที่เราต้องการเกิดผลในทางปฏิบัติขึ้นมา
4. วัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบนั้น เข้ากับตัวเราไหมตัวเราในที่นี้ไม่ได้หมายถึงตัวบุคคล แต่หมายถึงสังคมทั้งหมดคือสังคมเรา มันเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับสังคมของเราไหม กระทั่งต่อผลประโยชน์ของสังคมของเราหรือเปล่า เช่นวัฒนธรรมจากภายนอกที่เข้ามา บางทีก็ทำให้เกิดความเสียหายแก่สังคมของเรา อันนี้ก็ข้อคำนึงในการตรวจสอบอย่างหนึ่ง
5. วัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบวิธีการนั้นเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมคือกาลเทศะหรือไม่ เข้ากับยุคสมัยและฐานบ้านเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปหรือไม่
6. รูปแบบวัฒนธรรมนั้นมีลักษณะที่น่าชื่นชมชวนนิยม มีความน่าตื่นตาตื่นใจเร้าความสนใจแค่ไหนเพียงไรอันนี้ก็ข้อที่สำคัญ

อย่างไรก็ตาม ในเวลาปฏิบัติจริง การยอมรับแทนที่จะเริ่มจากข้อหนึ่ง ก็มักจะย้อนจากข้อหนึ่งก่อนเพราะการที่คนจะสนใจปฏิบัติตามวัฒนธรรมมักจะเริ่มมาจากลักษณะที่ชวนนิยมน่าสนใจ ทำให้ตื่นตาตื่นใจ เร้าความสนใจ ข้อที่หกจึงกลับมาเป็นอันดับหนึ่งในการที่จะทำให้คนยอมรับหรือถือปฏิบัติตามวัฒนธรรมซึ่งเป็นอันตรายในแง่ที่ว่า บางทีมันเร้าความสนใจ ทำให้เกิดความนิยมจนกระทั่งกลายเป็นค่านิยมของสังคมเกิดตามมา แต่กลับไม่มีลักษณะที่ประกอบด้วยคุณค่าตั้งแต่ข้อหนึ่งเป็นต้นมา เพราะฉะนั้นในการตัดสินใจพิจารณา กลับกัน โดยต้องย้อนจากข้อหนึ่งมาจะต้องถือข้อที่หนึ่งสำคัญที่สุด เพราะถ้าวัฒนธรรมซึ่งเป็นรูปแบบนั้น ไม่มีเนื้อหาสาระที่เป็นความจริงตามกฎธรรมชาติหรือไม่มีเหตุผลในธรรมชาติรองรับแล้วมันก็เป็นโมฆะเหมือนกับแก้วน้ำที่วางเปล่าไม่มีน้ำนั่นเอง ซึ่งจะไม่มียุทธประโยชน์อะไร

วัฒนธรรมของชาวพุทธในสังคมไทยปัจจุบันที่นับถือ พระเครื่อง กล่าวได้ว่ายังต้องการการศึกษาและการเรียนรู้ให้ถ่องแท้ในด้านความเชื่อ ความศรัทธาต่อวัตถุเหล่านี้ รวมทั้งการพัฒนาแนวความคิดของคนในสังคมส่วนหนึ่งที่ยังมีแนวความคิดไปในทางตรงกันข้ามกับหลักสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อการยึดถือหรือยึดติดกับสิ่งที่ มิใช่แก่นแท้เพื่อการพัฒนาภูมิปัญญา นั่นคือทำให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ธรรมะ อย่างแท้จริง ศาสตราจารย์ ชยติเลเก ได้สำรวจ

พบว่าในพระไตรปิฎก พระพุทธองค์ได้ชี้ว่ามีธรรมะอยู่หลายกลุ่มที่จะพานุคคล(ที่มีอยู่หลายพวก) เข้าสู่ความแท้ได้ ธรรมะทุกๆกลุ่มจะเริ่มต้นด้วยศรัทธา และลงท้ายด้วย ปัญญา เสมอ ส่วนตรงกลางนั้นแตกต่างกันไป (วิทย์ วิศทเวทย์, 2538: 43)

วัฒนธรรมของสังคมมีอิทธิพลและบทบาทโดยตรงต่อการดำเนินชีวิต และแนวคิดของคนในสังคม ดังนั้นการที่คนไทยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาแห่ง ปัญญาและเหตุผลจึงถือเป็นข้อดีและข้อได้เปรียบของคนในเมืองไทยเองในการที่จะนำ หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา มาใช้ในการพิจารณา เหตุการณ์หรือสภาพการณ์ ต่างๆ ที่ล้วนมีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตทั้งสิ้น สังคมนั้นสร้างวัฒนธรรมที่ดีและทรงคุณค่าทางปัญญาได้ วัตถุใดก็ตามมีอาจสร้างความสงบสุขกับชีวิตได้ถาวร ความพึงพอใจในการบริโภคมิใช่สิ่งที่ดีที่สุด และมีควรเป็นวัฒนธรรมที่ดีของสังคมด้วยเช่นกัน

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า "...เมื่อสัตว์นั้นปรารถนากามอยู่ ถ้ากามนั้นย่อมสำเร็จแก่สัตว์นั้น สัตว์นั้นได้กามตามปรารถนาแล้ว ย่อมเป็นผู้อิ่มใจแน่นอนฯ ...เมื่อสัตว์นั้นปรารถนากามอยู่ เมื่อสัตว์นั้นมีฉันทะเกิดแล้ว ถ้ากามเหล่านั้นเสื่อมไป สัตว์นั้นย่อมกระสับกระส่ายเหมือนสัตว์ที่ถูกลูกศรแทงเข้าแล้ว ฯ" (พระไตรปิฎก 21/2. อังถึงใน ปริชา ช้างขวัญยืน, 2545: 75) พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ละกาม แต่ถ้า วัตถุ นั้นเป็นกาม การละวัตถุนั้นย่อมทำไม่ได้ เพราะมนุษย์นั้นมีความจำเป็นต้องรักษาชีวิตด้วยวัตถุ การละกามในที่นี้ เป็นการละความพึงพอใจในการบริโภควัตถุ

ความสุขของมนุษย์ไม่ได้อยู่ที่การบริโภควัตถุ แต่อยู่ที่การพ้นทุกข์หรือไม่ต้องรับทุกข์ ซึ่งมาจากการบริโภควัตถุและกิเลส การบริโภคเพื่อรักษาร่างกายนั้นนอกจากจะทำให้คนเราไม่ทุกข์กายแล้วยังมีเวลาที่จะแสวงหาความสุขทางใจด้วย ความสุขทางใจคือความสงบใจที่ได้จากการละกิเลสทางวัตถุและกิเลสอื่นๆ ความสุขชนิดนี้คือ ความสุขที่แท้เพราะไม่เจือด้วยความทุกข์ ไม่นำความทุกข์มาให้(เรื่องเดียวกัน: 76) ดังนั้นการพิจารณาการบริโภควัตถุของคนเราจึง ควรอยู่ที่ความพอดี ซึ่งความพอดี และความพอเพียงนั้นก็หมายความว่า ไม่มากและไม่น้อยเกินไป และสอดคล้องกับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาในประเด็นสำคัญคือ มัชฌิมาปฏิปทา (The Middle Path; The via media; The golden mean.) แปลว่า ทางสายกลาง และมีข้อปฏิบัติ ที่ประเสริฐเรียกว่า มรรคมีองค์ 8 เป็นทางสู่ความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดับทุกข์ ปลอดภัย ไม่ติดข้องในที่สุดทั้งสองคือ กามสุขัลลิกานุโยค และ อตตกิลมถานุโยค (พระธรรมปิฎก, 2543: 252)

5. สภาพการณ์และบทบาทของพระเครื่องในสังคมไทยปัจจุบัน

ในแทบทุกชนชาติ ทุกศาสนา ต่างก็มีวัตถุมงคล หรือเป็นสิ่งแทนของความเชื่อ ซึ่งเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจด้วยกันทั้งสิ้น เพียงแต่มีความแตกต่างกันที่รูปลักษณะ และรายละเอียดปลีกย่อย เช่น รูปแบบหรือวัสดุที่ใช้สร้างฯ เท่านั้น "พระเครื่อง" เป็นวัตถุที่เชื่อมโยงเอาความเชื่อทางศาสนาของคนในสังคมไทยมาแต่ครั้งอดีต ด้านหนึ่งของพระเครื่อง คือปฏิมากรรมอันสืบเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา และอยู่คู่กับวิถีชีวิตของพุทธศาสนิกชนคนไทยมายาวนาน แต่แตกต่างกันไปในด้านความเชื่อ การสร้าง และวัตถุประสงค์ของการครอบครอง ซึ่งขึ้นอยู่กับยุคสมัย วัฒนธรรม หรือสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป

ปัจจุบันมีการวิจารณ์และกล่าวถึงกันมากเกี่ยวกับการสร้าง "พระเครื่อง" ว่าเป็นการสร้างขึ้นโดยกระแสความนิยมและเป็นไปตามกลไกของตลาด จนเกิดคำว่า "พุทธพาณิชย์" เรียกขานสภาพการณ์ของการรับรู้ด้านวัตถุมงคลที่เรียกว่า "พระเครื่อง" อย่างไรก็ตาม มีผู้วิจารณ์มากด้วยว่าการสร้างวัตถุมงคลในอดีตแม้จะไม่ต่างกับการสร้างวัตถุมงคลในปัจจุบันในแง่กายภาพ (คือการสร้างและประกอบพิธีกรรมในลักษณะใกล้เคียงกัน) แต่เมื่อก้าวถึงวัตถุประสงค์ในการสร้าง ดูเหมือนว่าเราไม่อาจเปรียบเทียบได้เลยว่า การสร้างวัตถุมงคลในวันนี้เหมือนกับในอดีต*

ในหมู่ชาวไทยที่นับถือพุทธศาสนา มีคำถามมากมาย และเป็นเรื่องที่น่าคิดว่า การสร้างพระเครื่องในแง่ดังกล่าว เป็นการจรรโลงพุทธศาสนาหรือไม่ หลายแง่มุม มองว่าอาจทำให้พุทธศาสนานั้นเสื่อมถอย จากเหตุผลหลายประการ เช่น ภาพลักษณ์ที่ไม่น่าศรัทธา จากกรรมวิธีการสร้างพระ จุดประสงค์แอบแฝง การปลอมแปลงพระเพื่อหาผลประโยชน์ การลอกเลียนแบบพระเครื่องที่เรียกว่า "การทำพระเสริม" มีกลุ่มมาเฟียในวงการเกิดขึ้น หรือแม้แต่สภาพ การเช่า-แลกเปลี่ยนพระเครื่องในตลาด เช่น การกองพระเครื่องไว้ขาย หรือให้เข้ากับพื้นทางเดินเท้าที่เรียกว่า แบกะดิน เยี่ยงสินค้าทั่วไป ทั้งที่ผู้สะสมและพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ก็พูดว่า นับถือและถือว่าพระเครื่องเป็นของควรเคารพหรือเป็นของสูง รวมทั้งเป็นที่ประจักษ์แก่สายตาอย่างชัดเจนว่า มีการซื้อ-ขายพระเครื่องอย่างเสรี ในสถานที่ต่างๆ ทั้งใน และนอกพุทธสถาน ในห้างสรรพสินค้า ที่ตลาดนัดพระเครื่อง ฯลฯ ซึ่งเป็นที่คุ้นเคยของคนไทย รวมถึงชาวต่างชาติในขณะนี้

รายงานจากศูนย์วิจัยกสิกรไทย เกี่ยวกับการขยายตัวของพระเครื่องและธุรกิจเกี่ยวเนื่อง ในปี 2548 ว่ามีการขยายตัวเพิ่มขึ้นเรื่อยๆโดยมีเงินสะพัดกว่า 2 หมื่นล้านบาท เนื่องจากปัจจุบัน

---

* ทศนะเกี่ยวกับ 'พุทธพาณิชย์' จากรายงานเรื่อง นิติสารพระเครื่องในสังคมไทย โดยกองบรรณาธิการ วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 (พ.ศ.-ส.ศ.2538)

ความนิยมสะสมพระเครื่องมีแพร่หลายอย่างกว้างขวาง และทำให้เกิดมีธุรกิจพระเครื่อง- พระบูชา ขึ้น ความเฟื่องฟูและซบเซาของวงการพระเครื่อง ค่อนข้างจะผูกติดหรือไปทิศทางเดียวกับ สภาพเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเป็นหลัก วงการพระเครื่องฟื้นตัวอย่างรวดเร็วในปี 2546 และ 2547 อย่างต่อเนื่อง จนถึงปี 2548 วงการพระเครื่องมีแนวโน้มคึกคัก โดยจะเห็นจากราคามีแนวโน้มปรับตัวเพิ่มขึ้นมาก มีธุรกิจที่เกี่ยวข้องมากมายหลายประเภท แยกออกเป็น (ข้าวสด, 28 มกราคม 2548:40)

1. ธุรกิจการสร้างพระ มีต้นทุนการผลิตแตกต่างกันขึ้นอยู่กับวัสดุ ปริมาณการสร้าง วิธีการสร้าง ขนาดของพระเครื่องที่จะสร้างการประกอบพิธีพุทธาภิเษกและการโฆษณาประชาสัมพันธ์การสร้างพระเครื่องในแต่ละรุ่น ส่วนต้นทุนจะเปลี่ยนแปลงไปตามต้นทุนส่วนต่างๆ โดยเฉพาะประเภทของเนื้อโลหะที่ใช้และลักษณะการสร้าง ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีพุทธาภิเษก จะแตกต่างกันไปตามรูปแบบพิธีที่จัดค่านิยมพระระดับเกจิอาจารย์สูงถึงประมาณ 20,000บาทต่อรูป และค่านิยมพระทั่วไป ประมาณ 1,000 ต่อรูป นอกจากนี้ยังมีเครื่องบวงสรวงประเภทบายศรี และอื่นๆ ประมาณ 10,000 บาท ค่าใช้จ่ายในการประชาสัมพันธ์โดยปกติในการสร้างพระเครื่องแต่ละครั้งจะมีการตั้งงบค่าใช้จ่ายในส่วนนี้ไว้ประมาณ 300,000 – 400,000 บาท

2. ธุรกิจแผงพระหรือศูนย์พระเครื่องในประเทศ ในปัจจุบันมีการพัฒนาจากเดิม เช่น ตู้ใส่พระเครื่อง จะติดไฟส่องสว่างให้เห็นพระเครื่อง เป็นตู้กระจกด้านบน และด้านล่างเป็น ตู้ที่บิลสำหรับใส่หนังสือหรืออุปกรณ์อื่นๆ ในปัจจุบันแผงพระ และศูนย์พระเครื่อง มีอยู่ถึงกว่า 5,000 แผงทั่วประเทศ อยู่ในกรุงเทพ 3,000 แผง โดยแหล่งที่รู้จักได้แก่ศูนย์พระเครื่องที่ทำพระจันทร์ สวนจตุจักร เดอะมอลล์ท่าพระ เดอะมอลล์บางกะปิ ห้างน้อมจิตต์สาขาบางกะปิ ห้างบางลำภู พันธุ์ทิพย์ เป็นต้น

3. ธุรกิจแผงพระหรือศูนย์พระเครื่องในต่างประเทศ มีการขยายตัวออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน เช่นมาเลเซีย สิงคโปร์ ไต้หวัน ฮองกง ยุโรป และสหรัฐอเมริกา

4. ธุรกิจโฆษณา ส่วนใหญ่จะนิยมเผยแพร่ข่าวสารลงโฆษณาในหนังสือพิมพ์รายวัน ก่อให้เกิดเม็ดเงินหมุนเวียนในวงการโฆษณาสูงถึง 100-200 ล้านบาทต่อปี แยกเป็นการลงโฆษณาในหนังสือพิมพ์รายวันสัปดาห์ละ 3 ล้านบาทและ ในหนังสือพิมพ์พระประมาณ 3 ล้านบาทต่อฉบับต่อปี

5. ธุรกิจจำหน่ายพระเครื่องหรือธนาкарพระเครื่อง เริ่มจากการเจรจาตกลงและตรวจสอบพระว่าเป็นของแท้หรือเปล่า ก่อนจะมีการตีราคาพระซึ่งการรับจำหน่ายจะไม่ใช่ราคาเต็มเท่ากับราคาพระเครื่องในท้องตลาด โดยทั่วไปราคาจำหน่ายจะอยู่ที่ประมาณร้อยละ 50 – 60 ผู้ที่รับจำหน่ายจะหักดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 3 ต่อเดือน ทันที

6. ธุรกิจที่เกี่ยวข้องอื่น ได้แก่ ธุรกิจทำกรอบพระจำหน่ายกรอบพระ 50 – 200 บาท ขึ้นอยู่กับวัสดุที่ใช้ทำกรอบและขนาดของพระเครื่อง เสียมพระราคาประมาณองค์ละ 100 – 150 บาท รวมทั้งหนังสือพระที่มีจำหน่ายในปัจจุบัน ประมาณ 40 ฉบับ โดยหนังสือพระเหล่านี้อยู่ได้ด้วยโฆษณาต่างๆ เกี่ยวกับพระเครื่อง หนังสือพระแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ หนังสือพระที่จะมีการนำเสนอราคากลาง หรือ ราคาตลาดของราคา พระเครื่องแต่ละรุ่น และหนังสือพระ ในเชิงวิชาการด้านพระเครื่องเฉพาะอย่างไรก็ตาม พฤติกรรมของผู้นิยมอ่านหนังสือพระเครื่องในภาวะเศรษฐกิจขบเขาเริ่มจะหันไปซื้อหนังสือพระมือสอง หรือหนังสือพระเล่มเก่าๆ เนื่องจากข้อมูลไม่ล้ำสมัย

ในช่วงระยะเวลา 4-5 ปีธุรกิจรับถ่ายภาพพระเครื่องเริ่มเฟื่องฟู มีผู้รับถ่ายพระเครื่องกระจายตามศูนย์พระเครื่องต่างๆ ทั่วประเทศ ค่าบริการขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของช่างภาพและสถานที่เป็นหลัก ราคาอยู่ในระหว่าง 40 – 50 บาทต่อภาพ โดยนำไปใช้นำเสนอหรือใช้เป็นภาพประกอบในหนังสือวารสารหรือในบทความ เป็นต้น

ธุรกิจการจัดประกวดพระ ในปัจจุบันมีการจัดกันแทบทุกอาทิตย์ และมีการพัฒนาโดยมีธุรกิจต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง จำนวนรายการพระเครื่องที่เข้าประกวดก็เพิ่มขึ้น นอกจากนี้ ธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับอุปกรณ์การสะสม เช่น ตลับใส่พระ สร้อยคอ แหวนขวนพระ กล่องใส่พระ รวมทั้งร้านทอง - เงินรูปพรรณต่างๆ ที่รับเสียมพระ จำหน่ายกรอบพระแม้แต่ช่างไม้ที่รับฐานรองพระบูชา ซึ่งมีแนวโน้มเติบโตควบคู่ไปกับธุรกิจพระเครื่องด้วย

ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยม วงการพุทธศาสนาไม่เว้นแม้แต่วัดได้แปรสภาพกลายเป็น “ตลาด” ในอีกรูปลักษณะหนึ่งไป สิ่งที่น่ามาซื้อขายกันก็ไม่ได้มีแต่เครื่องรางของขลังเท่านั้น แม้แต่บุญกุศลและพิธีกรรมก็กลายเป็นสินค้าอีกรูปแบบหนึ่งซึ่งต้องจ่ายเงินหาซื้อ โดยพระกลายเป็นผู้ขาย คนที่ปรารถนาจะได้บุญไม่จำเป็นต้องทำความดีอีกต่อไป เพียงแต่จ่ายเงินเท่านั้น และแน่นอนว่าถวายเงินมากเท่าไร ก็เชื่อว่าบุญจะเพิ่มพูนมากเท่านั้น ส่วนพิธีกรรมก็เป็นบริการที่มักมีราคากำหนดเอาไว้แม้ไม่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรก็ตาม ทั้งบุญกุศลและพิธีกรรมแม้จะไม่มีผลเป็นรูปธรรมเด่นชัด แต่ผู้คนที่ซื้อหา เพราะปรารถนาความมั่งคั่งร่ำรวย เช่นเดียวกับค่านิยมการมีพระเครื่องไว้ครอบครอง ผู้นิยมที่สะสมและเช่าหาส่วนหนึ่งก็คาดหวังโชคลาภ เมตตามหานิยม อิทธิฤทธิ์-ปาฏิหาริย์จากพระเครื่อง ด้วยเช่นกัน ดังนั้นพระเครื่องรุ่นที่มีข่าวว่ามีคุณวิเศษต่างๆ เช่นเชื่อว่าจะให้โชคลาภ, มีความแคล้วคลาดหรือสรรพคุณอื่นๆ ที่ผู้นิยมต้องการ ก็จะถูกเช่าหรือซื้อหามาในราคาสูง จนเป็นวัตถุสิ่งของที่เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนการผลิตแล้วมีมูลค่าเพิ่มอย่างมหาศาล นับแสนนับล้านเท่าในทางเศรษฐศาสตร์ และเป็นที่มาของความเป็น “วัตถุทางศาสนาเชิงพาณิชย์” ดังที่พบเห็นในสังคมปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาสภาพการณ์จริงดังกล่าวแล้ว ทำให้เกิดคำถามและนึกถึงบทบาทของหน่วยงานของรัฐว่า ควรมีส่วนเข้ามาสอดส่องและดูแลมากน้อยเพียงใด ควรมีบทบาทและขอบเขตอย่างไรหรือแคไหนที่สังคมรับได้และพฤติกรรมไหนเกินกว่าที่ประเพณีอันดีงามและจารีตของสังคมจะยอมรับและการพิจารณาถึงความเหมาะสมควรต้องมีบรรทัดฐานเช่นไร

ในปัจจุบันพบว่า มีการดำเนินการให้เช่าบูชาพระ มีความไม่เหมาะสมอย่างยิ่ง ผิดเพี้ยนจากประเพณีที่ชาวพุทธต้องบูชาพระจากวัดแต่พุทธสมาคมฯซึ่งเป็นสถาบันทางศาสนาที่ประชาชนให้ความเชื่อถือมายาวนานกลับให้ร้านสะดวกซื้อหลายแห่งขายพระอย่างขัดแย้งโดยมีการโฆษณาชวนเชื่อเกินเลย มีการจัดจำหน่ายหลายช่องทางเหมือนกับธุรกิจขายตรง ฯลฯ ซึ่งถือว่าเข้าข่ายการจัดสร้างเพื่อการจำหน่ายและการพาณิชย์ อันเป็นพฤติกรรมที่ พุทธศาสนิกชนส่วนหนึ่งมีความรู้สึกขัดต่อจิตสำนึกที่มีอยู่ และใคร่ชวนให้ไตร่ตรองถึงความเหมาะสม

ผู้ที่อยู่ในวงการพระเครื่องให้เหตุผลว่า การขายพระกิน กับ การเช่าบูชาพระ มีความแตกต่างกัน การเช่าบูชาคงเรียกได้กับ การไปเช่าพระจากวัดที่มีพระสงฆ์อยู่เท่านั้น เพราะพระสงฆ์ไม่มีกิจการเกี่ยวกับการซื้อขายอะไร นอกจากคอยสั่งสอนธรรมะและมีวัตรปฏิบัติอันควรกับสมณสาธูป เท่านั้น เมื่อมีการต้องหารายได้ เพื่อทำนุบำรุงศาสนสถาน โบสถ์วิหารชำรุด ฯลฯ ก็อาจมาทำหน้าที่จัดพระเครื่อง เพื่อตอบแทนผู้มาบริจาคทำบุญกับวัด และรายได้นั้นต้องเข้าวัดหากรายได้เข้าตัวก็เรียกเป็นการขายพระกิน การจัดจำหน่ายเครื่องสังฆภัณฑ์หรือการจำหน่ายเครื่องอัฐบริขารสำหรับพระสงฆ์ พระพุทธรูปสำหรับวัด เครื่องบวชสำหรับพระสงฆ์ไม่ว่าจะเป็นเครื่องไทยทาน เครื่องเช่นไห้วต่างๆถือเป็นพุทธพาณิชย์ การเช่าร้านมีการรับซื้อขายพระเครื่องพร้อมกับการออกหา"ของ"(คือพระกรุ พระตามใบสั่ง) เพื่อขอค่าตอบแทน ค่าเหนื่อย ล้วนถือว่าเป็นพุทธพาณิชย์ ซึ่งสภาพการณ์ ที่กล่าวข้างต้น อาจพอพิจารณาได้ว่าอะไรควรเป็น พุทธพาณิชย์ หรือ พุทธบูชา.